

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

128032

**VAN KIRGIZLARI'NIN TARİHİ KİŞİLER HAKKINDAKİ AĞITLARI
İNCELEME – METİN**

128032

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hazırlayan
Yılmaz ÖZTEKİN

Danışman
Prof. Dr. Süleyman Turduyevic KAYIPOV

VAN – 2003

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı **ANABİLİM DALI**,
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Süleyman Turduyevîç KAYIPOV

İmza

Üye

Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ

Üye

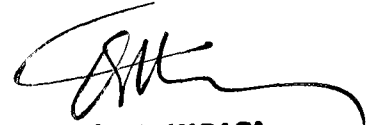
Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖNAY

Üye

Üye

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../2003

Alaattin KARACA
Sos.Bil.Ensttüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

İNCELEME BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAN KIRGIZLARI: ETNOGENEZ ve SOSYO-KÜLTÜREL YAPI.....	5
1.1. VAN KIRGIZLARI ve ULUPAMİR KÖYÜ.....	5
1.1.1. VAN KIRGIZLARI'NIN TARİHÇESİ.....	5
1.1.2. ULUPAMİR KÖYÜ	6
1.1.2.1. Köyün Fiziki Özellikleri	6
1.1.2.2. Köyün Beşeri Coğrafya Özellikleri	6
1.3. VAN KIRGIZLARI'NIN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	7
1.3.1. SOSYO-KÜLTÜREL ve İDARİ YAPI	7
1.3.2. AİLE ve EVLENME	7
1.3.3. EKONOMİK HAYAT	8
1.4. VAN KIRGIZLARI'NIN GELENEKSEL KÜLTÜRÜ	8
1.4.1. GELENEK ve GÖRENEKLER	8
1.4.2. EL SANATLARI	9
1.4.3. SÖZLÜ GELENEK.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK AĞIT SÖYLEME GELENEĞİ ve VAN KIRGIZLARI'NIN	
AĞITLARI	11
2.1. TÜRK AĞIT GELENEĞİ: GEÇMİŞİ ve BUGÜNÜ.....	11
2.2. AĞITIN TANIMI.....	11
2.3. AĞITLARDA İŞLENEN KONULAR.....	11
2.4. AĞITLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ve EZGİSEL YÖNÜ	17
2.5. VAN KIRGIZLARI'NIN AĞITLARI.....	19

**TE YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BİLİMSEL ARAŞTIRMA MERKEZİ**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VAN KIRGIZLARI'NIN TARİHİ KİŞİLER HAKKINDAKİ

AĞITLARININ BAZI POETİK UNSURLARI	22
3.1. BENZETMELER	22
3.1.1. YAPI ve FONKSİYON	22
3.1.2. BENZETİLENİ “KUŞ” OLAN BENZETMELER	25
3.1.3. BENZETİLENİ “AY ve GÜNEŞ” OLAN BENZETMELER	27
3.1.4. BENZETİLENİ “KADİR GECESİ” OLAN BENZETMELER.....	28
3.1.5. BENZETİLENİ “MİTOLOJİK UNSUR” OLAN BENZETMELER	29
3.2. EPİTETLER.....	29
3.2.1. EPİTETLERİN TEMATİK İNCELEMESİ	30
3.2.1.1. Renk Epitetleri	30
3.2.1.2. Giyim, Kuşam Epitetleri	31
3.2.1.3. Kahramanın Kişisel ve Fiziksel Epitetleri.....	32
3.2.1.4. Kahramanın Yiğitlikleriyle İlgili Epitetler	35
3.2.1.5. Kahramanın Sosyal Statü ve Mevki Epitetleri	38
3.2.1.6. Saygınlık ve Nüfuz Epitetleri.....	41
3.2.2. EPİTETLERİN SEMANTİK İNCELEMESİ.....	44
3.2.2.1. Mitsel Epitetler.....	44
3.2.2.2. Metaforik Epitetler	48
3.2.2.3. Düz Epitetler	51
3.2.3. EPİTETLERİN YAPISAL İNCELEMESİ.....	52
3.2.3.1. Tekil Epitetler	53
3.2.3.2. Bileşik Epitetler.....	53
3.2.3.3. Zincirlemeli Epitetler	55
3.2.3.4. Kuşatmalı Epitetler	57
3.2.4. EPİTETLERİN İŞLEVSEL İNCELEMESİ	58
3.2.4.1. Epitetlerin Hissellik Fonksiyonu.....	59
3.2.4.2. Epitetlerin Görsellik Fonksiyonu	60
3.2.5. TEKRARLAR ve PARALELİZM	62

3.2.5.1. Tekrarlar	62
3.2.5.2. Paralelizm.....	64
3.2.5.2.1. Psikolojik paralelizm.....	64
3.2.5.2.2. Stilistik paralelizm	67
4. METİNLER.....	72
4.1. METİNLERİN ASLI.....	72
4.1.1. ACI ATAM	72
4.1.2. HAN ACIM.....	112
4.1.3. BULBULUM	130
4.2. METİNLERİN ÇEVİRİSİ.....	137
4.2.1. HACI ATAM	137
4.2.2. HAN HACIM.....	178
4.2.3. BÜLBÜLÜM	195
5. SONUÇ.....	203
6. KAYNAKLAR	205
7. ÖZET.....	208
8. ABSTRACT	209

ÖNSÖZ

Türkoloji sahasında “Pamir Kırgızları” olarak adlandırılmalayan ve son zamanlarda ise “Van Kırgızları” diye tanınmaya başlanan Kırgız topluluğı, 1982 yılında 2641 sayılı yasayla Türkiye’ye gelip Van ili, Erçek Gölü kıyısındaki Karagündüz Köyü’nde ikâmet etmeye başlamış, daha sonra ise Erciş ilçesine bağılı Ulupamir köyüne yerleşmiştir.

Bu topluluk daha Pamir yaylalarında yaşadığı dönemlerde, birçok araştırmacı onların dili ve sözlü geleneğıyle ilgili derleme ve inceleme çalışması gerçekleştirmiştir. İlk ve en önemli çalışmayı Fransız Türkoloğı Remy Dor yapmıştır. Hazırlamış olduğı doktora çalışmasında Pamir Kırgızları’nın folklor metinlerini derlemiş ve Fransızca’ya çevirmiştir. Yine bu sahayla ilgili lisans, yüksek lisans düzeyinde çalışmalar da yapılmış ve yapılmaktadır.

Söz konusu Kırgızların ağıtlarını daha önce müstakil bir tür olarak ele alıp inceleyen bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın esas amacı, özgün ve yeni bir araştırma ortaya koyabilmek maksadıyla Van Kırgızları’nın ağıt söyleme geleneğinin özelliklerini ortaya koymak ve derlenen ağıt metinlerini yeni bir bakış açısıyla incelemektir.

Çalışmamız Giriş takip eden İnceleme ve Metin kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında ağıt türüyle ilgili kısa ön bilgi verilmiş ve yapılan çalışma hakkında bilgiler sunulmuştur.

İnceleme kısmı ise üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Van Kırgızları’nın tarihçesiyle yaşadıkları köyün sosyo-kültürel yapısı ve canlı olarak yaşattıkları geleneksel kültürle ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, Türk ağıt geleneğıyle ilgili genel bilgiler verilerek Van Kırgızları’nın ağıtlarından söz edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Van Kırğızları'nın tarihi kişiler hakkında söyledikleri ağıtların bazı poetik unsurlarının incelemesi yapılmıştır.

Metinler kısmında ise çalışmamıza esas kaynak teşkil eden üç ağıt metninin aslı ve Türkiye Türkçesine çevirisi verilmiştir.

Kaynaklar kısmında da çalışma sırasında yararlandığımız eserlerin listesi oluşturulmuştur.

Ağıt metinleri ses kaydedici cihazla derlenmiş olup, metinler hiç müdahale edilmeden yazıya aktarılmıştır.

Çalışmam sırasında yardımlarını gördüğüm Van Kırğızları'na; desteğini sürekli olarak devam ettiren Reyhan ÖZTÜRK Hanımefendi'ye; ve bu çalışmanın her kademesinde bilimsel görüşleriyle yardımlarda bulunan Prof. Dr. Süleyman Turduyevîç KAYIPOV'a teşekkür ediyorum.

Van, Mayıs – 2003

Yılmaz ÖZTEKİN

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser.

a.g.m. : adı geçen makale.

C. : cilt.

çev. : çeviren.

haz. : hazırlayan.

s. : sayfa.

S. : sayı.

TDK : Türk Dil Kurumu.

GİRİŞ

Anonim halk edebiyatı türlerinden olan ağıtların ana konusu ölümdür. Oysa hastalık, kaza, doğal afetler, gurbete veya askere gitme hadiselerinde de ağıtların söylendiği bir gerçektir.

Ağıt söyleme geleneğinin mazisi eski Türklerdeki “yuğ” merasimidir. İnsanlar genellikle ölüm veya acı veren bir olay karşısında üzüntülerini, ıstıraplarını doğaçlama ve manzum olarak düzenli bir ritimle ifade etmektedirler. Yakılan ağıtlarda değerli bir varlığı kaybetmekten dolayı oluşan korku, telaş, heyecan ve isyan dile getirilir.

Ağıt söyleme bir marifet bir kabiliyet işidir. Onun için sözlü geleneği iyi bilen “ağıtçı”, “yasçı”, “matemci” adı verilen kişiler, bu işi en güzel şekilde yapan kimseler olarak kabul edilir.

Ağıt geleneğinin günümüzde Van Kırğızları’nda devam ettiğini görmekteyiz. Van’ın Erciş ilçesine bağlı Ulupamir Köyü’nde yaşamlarını sürdüren Kırğızların 1982’de Türkiye’ye gelip yerleştikleri bilinmektedir. Bugün yaşadıkları yerde folklora ait unsurlar hayatini devam ettirmektedir. Sözlü geleneğin canlı olarak sürmesindeki en önemli etken ise, köy halkının kendini dışa karşı nispeten kapalı tutması ve kültürel değerlerini koruma eğiliminde olmalarıdır.

Van Kırğızları’nın hayatında önemli rol oynayan bir kişilik olan Hacı Rahmankul Han (1913-1980) onları derlemiş, toplamış ve ölene kadar başlarında bulunmuştur.

Derleyip incelediğimiz üç ağıt metninin ikisi Hacı Rahmankul Han; birisi de Asa Bîy ile ilgilidir. Bu üç ağıt metni de sözkonusu şahsiyetlerin ölümü için söylenmişlerdir.

1071 dizelik “Acı Atam” ağıt metnine I; 455 dizelik “Han Acım” metnine II; 184 dizelik “Bulbulum” ağıtına da III numaralarını verdik. Metinleri incelerken öncelikle ağıt numarasını daha sonra yanına dize numarasını ekledik.

“Acı Atam I” ağıtını “Anas Yetim” ve annesi “Gencehan Barahanbek” Kızı’ndan; “Han Acım II” ağıtını halk ozanı “Mansur Yaman”dan; “Bulbulum III” ağıtını da yine halk ozanı “Pazıl Manasoğlu”ndan derledik. Bu üç kaynak kişi eğitim görmemiştir. Ağıtları kendileri yakmış, başkasından duymamışlardır. Ağıt söyleme geleneğini iyi bilen ve günümüzde devam ettiren halk ozanlarıdır.

Adı geçen ağıt metinlerini incelemeye başlamadan önce, Türk sözlü geleneğinde ağıt türüyle ilgili yapılmış araştırmalar gözden geçirildi. Anadolu ağıtları üzerindeki ilk çalışmalar hikâyeli ağıt metni derleme şeklindedir. Daha sonraları metin inceleme çalışmaları da başlamıştır. Ağıt türünü incelemeye almış olan çalışmalardan bir tanesi Muhan Bali’nin doçentlik tezidir¹. 1974’te hazırlanan bu çalışma 1997 yılında basılmıştır. Bali’nin bu çalışması beş bölümden oluşmuştur. Metin inceleme kısmı olan dördüncü bölümde ağıtların dış yapısı ve muhtevası incelenmiştir.

Ağıt incelemesi ile ilgili yapılmış bir diğer çalışma da Esmâ Şimşek’in “Kadirli ve Osmaniye Ağıtları” adlı çalışmasıdır². Bu çalışmada da ağıtların şekil özellikleri ve muhtevası incelenmiştir. Ağıt türünü inceleme açısından bu iki çalışma birbirine benzemektedir.

Ele aldığımız Van Kırğızları’nın ağıtları ise şimdiye kadar sadece metin bazında derlenmiş ama metinler üzerinde herhangi bir inceleme yapılmamıştır. Şekil olarak Anadolu ağıtlarından farklı özellikler gösteren Van Kırğızları’nın tarihî kişiler hakkındaki ağıtlarını değişik bir metotla inceleme gereksinimi duyduk.

Çalışmamızda kullandığımız “Tarihî kişiler” kavramı, Kırğızların hayatında önemli görevler üstlenmiş, onların başı konumundaki şahsiyetleri ifade etmektedir.

¹ Muhan Bali, *Ağıtlar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1997.

² Esmâ Şimşek, *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya, 1993.

İncelememize esas olacak metinleri derleyip yazıya aktardıktan sonra ileride yararlanılma ihtimalini düşünerek Kırgızca ağıt metinlerini Türkiye Türkçe'siyle mânâlandırıdık. Metin inceleme esnasında kullandığımız dizelerin altında çevirilerini de vermeyi uygun gördük.

Metinlerin çevirisi yapılırken mümkün merteye aslına uygun mânâlandırma yapıldı. Özel yer isimlerindeki uzun ünlüler aynen korundu. Dizeleri anlamlandırırken doğru ve mantıklı bir çeviri yapabilmek için sonradan eklediğimiz sözcükleri köşeli ayraçla belirttik. Bunun yanında açıklanması gereken kavramlar yeri geldikçe dipnotlarla açıklığa kavuşturuldu.

Yaptığımız çalışmanın amacı, ağıt metinlerini Türkiye Türkçe'sine çevirerek, metinlerin incelemesini yapmaktır.

Çalışma, İnceleme ve Metinler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İnceleme kısmını teşkil eden bölümlerde Van Kırgızları'nın tarihî geçmişiyle sosyal yapısı, geleneksel kültürü ve folklorik ürünleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türk ağıt geleneğinin geçmişi ve bugünü ile genel olarak ağıtın tanımı ve ağıtlarda işlenen konularla ağıtların şekil özellikleri ve ezgisel yönü hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Van Kırgızları'nın yaktıkları ağıtların özellikleriyle onların süregelen ağıt geleneğinden de bahsedilmiştir.

Ağıtların poetik incelemesinde, ilk olarak Van Kırgızları'nın tarihî kişilerle ilgili olarak söyledikleri ağıtlarda yaygın olarak görülen benzetme sanatının daha önce bahsedilmemiş olan yapı ve fonksiyonunu ortaya koymak oldu. Benzetme sanatını yapı itibarıyla Temel, Kesik ve Eşleş olarak üçe ayırdık. Ayrıca kahramanın benzetildiği unsurları tek tek açıkladık.

Türk halk edebiyatı araştırmalarında yeterli şekilde açıklanmamış ve bilimsel çalışmalarda az kullanılmış olan "Epitet" kavramını ağıtların incelenmesi aşamasında kullandık. İlhan Başgöz "Dede Korkut Destanı"nı³ epitet yönünden inceleyen

³ İlhan Başgöz, "Dede Korkut Destanında Epitetler", *Milli Folklor Dergisi*, S.37, Yıl 1998, s.23-35.

makalesinde folklorun çatışmalarını yansıtan beşinci işlevini ortaya koydu. Başgöz, epitet kavramını ele alarak bu terimin halk edebiyatı araştırmalarında kullanılması açısından ilk adımı atmıştır.

Türk ağıtları hakkında yapılan araştırmalarda bu terim daha önce kullanılmamıştır. Biz de daha önce bahsedilmemiş olan bu konuya değinerek, ağıt inceleme yöntemine yeni bir yaklaşım getirmeye çalıştık. Ağıtları epitet açısından incelemek bu alanda bir yenilik girişimi olarak kabul edilebilir. Ayrıca ağıt metinlerindeki epitetleri bir tasnife tabi tutarak onları tematik, semantik, yapısal ve işlevsel yönden açıklamaya çalıştık.

Bölümün sonraki aşamalarında ağıtların önemli stilistik unsurlarından olan “Tekrarlar” ve Paralelizm”leri inceledik. Tekrarlar bölümünde üç ve daha fazla aynen tekrar eden satırları tespit edip tekrarlamaların fonksiyonunu açıkladık. Paralelizm ise psikolojik ve stilistik olarak ikiye ayrılarak incelendi.

Çalışmanın son kısmını metinlerin aslı ve çevirisi oluşturmaktadır.

Bu çalışmadan önce Van Kırğızları’nın ağıtlarını incelemeye almış başka bir araştırmamanın olmaması bizi böyle bir metin incelemesine sevk etti. Bu çalışmanın kendi çerçevesinde bir ilk olması beraberinde bazı zorlukları da getirdi. Derlediğimiz metinleri farklı bir yöntemle incelemeye girişmemizin sebebi ise ağıtların uzun ve destansı özellikler göstermesiydi.

Çalışmamızda Türk halk edebiyatı ağıt araştırmalarında daha önce denenmemiş terim ve yöntemler kullandık. İncelememizde kullandığımız “Epitet”, “Psikolojik Paralelizm”, “Stilistik Paralelizm” kavramları ileride daha da geliştirilerek çeşitli folklorik metin incelemelerinde kullanılabileceğini umuyoruz.

İNCELEME

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAN KIRGIZLARI: ETNOGENEZ ve SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

1.1. VAN KIRGIZLARI ve ULUPAMİR KÖYÜ

1.1.1. VAN KIRGIZLARI’NIN TARİHÇESİ

Ulupamirliler, Kırgızistan’ın güneyindeki Alay Bölgesi’nde yaşamakta iken 1863’ten bu yana Rusya’nın baskıları ve çeşitli oyunları sonucu değişik ülkelere göçmek zorunda kalmışlardır. Ulupamir köylüleri, 1880 yılında liderleri Pamir Hanı Hacı Rahmankul başkanlığında Tacikistan Pamiri’nin Murgap bölgesine gelerek burada 37 yıl kaldılar. Daha sonraları Küçük Pamir olarak adlandırılan Afganistan Pamirine gelerek burada 25 yıl kalan Hacı Rahmankul ve Obası Çin işgali altında bulunan Türkistan Pamir bölgesine 1942’de geçmişlerse de Mao ihtilalinin patlak vermesi sebebiyle geriye dönüp 1979 yılında Rusya’nın Afganistan’ı işgal etmesine kadar bu bölgede yaşadılar⁴.

İşgalden dolayı Pakistan’daki Himalayaların güneyinde kurulmuş olan Gilgit şehrindeki bir çadır kentte yaşamak zorunda kaldıkları için 4 yıl içinde 375 üye kaybetmişlerdir. Buradan da göç hazırlığına başlayan Ulupamirliler ABD’nin Alaska eyaletine iskân edilmek üzere davet edildikleri halde Anadolu’ya gelmek istediklerini belirtmişlerdir. Ve 1982 yılında 2641 Sayılı kanunla Türkiye’ye gelmişlerdir. Söz konusu kanunla Van ili, Erciş ilçesi dahilindeki Altundere tarım işletme müdürlüğüne ait yaklaşık 34400 dekarlık alan içerisine tarımsal iskâna tabi tutulmaları karara bağlanmıştır. 298 ailenin 202’si Erçek Gölü kıyısındaki Karagündüz Köyü’nde; diğer 96 aile ise Malatya ili, merkez ilçe Yetiltepe Köyü’nde geçici iskâna tabi tutulmuşlardır⁵. Altı yıl boyunca ayrı yaşayan Ulupamirliler

⁴ Ahmet Bilgili, “Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi, - Ulupamir Örneği -“, *Bilgi Dergisi*, - 2 / Yaz 96, s.247-254.

⁵ a.g.m., s.247-254.

kendileri için gerçekleştirilen projenin tamamlanmasıyla birlikte 1987 yılında bir araya gelerek 298 haneli olan köy yaşamları başlamış oldu.

1.1.2. ULUPAMİR KÖYÜ

1.1.2.1. Köyün Fiziki Özellikleri

Ulupamir Köyü, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Van bölümünde, Erciş ilçesinin 26 km kuzey batısında Altundere (Zeylan) suyunun akarak Koçköprü barajına ulaştığı, nispeten düz bir havzanın batısında, etrafı yüksek dağ ve platolarla çevrili bir yerde kurulmuştur.

Köyün kuzeyinde Erzurum – Kars platosu yer alır. Ulupamir Köyü kuzeyden doğuya doğru Muratbaşı (3510m), Aladağlar (3351) ve Tendürek (3680) dağlarıyla kuşatılmış durumdadır. Köy, Kavak Tepesi'nin eteğinde 1900 m eğrisi üzerindeki hafif dalgalı taraça düzlüğüne kurulmuştur⁶.

1.1.2.2. Köyün Beşeri Coğrafya Özellikleri

1982-1995 yılları arasında köyün nüfusu 1.5 misli artmıştır. okuma oranı kızlarda %85, erkeklerde %100'dür. Dokuz yıl zarfında köyden 12 hane göç etmiştir. Köydeki genç nüfusun büyük bir kısmı dericilik işinde çalışmak üzere İstanbul'a gitmeye başlamıştır.

SSCB dağıldıktan sonra köyden Kırgızistan'a seyahatler artmaya başlamıştır. Bu arada köyden iki kişi Bişkek'e yerleşmiştir. Köydeki eğitim faaliyetleri ilköğretim ile sınırlı olup köylüler, lise eğitimi için Erciş şehrine gitmektedir. Köydeki en önemli iktisadi faaliyet hayvancılıktır. Bunun yanısıra dericilik ve el sanatları da geçim kaynakları arasında sayılabilir. Ticari hayat ise oldukça sönüktür. Köyde dört tane bakkal dükkanı mevcuttur. Köy içindeki ulaşım atlarla sağlanırken, Erciş ile köy arasındaki ulaşım ise bir minibüs ile sağlanmaktadır⁷.

⁶ Tuncay, Özdemir, "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskân Örneği: Ulupamir", *Türk Coğrafya Dergisi*, S.32, İst., 1997, s.161-183.

⁷ a.g.m., s.161-183.

1.3. VAN KIRGIZLARI'NIN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

1.3.1. SOSYO-KÜLTÜREL ve İDARİ YAPI

Ulupamir Kırgızlarının yaşam tarzlarında göçebeliğin temel unsurları açık bir şekilde izlenebilmektedir. Göçebe yaşamda öncelikle sürekli ve hızlı karar verebilme yeteneği gerekmektedir. Ulupamirliler, yerleşik hayata geçmiş olmalarına rağmen, eski yaşam tarzındaki idari yapılarını ve karar alma geleneklerini büyük ölçüde korumaktadırlar.

Bugünkü yerleşim yerleri olan köyde resmi olarak muhtarlık mevcut olmasına rağmen eski karar ve danışma meclisi olan **Aksakallar Meclisi** halen yürürlüktedir. Bu meclis, köyde sözü geçen, saygın 6 ile 10 kişiden oluşur. **Aksakallar Meclisi** köylüler tarafından en üst karar organı olarak kabul edilir. Mecliste alınan kararlara büyük oranda uyulduğu gözlenmiştir. Aksakallar meclisinin aldığı kararlara uyulmadığı takdirde bu durumun meclise saygısızlık olacağı kabul edilir. Görüldüğü şekliyle, Ulupamir Kırgızları, dış topluluklara karşı kendi idari yapılarını muhafaza etmeye çalışmaktadırlar.

1.3.2. AİLE ve EVLENME

Köyde geniş aile biçimi yaygın olarak sürdürülmektedir. Aile yapısı güçlü olup, çok eşlilik ve çok çocukluluk yaygın değildir. Ailede baba otoritesi hakimdir. Evlenme, geleneklere uygun bir şekilde sürdürülmektedir. Köyde kızlar kırmızı; kadınlar ise beyaz örtü takmaktadır. Evlenme merasiminde damat iki arkadaşıyla beraber evden çıkar, yol boyunca arkadaşları bir melodi eşliğinde maniler ve türküler söylerler. Bu şekilde kızın evine varılır. Damadın kayın validesi “otur” demeyene kadar damat ayakta bekler. Oturmak için izin verilen damat artık oturabilir.

Gelin ve damadın omuzlarına bereket, mutluluk ve uğur getirmesi için un dökülür. Damat, kız tarafının evinde yemek yedikten sonra tepsiye belirli bir miktar para bırakır. Erkek tarafı, kendi imkânları elverdiğince kızın babasına at, koyun, para vb. verirler. Kızın babası da bunların bir kısmıyla kızının ihtiyaçlarını giderir. Evlenme geleneğinde erkeğin evleneceği kızı görmesi ve seçmesi normal kabul

edilir. Aileler de bu eş seçimine olumlu yanıt verdikten sonra kısa bir süre içinde düğün töreni yapılır.

1.3.3. EKONOMİK HAYAT

Tarım ve Hayvancılık

Köy arazisi tarıma elverişli olmamakla beraber bunun yanında arazi engebeli bir yapı da arz eder. Alınan ürün, köyün ihtiyacını bile karşılayamamaktadır. Köylüler hububatın büyük bir kısmını dışarıdan ücretle temin etmeye çalışmaktadırlar.

Köy, hayvancılığa daha elverişlidir. Ancak iskân projesi çerçevesinde yapılan meskenlerin biçimi hayvancılığa uygun değildir. Tümü iki katlı betonarme, alt katları dam olan evlerin arka bahçeleri sebze yetiştirmek için kullanılmaktadır. Hayvanlar için ağıl, yemleme yeri, samanlık vb. yerler yapılmamıştır. Buna rağmen hayvancılık kendi kendine yeter durumdadır. Bölgede bahar aylarının kısa sürmesi hayvanları ve hayvancılık ürünlerini olumsuz etkilemektedir.

1.4. VAN KIRGIZLARI'NIN GELENEKSEL KÜLTÜRÜ

1.4.1. GELENEK ve GÖRENEKLER

Uluşpamir köylülerinin çevreyle ilişkilerinin az oluşu ve halkın kültürel değerlerini korumadaki bilinçli tutumları sözlü gelenek ürünlerinin yitip gitmesini önlemiştir. **Aksakallar Meclisi** kendi kültür ve geleneklerinin yok olmaması için 1992'de kendilerine Kırgız Tarihi ile Kırgız Dili ve Edebiyatı öğretmeni verilmesini istemiştir.

Köyde yaşayan geleneklerden bir tanesi dinî bayramlardaki bayramlaşmadır. Dinî bayramlarda arefe günü kabirler ziyaret edilir. Bayram günü namazdan sonra topluca bayramlaşılır ve öğle saatlerinde evlerden getirilen yemekler köy meydanında topluca yenilir. Akabinde de dua edilerek tek tek evler ziyaret edilir.

Kırgızlar, kız isteme-kız verme, düğün ve nişan törenlerini de yaşatmaya devam etmektedirler. Köydeki bir diğer gelenek ise **Ayran şöleni** törenidir. Bu şölen yılda bir defa Mayıs sonu – Haziran ayı başlarında yapılmaktadır.

Ölüm hadisesi gerçekleştiği zaman, ölen insanların taziyesine gidilmekte ve ağıt söyleme geleneğine uymaya özen gösterilmektedir. Ağıt geleneği günümüzde halen canlı bir şekilde sürdürülmektedir.

Köydeki gelenek ve görenekler, günümüzde yaşatılmaya devam edilmektedir. Sürdürülen bu ananeler, Van Kırgızları'nın sosyal ilişkilerinin daha sık olmasına imkân tanımaktadır. Ayrıca kendi benliklerini kaybedip, yabancılaşma tehlikesini ortadan kaldırmaktadır.

1.4.2. EL SANATLARI

Van Kırgızları'nın uğraş verdikleri dikkate şayan el sanatları, deri işlemeciliğiyle halı-kilim dokumacılığıdır. Köyde dericilikle uğraşan genç insanlar, zorunluluktan dolayı iş için İstanbul'a gitmektedir. Çünkü ham deri elde etme zorluğunun yanı sıra bu işin yüklü meblağda mali külfet getirmesi, Ulupamir Köyü'nde deri işlemeciliğini bitirmiştir.

Kırgızlar, halı-kilim dokumacılığında kendilerine has motif ve desenler kullanmaktadır. Dokumacılık faaliyeti Sümerbank'a ait halı tezgahlarında sürdürülmektedir. Fakat genç kızlar, dokumuş oldukları halı ve kilimler için yetersiz ücret aldıklarından dolayı; dokumacılık işinden beklentiler paralelinde gelir elde edilmemektedir.

Bu iki el sanatı köy halkına istenilen düzeyde ekonomik kazanç sağlayamamaktadır.

1.4.3. SÖZLÜ GELENEK

Van Kırgızları'nın geleneksel kültürünün vazgeçilmez unsurlarından olan sözlü yaratıcılık halen canlılığını korumaktadır. Bu gelenek Pamir'de ve Pakistan'da yaşadıkları dönemlerdeki kültür üzerine temelleniyor. Yaşatılmakta olan bu folklor

**YERLİK KÜLTÜRÜN KAYNAĞI
KÜLTÜRÜN KAYNAĞI**

geleneğinin Kırgızistan'daki kültürel yapıyla bağlantılı olduğu da bir gerçektir. Bu Kırgız topluluğunun sözlü folklor ürünleriyle Kırgız halk edebiyatının birçok yönden benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Bugün sözlü miraslarında destanî eserler, lirik eserler, halk oyunları, çocuk oyunları, masallar, atasözleri, efsaneler, deyimler, bilmeceler, tekerlemeler, şarkılar, atışmalar, ninniler, şecereler ve ağıtlar en önemli sözlü gelenek ürünleri olarak halkın hafızasında yerini korumaktadır.

Halk anlatmalarında tabiat unsurlarına ve doğaya çokça yer verilir. Sebebi ise göçebeliliğin uzun yıllar devam etmesi ve tarımla iştilal etmiş olmalarından dolayıdır.

Canlılığını koruyan sözlü gelenek zamanla değişime uğramaktadır. Örneğin “Alpamış” destanının konusu değiştirilmiş ve bu destan güldürücü bir masala dönüştürülmüştür.

Van Kırgızları'nın sözlü geleneğinde masallar yaygın bir şekilde anlatılmaktadır. “Koy balası Baralın Kemel” ile “Kel Bödöş” masalları halk arasında yaygın olarak anlatılmaya devam etmektedir.

Önemli sözlü ürünlerden bir tanesi de destanlardır. “Manas” ve “Er-Töştük” destanları epik geleneğin verdiği tecrübeyle en iyi anlatılan sözlü ürünlerdir.

İncelediğimiz tarihî kişiler hakkındaki ağıtlar da Van Kırgızları'nın sözlü geleneğini devam ettiren önemli folklor ürünleridir. Ağıtlar, Kırgız topluluğunun hayata bakış açısını, maddi ve manevi kültürünü yansıtmaktadır. Söz ve ezginin tema ile birleştiği bu ürünler hem erkekler hem bayanlar tarafından söylenmektedir. Bazen de beraberce ağıt yakıldığı olur.

Yakılan ağıtların en önemlileri **Hacı Rahmankul Han** öldüğünde söylenen ağıtlardır. Bu ağıtlar, estetik mükemmellik ve muhtevanın derinliğiyle hacim bakımından örnek ağıtlardır.

Van Kırgızları'nın eskiyi günümüze taşıyan ve değişikliğe uğrayan canlı sözlü geleneği ananevi folklor çerçevesi içinde devam etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK AĞIT SÖYLEME GELENEĞİ ve VAN KIRGIZLARI’NIN AĞITLARI

2.1. TÜRK AĞIT GELENEĞİ: GEÇMİŞİ ve BUGÜNÜ

Eski Türklerde ağıtın çok kadim bir geleneği mevcuttur. Ölü için defin-yas törenleri tertiplemek ve bu merasimlerde ağıt yakmak, haykırarak ağlamak, yüz yırtmak, saç yolmak, elbise parçalamak ve ölü aşısı hazırlamak gibi değişik adetler vardır. Ağıt törenlerinin düzenli bir merasim özelliğine sahip bulunanları olduğu gibi, sade ve gösterişsiz olanları da vardır. Ağıt bir tür aklama göreni olup ölü için iyi şahadette bulunma, ölüyü ağartmadır⁸.

Çin kaynaklarında Hunların defin törenine dair verilen bilgi M.Ö. 3. yüzyıla aittir. Bu bilgiye göre Hunlar ölülerini tabut içine koyarlardı. Attila’nın ölümü dolayısıyla yapılan merasimlerde Attila’yı öven ağıtlar okunmuştur⁹.

Ölülerin defni sırasında “Yuğ töreni” adı verilen ağıt törenleri yapılır ve bu merasimlere “Yuğcı” veya “Sığirtcı” adı verilen hususi görevli kimseler katılırdı¹⁰. Günümüzde halen devam ettirilmekte olan ağıt törenleri bu geleneğin sürmekte olduğunu göstermektedir.

Göktürklerde ise çadırdaki bekletilen ölü için yakınları at ve koyun keserek ölüye kurban olarak sunarlardı. İçlerinden herhangi birisi çadırın önüne gelerek yüzünü bıçakla keser, yüksek sesle ağlayıp kanlı gözyaşları döküp, herkesi yas tutmaya başlatırdı. Halk arasındaki bu yas tutma şekli yedi kez tekrar ederdi¹¹. Göktürklerde mezarın başına taştan yapılmış balballar da dikilirdi. Balbal dikmeyle ilgili örneklere Göktürk kitabelerinde rastlanır. Bilge Kağan Kitabesi’nde şöyle denilmektedir: “... babam birinci Kırgız Kağanını öldürerek başını balbal olarak

⁸ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk Dini İzleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1998, s.150.

⁹ Bali, *a.g.e.*, s.19.

¹⁰ Kalafat, *a.g.e.*, s.154.

¹¹ Lin Gan, “Göktürklerde Gelenekler ve Dinî İnançlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S.4, İzmir, 2000, s.361-374.

dikmiş” cümlesiyle balbal dikmenin Göktürklerde ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Divan ü Lügat-it Türk'teki “Alp Er Tunga” ağıtı da dağınık birkaç metinden oluşmakla birlikte, bu ağıtın vezin ve şekil yönünden günümüz Anadolu ağıtlarının temelini teşkil ettiği söylenebilir.

Selçuklular döneminde Selçuklu Hükümdarı Melikşah'ın Oğlu Davut'un ölümü üzerine yas tutan Türkler atlarının eğlerini ters çevirmişlerdir¹². Eskiden ölen kişinin atının kuyruğu kesilirdi. Bunun yanında bazen atının kesilip kurban edildiği de görülen bir gelenektir. Selçuklular devrinde ağıt yakanların üzüntülerini belirtmek için yas tutma geleneğine atın eğini ters çevirmeyi ekledikleri ve geleneği zenginleştirdikleri kaynaklardan anlaşılmaktadır.

13. yüzyılda Eski Anadolu Türklerinde Yunus Emre tarafından ilk ağıt örneği verilmiştir.

“Gezerdim dünyayı benim sanırdım
Ecel geldi şunda gezdim yürüdüm
Azrail elinden sızdım eridim
Yalvarır yuyana tenim zayıftır.”

Ağıt geleneği ve metinlerine 14. 15. asır eserlerinden olan Kitab-ı Dedem Korkut'ta da muhtelif olarak rastlanmaktadır. İlk ağıt ise “Dirse Han Oğlu Boğaç Han” hikayesinde geçmektedir.

Akkoyunlular arasında da eski Türk yas geleneklerinin varlığını devam ettirdiği ve “yaka yırtmak, sarıkları yere vurmak” adetinın görülmesi onlarda ağıtın var olduğunu gösterir.

---

¹² Bali, *a.g.e.*, s.27.

16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in ağabeyi Ahmet Bey'in oğlu genç yaşta ölmüş, şehzadenin tabutu önünde atının kuyrukları kesilerek, eğerleri ters çevrilmiş ve atları götürülmüştür.

Eski Türklerdeki ağıt geleneğinin köklü bir maziye sahip oluşundan dolayı bu gelenek, Anadolu'da, değişik Türk devletleri ve boylarında yaşamaya devam etmektedir.

Anadolu'da Ağıt Geleneği

Ağıtlar, Anadolu'da genelde kadınlar tarafından söylenmekte olup, ağıtçılığı bir meslek olarak sürdüren, para veya birtakım hediyeler karşılığı ağıt söyleyen yakıcılar halen mevcuttur. Ağıt yakanlara “ağıtçı, ağlayıcı, sağucu, bayatıcı” gibi adlar verilir. Ağıtların söylendiği yas törenlerine çeşitli bölgelerde “şadlamağ, şivan, ölgülü ve yas” denilmektedir.

Ağıtlar genellikle ölenin yakın akrabaları tarafından yakılır. Ev halkından biri ölünün bohçaya konulmuş çamaşır ve elbiselerini ortaya döker. Bohçayı getiren, eline herhangi bir eşyayı aldıktan sonra uzun ve kırık hava ezgisiyle ölünün ailede bıraktığı boşluğu anlatan ağıtına başlar¹³. Bu törenlerde hem ağlanır hem de ezgiyle birlikte etkili sözler söylenir. Törenler çoğunlukla ölünün başında ve ölünün gömülmesinden sonra ölü evinde yapılır.

Azeri Ağıt Geleneği

Azerilerde ağıta “ağı” denmektedir. Ağılar, ölüm vukuunda müziksiz olarak güzel sesle, genç kız ve kadınlar için ayrı, genç delikanlılar için de ayrı okunur. Ölümün yedinci gününden kırkinci gününe kadar yalnız Perşembe günleri ölü evinde toplanarak, ağıcıların okudukları ağılarda birlikte ağlarlar. Azeri ağıları, yedi heceli mani tarzında, üç mısra, kendi arasında kafiyelidir.

¹³ *Türk Dünyası El Kitabı*, Ağıt Maddesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ank., 1992 C.3, s.312.

Balkan Türklerinin Ağıt Geleneği

Bu gelenek Makedonya'da Romanya ve Bulgaristan Türklerinde canlılığını muhafaza etmektedir. Balkan Türk ağıt geleneğinin bazı özellikleri Anadolu Türklerinin ağıt söyleme geleneği ile benzerlikler göstermektedir. Balkanlarda ağıtçıların büyük bir kısmını Anadolu'da olduğu gibi yine kadınlar oluşturmaktadır.

Kazak ve Kırgız Ağıt Geleneği

Buralarda da bu gelenek canlı olarak yaşamaktadır. Radloff'a göre Kazaklardaki ağıt geleneğinde İslâmî unsurlarla İslâm öncesi Türk adetleri iç içe yaşamaktadır. Kazaklarda koca ölmüşse karısı ağıt yakar. Kadın ölünce ise büyük kızı ağıtı yakar. Kırgız-Kazaklarında yas tutma töreni ve adetleri eski Oğuzlar ve Göktürklerdekiyle aynıdır. Kadınlar yüzlerini tırnaklarıyla yırtarak, saçlarını yola yola ağlayıp, yakalarını paramparça ederler¹⁴.

Kıbrıs Türklerinin Ağıt Geleneği

Bu gelenek Anadolu'daki gelenekle aynı paralelde varlığını sürdürmektedir. Anadolu ağıtlarında olduğu gibi Kıbrıs'taki ağıtların da bir hikâyesi vardır. Kıbrıs ağıtları 7, 8, 11 heceli mısralardan meydana gelir. Ağıtlar iki ile on haneden oluşur.

Kıpçak ve Çağatay Yas Geleneği

Bu adet Kıpçak Köldönün boyunda hâlâ yaşar. Nayman boyunda bu adet unutulmuştur. Altay dağlarında yaşayan ve şamanizme bağlı Türk göçebelerinde ağıt ve yas geleneği aynen sürdürülmektedir.

Kerkük Türkmenlerinin Ağıt Geleneği

Kerkük'teki ağıtları Türkmen kadınları söylerler. Cenazede, hastalık hallerinde, dar ve sıkıntılı zamanlarda, çocuk uyuturken ağıtlar söylenmektedir. Gelenek çerçevesinde diyalog, Kerkük ağıtlarının en karakteristik yanını teşkil eder. Ağıtların belkemiğini ise hoyratlar oluşturur.

---

¹⁴ Bali, *a.g.e.*, s.57.

Görüldüğü gibi ağıt söyleme geleneği eski Türk kültüründe yaşatılmış olmakla birlikte, bugün değişik coğrafyalarda bulunan Türk halklarının kültüründe de canlılığını devam ettirmektedir. İzlenmiş olan değişiklikler ise günümüz Türklerinde yaşatılmakta olan ağıt yakma geleneklerinin aynı kökten çıktığı hakkındaki görüşü çürütmez, aksine bunların tümü eski Türk yuğ merasiminin zaman ve mekân bağlamında değişen, genetik temelini yitirmeden ve asırlar boyu geleneğin ortak özelliklerini taşıyagelen kültür unsuru olduğunu gösterir.

2.2. AĞITIN TANIMI

İnsanlığın en eski sözlü gelenek türlerinden olan ağıtlar, insan hayatının her zaman için ayrılmaz bir parçası olmuştur. Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felâketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sağı, mersiye...¹⁵ diye tanımlanan ağıtın bir diğer tarifi de şu şekilde yapılmıştır: “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, tâlihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçe’inde umumiyetle ‘ağıt’ adı verilir¹⁶”.

Bütün eski kültürlerde geleneğini devam ettirmiş olan ağıtlar, bugün bile o ananın izlerini sürdürüyor. Eski medeniyetlerdeki ağıt söyleme geleneğinin bir kısım değişmelerle günümüze taşındığı muhakkaktır.

Tarihsel açıdan ağıt geleneğinin Sümerlerde yaşadığı ve ölünün arkasından ağıt söyleyen grupların varlığı tespit edilmiştir. Yine eski Çinlilerdeki yedi gün yedi saatlik yas merasimi süresince ağlayıcı gruplar ağıtlar söylemişlerdir¹⁷. Tibet’te ise ağıtların yaşlılardan çok gençler için yakıldığını söyleyebiliriz. Eski Yunan’daki **Korinai** denilen ağlayıcı kadınlarla; Yahudilerdeki şarkıcı kadınların varlığı ağıt söyleme geleneğinin ne kadar eski ve köklü olduğunu göstermektedir.

Temelde yas tutma merasimi varlığını her zaman korumuştur. Fakat zamanla ve mekân değiştikçe ağıt törenlerinin değiştiği de bilinmektedir.

¹⁵ *Türkçe Sözlük*, TDK, Yay., C.1, Ank., 1998, s.37.

¹⁶ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ank., 1981, s.290.

¹⁷ *İslam Ansiklopedisi*, Ağıt Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.1, s.470.

İslâmiyet'ten önceki Araplarda, ölümlerin arkasından ücretli kadınlar elbiselerini yırtıp saçlarını yolmuşlardır. Kadınlar feryat edip, çığlıklar atmışlardır. Ancak İslâmiyet'in gelişiyle birlikte bu adetler yasaklanmıştır. Şiilerde ağıtçılık varlığını sürdürerek, Kербela hadisesinin yıl dönümlerinde **Muharremiye**'lerin okunması adet haline getirilmiştir¹⁸. Bazı mutasavvıflar ise ölüye ağlamamak gerektiğini söyleyerek, bunun ölüye sıkıntı vereceğini söylemişlerdir.

Bu bilgiler ışığında da görüldüğü gibi yas tutma ve ağıt yakma merasimlerinin hem Türklerde hem diğer medeniyetlerde önemli bir yere sahip olduğu tarihi perspektif açısından ortaya çıkmaktadır.

2.3. AĞITLARDA İŞLENEN KONULAR

Ağıtların ana konusu insanların ölümüdür. Anonim eserler çoklukla bu temayı işlemişlerdir. Halk şairleri ise ayrıca; destan, koşma, türkü, semaî, varsağı ve hoyrat gibi başlıklar altında ana konuyu genişletmiş ve zenginleştirmişlerdir¹⁹.

Sanat seviyesine ulaşmamış veya ferdiyet kazanmamış bütün ağıtlarda epik ve dramatik unsurlar iç içe yaşamaktadır. Hayvanlar için de ağıt yakılmasına rağmen; yakılan ağıtların büyük bir kısmı insanların ölümü ve insanların başına gelen felaketlerden dolayı insanlar için yakılmaktadır.

Ağıtçılar, yakacakları ağıtın metnini hafızalarındaki eski temeller üzerine kurarlar. Ayrıca, kendi yetenekleriyle içinde bulundukları zaman, mekân ve olayın yarattığı etkidten faydalanarak söyledikleri ağıta, muhteva bakımından zenginleştirici unsurlar katarlar.

Kına gecelerinde ve düğünlerde gelin ağlatmak için yakılan ağıtlarda ayrılık üzüntüsü tebarüz etmektedir. Toplumu yönlendirmiş önemli tarihi şahsiyetler için de ağıtlar yakılmakta ve hatıraları yaşatılmaktadır. Ölenler için yakılan ağıtlarda bariz olarak ölüm acısı derinden hissedilmektedir.

¹⁸ a.g.m., s.470-473.

¹⁹ *Türk Dünyası El Kitabı*, a.g.m., s.311.

Askere giden çocuklar, kaza sonucu sakat kalan insanlar, yenilgiyle sonuçlanan savaşlar, düşman saldırısı, ayaklanma, göç, yangın, kıtlık, hastalık, istediğini yerine getirememe, sevdiğine kavuşamama; at, köpek, kuş ve geyik gibi çok sevilen hayvanların ölümlerine yakılmış ağıtlar bulunmaktadır.

Az da olsa konusu toplumsal olaylar ve çekilen acıları ihtiva eden ağıtlar söylenmiş olmasına rağmen; insanların ölümü ağıtların her zaman için baş konusunu teşkil etmiştir.

2.4. AĞITLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ ve EZGİSEL YÖNÜ

Ağıtların basit ve sanatsız ifadelerinden, sanatkârâne söylenmiş ve bestelenerek belirli formlara sokulmuş olanlarına kadar değişik şekilleri mevcut olup, pek çok kültürde başlı başına bir ağıt edebiyatı olduğu görülür. Ağıtlar, hece vezniyle söylenmekte ve mani, koşma, türkü formlarında ortaya konulmaktadır. Burada şu hususu belirtmekte yarar var. Ağıtlar, diğer sözlü ürünlerden şekil olarak değil de, işlediği konu açısından farklılaşmaktadır. Yapılacak olan tasnifle de ağıtları konu açısından sınıflandırmak daha sağlıklı olacaktır.

Bazı durumlarda ağıt yerine mersiye kelimesi kullanılmakla beraber, bu yanlış bir adlandırma olmaktadır. Çünkü mersiye'nin söyleyeni belli olup sadece ölen insanlar için söylendiği halde; ağıtlar anonimdir. Ayrıca ağıtlar törene bağlı olarak söylenerek yalnız ölen insan için değil, tabii bir felaket, gelin olan kız veya hapse düşen biri için de söylenebilir.

Ağıtlarda hece sayısı 3'ten 11'e kadar değişiklik arz etmektedir. Ancak tarihî ananeden gelen özellikten dolayı umumiyetle ağıtlarda 7, 8 ve 11'li hece ölçüsü tercih edilmektedir²⁰. Kafiye düzenine gelince bu konudaki genel görüş ise ağıtlarda yarım kafiye kullanıldığı yönündedir. Bazen tam kafiye ile mısra başı kafiyeli örneklerde bulunmaktadır.

Ağıtların 2'li, 3'lü ve 4'lü mısra sayısı ile beraber karışık şekillerde söylenenleri de vardır. Ağıtların çoğu, manzum şekilde tertip edilirken, bir kısım ağıt

²⁰ a.g.m., s.311.

metinlerinin daha manzum karakter almamış nesir şeklindeki ağıtlar oldukları tespit edilmiştir. Demek ki ağıtlar nesir şeklinde de tertip edilebilmektedir. Bu tür serbest tarzda söylenen ağıtlarda seci yapılarak bir iç kafiye meydana getirilip, akıcılık sağlanmaktadır. Ağıt örnekleri arasında soru-cevap şeklinde düzenlenmiş dörtlükler de mevcuttur.

Şekil yönünden bir diğer husus da şudur: Ağıtların anonim olanlarının yanında saz şairlerinin söylediği yani söyleyeni belli olan ağıtların var olduğu da bir gerçektir. Halk şairleri daha çok, ölümü çevresinde yankılar uyandıran kimseler için ağıtlar yakmışlardır. Bu şairler ısmarlama para karşılığı ağıt yaktıkları gibi içlerindeki derin duyguları şiire döken aşıklarımız da elbette vardır. Divan edebiyatındaki mersiye'nin karşılığı; halk edebiyatında saz şairleri tarafından vücuda getirilmiştir.

Ağıtlar, edebî yapı ve ezgileriyle birlikte bütünlük arz ederler. Ağıtçıların törenlerdeki vücut hareketleri ağıtların anlamını tamamlar. Felaket karşısında aklın kontrolünden uzak, irticalâ dayanan, zaman zaman cümle yapıları kusurlu başka başka ağıt parçalarıyla karışmış “ah, oy, vay, hey” gibi ünlemler ve feryatlarla beslenmiş bu ezgili dili kendi bünyesi içinde değerlendirmek gerekir²¹.

Ağıtların ezgileri, gerçekte söyleyenin hafızasında eskiden kalan bir nevi “melodi kalıpları”dır. Söz döşemesi olarak da tanımlanan mahallî melodi kalıpları, hem bölgenin ritim, melodi, diyalekt, tavır ve üslup özelliklerini yansıtır; hem de söyleyenin şahsi üslubunu taşır.

Tamamen serbest ağızla ve serbest bir ritimle söylenen ağıtlar, Türk Halk Müziği'nin “uzun hava” formu içinde kabul edilir²². Bu çeşit ağıtlar sayıca çok olup, adeta ritimli bir ezgi gibi belli durak yerlerine sahiptir.

Tiz seslerden başlayarak, çoğunlukla inici bir melodik seyir takip eden ağıtların dar ve geniş ses sahalı olanları da bulunur. Serbest ritimli ağıtların son

²¹ a.g.m., s.310.

²² İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., s.470-473.

bölümlerindeki süratli melodik düşmeler ağıtların ortak özelliklerindendir²³. Ağıtlar uzun hava tarzında ve tamamen serbest ritimde oldukları gibi, kırık hava tarzında ve düzenli bir ritimde de olabilirler.

Türk halk musikisinin zengin çeşitleri arasında ölüm olaylarının sözsüz olarak yalnız saz ile tasvir edildiği bazı örneklerle de rastlanmaktadır.

Görüldüğü gibi ağıtların sözleri, melodiden soyutlanmış olarak düşünülemez. Ağıtların sözlerini etkili kılan, insanı duygulandıran da bu türün ezgisel yönüdür.

2.5. VAN KIRGIZLARI'NIN AĞITLARI

Van Kırızları'nda ağıt söyleme geleneği günümüzde halen canlılığını korumaktadır. Ağıt türü için Ulupamirliler Koşok kelimesi yerine sözlü eserlerin tümü için ifade ettikleri “ır” sözcüğünü kullanmaktadırlar.

Ağıtlar, Kırız halk edebiyatı geleneğinde çoğunlukla bayanlar tarafından söylenmekteyken; Van Kırızları'nda erkeklerin ağıt söylemesi de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ölen kişinin yakınları dışında ırçı'lar (ozanlar, şairler) da ağıt söylemektedir. Hacı Rahmankul Han'ın vefatında “Han Acım” adlı ağıtı ırçı Mansur Yaman söylemiştir. Ulupamirliler tarafından söylenen ağıtların en önemlileri Hacı Rahmankul Han için yakılan ağıtlardır. Bu ağıtlarda sanatkarâne sözlerin en güzel şekilde kullanıldığı görülür.

Ağıtlarda ölenin iyi yönleri, güzel tarafları, yaşamı, geçmişi, yaptığı işler ve ölümün çevresinde yarattığı yankı vurgulanmaktadır. Ayrıca ölenin hayatına, kişiliğine ilişkin görüşler de ifade edilmektedir. Ağıtçının merhuma karşı olan tavrı da muhtevayı oluşturan diğer bir husustur.

Ağıtlarda ölen kişiyi küçük düşürecek veya onu yerecek sözler yer almamıştır. Tam tersine öleni hep yüceltecek sözler kullanılmıştır. Örneğin:

“Ay peyiş bolsun sârâyı. (II-142)”

(Cennette olsun sarayı.)

²³ a.g.m., s.470-473.

dizesinde ölen kişiyi cennetle ödüllendirmek isteyen bir tavır sergilenmiştir.

Doğaya ait unsurlar ağıtlarda çokça kullanılmıştır. Bunun sebebi ise uzun yıllar göçebe yaşamış olan Kırgızların bu etkiyi ruhlarında derin hissetmiş olmalarındandır.

Destanî özellikler taşıyan ağıtlar, dize kümelenişi açısından düzenli bir kurala bağlı değildir. Uzun ağıt metinleri içinde 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11’li dize kümelenişlerinin olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebebi ise; ırçının ölen insanla ilgili anlatacaklarını anlatıp, hemen yeni bir konuya geçiş yapmasıdır. Bu geçişler esnasında farklı mısra kümelenişi ortaya çıkmaktadır.

Ağıt metinlerinde tekrarlara çokça yer verilmiştir. Aynen tekrar eden satırlar, dikkati çekecek kadar fazlaca kullanılmıştır. Ayrıca hitap ve ünlem niteliğinde sözcüklere de ağıtlarda yer verilmiştir. Ölenin kalanlar üzerinde bırakmış olduğu etki ve ona duyulan özlem bu söz gruplarıyla ifade edilmektedir.

Kompozisyon özelliklerinden olan ezgiler, ağıtları tamamlayan unsurlardır. Van Kırgızları’nın ağıtları ezgisel yönden üç gruba ayrılmaktadır: a)Ezgisiz biçimde söylenen ağıtlar, b)Uzun havayla söylenen ağıtlar, c)Herhangi bir ırçının kendi havasına uydurarak söylediği ağıtlar.

Ağıtlardaki ezgi sözü tamamlayarak dramatik havayı ağırlaştırmaktadır. Ezgisiz olarak söylenen ağıtlarda dinleyiciler, söylenenlerden daha az etkilenmektedirler. Ezgili ağıtlarda ırçı, hem söz hem ezgi açısından her iki yeteneğini de kullanabilmektedir.

Ağıtların diğer önemli sanatsal özellikleri ise; bünyelerinde barındırdıkları “epitetler, psikolojik ve stilistik paralelizmler, benzetmeler, metaforlar ve abartılar”dır.

Metinlerdeki anlatım unsurları, temel olay etrafında yerini almaktadır. Ağıtı söyleten esas motif ise ölüm hadisesidir. İnsanın ölümü, anlatım unsurlarının çekirdeğini oluşturmaktadır.

Van Kırğızları'nın ağıtlarındaki törensel boyutu tamamlayan unsur, dinleyici kitlesidir. Dinleyiciler, ağıt yakma merasiminde kendilerini bu kasvetli havaya kaptırıp üzülmektedirler. Irçı, karşısındaki toplulukla bütünleşir. Ağıtını daha bir şevkle söyler ve ortamı dramatik bir havaya büründürür.

Ağıt icra etme şeklinde ve adlandırmada Van Kırğızları'nın ırları, Kırğız halk edebiyatındaki koşoklardan farklılık gösterir. Bu farklılık, Ulupamir Kırğızları'nın kendilerine has ağıt söyleme geleneğini geliştirip devam ettirmelerine imkân tanımıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VAN KIRGIZLARI'NIN TARİHİ KİŞİLER HAKKINDAKİ AĞITLARININ BAZI POETİK UNSURLARI

3.1. BENZETMELER

3.1.1. YAPI ve FONKSİYON

Benzetmelerde yapı ve işleyişin birbirinden ayrılmaz bir bütünlük arz ettiğini belirten görüşler daha önce yapılmış bilimsel çalışmalarda ileri sürülmüştür²⁴.

Benzetmelerin üç temel unsurdan oluştuğu hakkındaki tespitleri folklor araştırmalarından müşahade etmekteyiz. Bu unsurlar “benzeyen, kendisine benzetilen ve benzetme yönü”dür. Benzeyen, her zaman için kendisine benzetilenden, benzetme yönü olarak daha “güçsüz”dür. Benzeyen, kendisinden daha üstün olduğuna inanılan bir nesneyle (kendisine benzetilen) mukayese edilerek, benzeyene, benzetme yönü sayesinde yeni özellikler ilave edilip, benzeyen daha güçlü kılınmaya çalışılır. “Benzetme yönü” ise “benzetilen”in üstün özelliklerini benzeyene ekleyerek onu sıradan bir nesne olmaktan çıkarıp estetik yönden benzersiz bir varlık şeklinde karşımıza çıkarmaktadır.

Bu söz sanatı, metnin üslubunu şekillendirmekte, bunun yanı sıra ağıtlara estetik bir zevk vermektedir. Ağıt benzetmeleri “kahraman”ı yücelterek onu, ağıtı dinleyenlerin hayal dünyasında en önemli şahsiyet haline getirirken, şekil itibarıyla metne akıcı bir özellik katmaktadır. Bu husus incelediğimiz ağıtların benzetmelerinde kendini göstermektedir.

Benzetme unsurlarının kullanımına göre bu söz sanatını aşağıdaki gibi yapısal bir sınıflandırmaya tabi tutmamız mümkündür:

²⁴ Efimof A. İ. *Stilistika hudojestvennoy reči. İzd. Z-e, dop. i pererab – M.: izd – vo MEU, 1961, C.492.*

a) Tümel benzetme

Kurgu itibariyle her üç unsuru da bünyesinde bulunduran benzetme türüdür. En yaygın kullanılan şekil olup aynı zamanda en eski söz sanatı türlerindendir.

b) Kesik benzetme

“Benzetme yönü” unsurunun kullanılmadığı benzetme çeşididir. Bu benzetme türünde sadece “benzeyen” ve “kendisine benzetilen” unsurlar kullanılmaktadır.

c) Ešteş benzetme

Bu bir stilistik teknik olup, “benzeyen” ile “kendisine benzetilen” unsurların tek nesne üzerinde toplandığı benzetme türüdür. Bu husus Kırgız sözlü geleneğine mahsus olan bir özelliktir²⁵.

Van Kırgızları’nın ağıtlarında “tümel benzetme”lerin estetik fonksiyon olarak üstlendiği görev; metnin sanatsal olma hususiyetlerini arttırmakla birlikte Hacı Rahmankul Han ağıtında bu tür benzetmeler Han’ın görsel sıfatlarını belirtmek için kullanılmıştır. Örneğin;

“Ayday bir betin nur çalıp, (I-476)”

(Ay gibi yüzünü nur kaplayıp,)

“Kündöy bir betin nur çalıp, (I-481)”

(Güneş gibi yüzünü nur kaplayıp,)

benzetmelerinde “ay ve güneş” benzetilendir. Hacı Rahmankul Han’ın yüzü ise benzeyendir. Benzetmeler, ay-güneş ve Hacı Rahmankul Han’ın yüzünün nurluluğu esası üzerinde kurulmuştur. Başka bir deyişle Hacı Rahmankul Han’ın yüzünün nurluluğu, ay ve güneşin nurluluğu ile karşılaştırılarak sanatsal biçimde yansıtılmaktadır.

²⁵ Süleyman Turduyevîç Kayıpov, *Problemi Poetiki Eposa Er-Töştük*: Ç. I: Gıptı Olı Sıvnenie. – Frunze: ilim 1990.

Kırgız folklorunda “yüzün nurlu olması” kavramı, o yüze sahip olan kişinin bilgili, etrafını eğiten, insanları seven bir kimse olduğunu belirtmek için kullanılır.

“Kesik benzetme”ler ise yapı itibariyle “tümel benzetme”lerden farklıdır. Bu benzetmelerde “benzetme yönü” anlam olarak dizelerde olmasına rağmen bu husus şeklen ifade edilmemektedir;

“Hadır bir tündöy äci atam, (I- 199, 220, 444, 769, 828)”

(Kadir gecesi gibi [uğurlu] Hacı atam,)

Bu benzetmede benzeyen Hacı ata olup, benzetilen ise Kadir gecesidir. Anlam olarak bu dizede “benzetme yönü” olmasına rağmen, dizelerde şekil olarak bu yön ifade edilmemiştir. Bu söyleyiş tarzı, kesik benzetmelerin temel özelliğidir. Kırgızlarda Kadir gecesi uğur getirildiğine inanılan kutsal bir gecedir. Hacı Rahmankul Han da toplumun lideri olarak, sosyal problemleri çözdüğü için toplum tarafından uğurlu bir kişi olarak tanınmıştır. Dolayısıyla onun bu yönü uğruna inanılan Kadir gecesine benzetilmiştir. Benzetmenin bu türü, stilistik bir unsur olarak “tümel benzetme”lere göre son dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Kırgızların sözlü geleneğinde bu tür benzetmelerde “benzetme yönü” kullanılmamasına rağmen ağıtları dinleyenler “benzeyen”in hangi yönden benzetildiğini geleneğin verdiği tahmin etme gücüyle “benzetme yönü”nü çıkarabilmektedirler. Bu yüzden dinleyiciler “benzetme yönü”nü bilebildikleri için, ağıtçılar da bu unsuru kullanmaya gerek görmüyorlar.

Diğer bir benzetme türü olan “eşleş benzetme”lerde ise benzeyen ile benzetilen tek nesnedir. Yani benzeyen kendisine benzetilmektedir. Örneğin;

“Kanatım äci başkaça,

Halkımda sizdey bolovu? (I-129, 130)”

(Kanadım Hacı benzersiz,

Halkımda sizin gibi olur mu?)

“Tuygunum äci başkaça.
 Tuuganda sizdey bolovu? (I-133, 134)”
 (Atmacam Hacı benzersiz,
 Akrabada sizin gibi olur mu?)

dizelerinde benzeyen “Hacı”dır. Benzetilen ise yine kendisidir, yani “siz”dir. Bu tür benzetmelerde, kahramanın başka insanlarda bulunmayan herhangi bir vasfına vurgu yapılır. Fakat “benzetme yönü” açıkça ifade edilmeyebilir. Bu kısmı tahmin etmek, aynı geleneğin içinde yaşamış olan dinleyici için zor değildir. yukarıdaki örneklerde de benzetme yönü bulunmamaktadır. Ama benzeyenin metaforik epitetleri olan “kanatım ve tuygunum” sembollerinin yardımıyla, sıfır halinde bulunan benzetme yönünün kahramanın meşhur sıfatlarından birisi olduğu, dinleyiciler tarafından zihnen anlaşılabilir.

“Kanatım” metaforik epiteti “güvenilir destek” anlamında kullanılmıştır. “tuygunum” ise “güçlü, becerikli, prensipli” kişinin sıfatlarını simgeler. Dolayısıyla birinci örnekte “benzetme yönü” kahramanın “halkının güvenilir tek önderi” olduğuna ilişkin bir sıfat iken; ikinci örnekte ise Hacı Rahmankul Han’ın “maharetliliği” mânâsındaki özelliği ön plana çıkarıldığı söylenebilir.

Böylece ağıtlarda kullanılan benzetmeler şekil ve fonksiyon açısından incelemeye tabi tutuldu. Benzetmelerde yapı ve işleyişin bir bütün olduğu hakkındaki görüş, ele alınan ağıt benzetmeleri tarafından da desteklendi. Benzetmelerin esas görevinin, kahramanın yansıtılması gereken özelliklerini daha etkili ve estetik bir biçimde ifade etmek olduğu açıklandı.

3.1.2. BENZETİLENİ “KUŞ” OLAN BENZETMELER

Ele aldığımız ağıtların poetik sistemini oluşturan unsurlar içerisinde benzetmeler önemli yer tutmaktadır. Bu benzetmelerin oluşumunda vazgeçilmez unsur olan benzetilenlerin esas kaynağının Pamir tabiatından alındığı görülür. Kırgızların Pamir’de yaşadığı dönemlerde yakından tanıdıkları ve günlük hayatlarında etinden, gücünden yararlandıkları hayvanlar ve yabanî kuşlar, mukayeselerde benzetilen olarak yer almıştır.

Benzetmelerde yabanî ve avcı kuş türlerine önemli derecede yer verilmiştir. Kırgız destanlarının benzetmelerinde kullanılan doğa unsurlarının çoğunluğu “dağ, göl, kaplan, aslan” olduğu halde, incelemeye aldığımız ağıtlardaki benzetmelerde genelde kuşların kullanılması ağıtların tür ve stil özellikleriyle ilişkili olduğu muhakkaktır. Bunun yanı sıra benzetileni mitolojik unsur, dinî inanç ve evrene ait kavramlardan oluşan benzetmelerin kullanıldığı da görülür.

Benzetileni “kuş” olan mukayeseler, Hacı Rahmankul Han’ın dinamik karakterini yansıtmak için kullanılmıştır. Genelde “kök kuş” (gök kuş), “kök şumkar kuş” (gök sungur kuşu), “ak kuş” (ak kuşu), “ak şumkar kuş” (ak sungur kuşu), “karçıga kuş” (doğan kuşu), “ilaçin kuş” (laçin kuşu), “algır kuş” (atak kuş), “tülök kuş” (olgun kuş), “bulbul” (bülbul) sembollerinin aktif bir şekilde ağıtlarda kullanıldığı görülür. Örneğin; “karçıga kuş” (doğan kuşu) bu ağıtta, Hacı Rahmankul Han’ın olgun, oturaklı, dinamik ve azimli olduğunu ifade eden sembol-epitet niteliğinde iken, mukayeselerde de aynı işlevi üstlenerek en yaygın kullanılan benzetme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Karçıga kuştay bulbulum, (I-48)”

(Doğan kuşu gibi bülbulüm)

“Karçıgaday äci atam, (I-368)”

(Doğan gibi Hacı atam)

“Karçıga kuştay han äcim, (I-510)”

(Doğan kuşu gibi Han Hacım)

“Karçıga kuştay äci atam, (I-569)”

(Doğan kuşu gibi Hacı atam)

gibi benzetmelerde Hacı Rahmankul’un kişiliğinin en önemli yönleri estetik biçimde ifade edilmektedir.

“Doğan kuşu” Pamir Kırgızları’nın hayatında önemli bir yeri olan avcılıkta kullanılan yırtıcı bir kuştur. Bu kuşun güçlü, cesaretli ve avını kaçırmayan özelliklere

sahip olması Kırgızlarda kuvvetliliğin, atak olmanın simgesine dönüştürülmüştür. Dolayısıyla toplumun lideri olan Hacı Rahmankul Han'ın ağıtındaki epitet ve benzetmelerde aktif olarak kullanılmış olması doğaldır. Doğan kuşuyla ilgili söz sanatları “güçlü, akıllı, kararlı, cesaretli” sıfatlarının yerine kullanılmaktadır.

Aynı görüşleri benzetileni “ak şumkar” (ak sungur), “kök şumkar” (gök sungur), “şumkar” (sungur), “ak kuş” (ak kuş), “tülök kuş” (olgun kuş), “algır kuş” (atakuş), “ilaçın kuş” (laçın kuş) olan benzetmeler için de ifade etmemiz mümkündür. Ancak bunların içinde “algır kuş” ve “tülök kuş” benzetmeleri kahramanın tek bir özelliğini yani “cesaretliliğini” yansıtırken; “ak kuş” benzetmesi onun “saflığını ve masumiyetini” belirtmek için kullanılmıştır.

Kuş türünden alınmış başka benzetmelere de rastlayabiliyoruz. “bulbul” (bülbul), Kırgız sözlü geleneğinde ses güzelliğinin ve hatipliğin simgesidir. Söz konusu ağıtta bu sembol Hacı Rahmankul Han'ın kendi fikrini açık ve etkileyici biçimde ifade edebilen önder olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Örneğin;

“Bulbulday säyräp otursa”

“Oozuga sözü cäräşkän, (I-863, 864)”

(Bülbul gibi ötüp oturursa)

(Ağzına sözü yakışan)

benzetmesinde Hacı'nın güzel konuşma yeteneğine sahip olduğu açık bir biçimde dile getirilmiştir.

3.1.3. BENZETİLENİ “AY ve GÜNEŞ” OLAN BENZETMELER

Ağıt metinlerinde kahramanın “ay ve güneş”e benzetildiğini görmek mümkündür. Bu benzetmelerde ay ve güneşin aydınlığı ve nurluluğu ilgi çekmiştir. Ayrıca kahramanın ululuğunu ve kendi toplumunda benzersiz bir önder, herkesi etkileyebilen, bilgin bir kişi olduğunu göstermek için bu benzetmelere başvurulmuştur. Örneğin;

“Ayday bir carkıp cürgönü, (I-67)”

(Ay gibi parlayıp yürüdüğü,)

“Kündöy bir carkıp cürgönü, (I-70)”

(Güneş gibi parlayıp yürüdüğü,)

mukayeselerinde Hacı'nın yüzünün nurluluğu söyleyişte görülmesine rağmen asıl anlatılmak istenen onun kendi toplumunda eşsiz bir insan olduğudur. Hacı'nın yüceliği, yüzünün ay ve güneş gibi nurlu olmasıyla ifade edildiği aşağıdaki örneklerde de görülmektedir.

“Ayday bir betin nur çalıp, (I – 476)”

(Ay gibi yüzünü nur kaplayıp,)

“Kündöy bir betin nur çalıp, (I-481)”

(Güneş gibi yüzünü nur kaplayıp,)

3.1.4. BENZETİLENİ “KADİR GECEİ” OLAN BENZETMELER

İncelediğimiz ağıtta, kahramanın uğurlu ve halkı için kutsal bir varlık olduğunu görmemiz mümkündür. Burada kendisine “Kadir gecesi” benzetmesi uygun görülerek metinde bu unsur kullanılmıştır. Dinî yaşayışta kutsal bir gece olan “kadir gecesi” Hacı Rahmankul Han'ın ulviyetini belirtmek ve onun ne kadar uğurlu bir kişilik olduğunu anlatmak için kullanıldığını görebiliriz. Örneğin;

“Hadır bir tündöy äci atam,

Beçärä eldin medeti. (I-199, 200)”

(Kadir gecesi gibi Hacı atam

Çaresiz halkın yardımcısı)

“Hadır bir tündöy äci atam, (I-220, 828)”

(Kadir gecesi gibi [kutsal] Hacı atam)

dizelerinde ifade ettiğimiz hususu müşahade etmekteyiz.

3.1.5. BENZETİLENİ “MİTOLOJİK UNSUR” OLAN BENZETMELER

Benzetileni mitoloji dünyasından alınmış olan benzetmeler; incelediğimiz ağıtlarda az görülür. Acı Atam ağıtında benzetileni mitolojik unsur olan tek bir benzetme görülmektedir:

“Surayılday sultan can,
Sunulgan çakta bolvodum, (I-258, 259)”
(Surayıl gibi sultan can,
Uzandığında [yanında] bulunamadım,)

Bu benzetmede kullanılan “surayıl” eski Türk mitolojisindeki bayan güzelliğinin simgesi olan bir semboldür. Moğol ve Orta Asya Türk sözlü geleneğinde benzetme unsuru olarak sık görülen bir kavramdır.

Bu ağıt metninde adı geçen mitolojik simge kahramanın ruhunu teslim ederken o andaki endamını ve heybetini anlatmak için kullanılmıştır. Ölenin endamlılığı, güzelliği “surayıl” benzetmesiyle anlatılmıştır.

3.2. EPİTETLER

Epitet, sözlü gelenek ürünlerinde kahramanın adını veya herhangi bir ismi; sıfatla, isimle ya da bir sıfat cümlesiyle tamamlayan söz ve cümlelere verilen addır.

İncelediğimiz ağıt metinlerinde ırçılar tarafından kullanılan epitetler, kahramanı yüceltmış ve benzersiz kılmıştır. Van Kırğızları, ağıtlarında öleni eşsiz bir şahsiyet olarak göstermişlerdir. Bu özellikler, kullanılan epitetlerle ortaya konulmuş ve ölen kişi bir bütün olarak tasvir edilmiştir.

Bu bölümde, üç ağıt metninden tespit ettiğimiz epitetleri “tematik”, “semantik”, “yapısal” ve “işlevsel” yönden incelemeye aldık.

Ölen kahramanla ilgili özelliklerin konu olarak işlendiği epitetleri tematik açıdan; ihtiva ettikleri anlam açısından ise epitetleri semantik olarak ele alıp inceledik. Yapısal yönden yaptığımız incelemede, epitetlerde kullanılan sözcük

sayısı ve kelimelerin kullanıldıkları yerleri dikkate alarak bir sınıflandırmaya gittik. Ağıtlarda kullanılan epitetlerin ne tür fonksiyonlar icra ettiklerini ise işlevsel yönden açıklama çalıştık.

Epitetler incelenirken, görüşlerimizi destekleyen dizelere yer verilerek konular açıklığa kavuşturulmuştur.

3.2.1. EPİTETLERİN TEMATİK İNCELEMESİ

3.2.1.1. Renk Epitetleri

İncelemeye aldığımız ağıt metnlerinde renk epiteti olarak kullanılan söyleyişlere yeteri kadar rastladığımızı söylememiz mümkün değildir. Göze çarpan renk epiteti ise;

“Kızıl bir calın ot boldun. (I-550)”
(Kızıl alev od oldun.)

dizesinde kullanılan, kızıl renktir. Ağıt metninde kahramanı dolaylı olarak anlatan renk epiteti, onun dünyadan ayrılışını “kızıl alev ateş” olarak ifade etmiştir. Kahramanın yaşadığı cemiyette çok sevildiğini ortaya koymak için, ağıtçı bu durumu insanların yüreğini burkan bir tablo şeklinde sunarak ölen kişiyi alev alev yanan ateşle vasıflandırmaya çalışmıştır.

Diğer bir deyişle ağıtçı, geride kalanların üzüntüsünü dile getirmek için bu epiteti kullandığını söyleyebiliriz. Yaşanan dramatik olayı sanatsal bir şekilde dile getirebilmek maksadıyla bu epitete başvurulmuş ve ölüm hadisesi adeta dinleyenlerin muhayyilesinde somutlaştırılmıştır.

Ayrıca ölen kişinin bu dünyadan gidişi “kızıl alev ateş”in sönüşü gibi anlatılmaya çalışılarak; ölüm ile ateşin sönüşü arasında bir bağ kurulmuştur. Aynı zamanda burada Hacı Rahmankul Han’a bir seslenme havası olduğu görülür. Çünkü onun özlemi belleklere kazındığı için, ağıtçı psikolojik olarak bulunduğu fevrî durumdan yararlanarak, kendi acısını da ağıt metnine katmıştır. Ağıtçı renk epitetini kullanarak, ölen kişiye olan hasreti daha ilgi çekici şekilde anlatmaya çalışmıştır.

3.2.1.2. Giyim, Kuşam Epitetleri

Van Kırğızları'nın yaşamında önemli roller oynamış şahsiyetlerin ölümünden dolayı söylenmiş ağıtlarda o kişilerin giyim-kuşamlarıyla ilgili epitetler kullanılmıştır.

Bu tarihî kişilerin yaşadıkları toplulukta davranışlarıyla örnek oldukları gibi halk arasında giyimleriyle de gözde olduklarını görmekteyiz. Önder konumundaki şahsiyetlerin tanınması ve onlara saygı gösterilmesi için giydikleri elbiseler, onlar için önem arz etmiştir. Örneğin;

“Altından kāmār ou baylansa äy,
Beldin go körkü yey bulbulum. (III-124, 125)”
(Altından kemer kuşansa,
Belin görkemi bülbulüm.)

dizelerinde görüldüğü gibi takılan altın kemerin, kahramanı nasıl görkemli bir hale getirdiğini müşahade etmekteyiz. Demek ki giyilen giysiler, başlıklar ve kuşanan kemerler, ağıt metinlerinde ifadesini bulmuştur.

Kahraman tarafından giyilen ve takılan bu nesneler epitetlerle ifade edilerek, ölen kişinin giyim-kuşamından dolayı ırçı tarafından nasıl algılandığı ortaya konulmuş oluyor. “Kemer”in altın (altın) epitetiyle desteklenmesi bu gerçeği ortaya koyarken; yaşanan toplumun altına, gümüşe değer verdiğini de açıkça söyleyebiliriz.

“Kümüş ko kāmār ey kurçansa ay,
Kiyimnin körkü yey bulbulum. (III-128, 129)”
(Gümüştən kemer kuşansa,
Giyimin görkemi bülbulüm.)

ağıt dizelerinde ağıtçı, takılan gümüş kemerin kahramanın giyiminin nasıl güzelleştirdiğini ve mükemmelleştirdiğini “kümüş” (gümüş) epitetini kullanarak ifade etmektedir. Ölen önemli şahsiyetlerin giyim ve kuşamları ağıtlarda kullanılan epitetlerle ortaya konulmuştur.

BU YÜKSEK LİSE KUTUPHAZASI
KUTUPHAZASI
KUTUPHAZASI

Giyilen eşyalar, kuşanılan araç-gereçler, Van Kırğızları'nın ağıtlarında ağıtçılar tarafından kahramanın epiteti olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra toplum, ölen kahramanlarını çok iyi gözlemlemiş, söylemiş olduğu ağıt metinleri ile onları en iyi şekilde anlatmıştır.

3.2.1.3. Kahramanın Kişisel ve Fiziksel Epitetleri

Cemiyet için yararlı olmuş kişiler öldükleri zaman onlar için söylenen ağıtlarda, şahsî özellikleri, iyilikleri, fiziksel yapıları ve o toplum için verdikleri mücadele mutlaka anlatılır. Sözlü geleneği canlı olarak yaşatan Van Kırğızları'nın ölümleri için yaktıkları ağıtlarda aynı hususiyetleri görmekteyiz.

Yaptığımız incelemede ağıtlarda ölen kişinin kişisel özelliklerini ortaya koyan epitetlerin kullanıldığını gördük. Ölen kişinin “iyi söz söyleyen” bir şahsiyet olduğu;

“Halkında çeçen tuygunum. (I-49)”

(Halkında hatip atmacam.)

dizesinde ifade edilmektedir. Kahramanın “iyi söz söyleyebilmesi” hususu “çeçen tuygunum” (hatip atmacam) epitetiyle vurgulanmıştır.

Ölen kahramanın bahsedilen bir diğer kişisel özelliği ise bilgili olması, herkesi aydınlatmasıdır. Bu özellik aşağıdaki dizede örneklendirilmiştir:

“Ahunum, äci, därmänim. (I-810)”

(Bilginim Hacı dermanım)

dizesinde Hacı Rahmankul Han'ın aydın bir insan olduğu “ahunum” (bilginim) epitetiyle anlatılmıştır.

Ölen kahramanın ağıtlarda tebarüz ettirilen bir diğer önemli özelliği ise akıllı bir insan oluşudur. Örneğin;

“Akılman äci tuygunum,

Şonun cerde kalvastır. (I-78, 79)”

(Akıllı Hacı atmacam,
O [yaptıkların] yerde kalmaz.)

dizesinde bu önemli önderlik özelliği “akılman” (akıllı) epiteti kullanılarak gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmıştır.

Örnek davranışlar sergilemek, ölen kahramanların en çok söz edilen hususiyetlerinden bir tanesidir. Genelde ağıtlarda ölenin olumsuz davranışları pek söylenmez. Hele ölen kişi toplumun saygı duyduğu biriye hoş gitmeyen kişisel özelliklerinden hiç bahsedilmez. Halk inanışına göre ölen insanların kötülüklerinden bahsedilecek olursa, ruhlarının azap göreceği kabul edilir. Bu sebeple cenaze törenlerinde ölenin hep iyilikleri söylenir. Örnek teşkil edecek davranışları anlatılır.

Ağıtlarda bu önemli ayrıntı hep kendini göstermektedir. Van Kırğızları da ölen kahramanları için yaktıkları ağıtlarda, onların iyi yönlerini ve örnek davranışlarını anlatmışlardır. Misalen;

“Säyrägän bulbul sözün cok,
Sanatın kaldı, özün cok. (II-182, 183)”
(Bülbül gibi öttüğün sözlerin yok,
Sanatın kaldı kendin yok.)

dizelerinde kahramanın örnek kabul edilen konuşmaları “säyrägän bulbul sözün cok” (bülbül gibi öttüğün sözlerin yok,) epiteti kullanılarak dinleyiciye aktarılmıştır. Yine Hacı Rahmankul Han’ın ideale yakın yaşantısı ve davranışları “sanatın kaldı özün cok” (sanatın kaldı kendin yok,) dizesindeki “sanat” (sanat) epitetiyle anlatılmıştır. Kahramanın yararlı ve güzel konuşup; yaşantısıyla ve davranışlarıyla herkesten farklı olduğu, aynı zamanda toplumu için örnek bir model teşkil ettiği ağıtta kullanılan epitetler sayesinde çok rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Ağıt metinlerinde görülen bir diğer kişisel özellik ise; kahramanın “benzersiz”liğidir. Yani her yönüyle herkesten farklı oluşudur. Zaten folklorun diğer mahsullerinde de (Destan kahramanları, masal kahramanları, halk hikâyesi

kahramanları, fikra kahramanları) halk kendi muhayyilesinde kahramanlarını her an yaratmaya devam edip onların herkesten farklı olduğuna inanmaktadır. Aksi taktirde halkın yarattığı ve devam ettirdiği bu büyülü hava dağılabilir.

Yukarıda bahsettiğimiz özellik ağıt metninde “başkaça” epiteti kullanılarak şu şekilde verilmektedir;

“Tuygunum äci başkaça, (I-108, 117, 133)”
(Atmacam Hacı benzersiz,)

“Kanatım äci başkaça, (I-103, 121, 129)”
(Kanatım Hacı benzersiz,)

dizelerinde ölen kahramanın farklı olduğu, kimseye benzemediği tekrar edilerek bu özelliği bizlere nakledilmiştir. Bu “benzersiz”lik davranış, tavır ve fizikî olarak kendini göstermektedir.

Van Kırğızları ölen önderlerinin “uğurlu” olduğuna inanmışlar ve kahramanlarının bu özelliğini yaktıkları ağıtlarda dile getirmişlerdir;

“Onduu bir äci bulbulum. (I-208)”
(Uğurlu Hacı bülbülüm.)

dizesinde Hacı Rahmankul Han’ın uğurluluğu kullanılan “onduu” (uğurlu) epitetiyle dile getirilmiştir.

Kahramanların kişisel özellikleri ağıtlarda kullanılan epitetlerle ortaya konulmuştur. Ölen kişinin fizikî özellikleri yeri geldiği zaman ırçılar tarafından dile getirilmiştir.

“Kiçigiden ey dävärdäs,
Öskön ede yey bulbulum. (III-119, 120)”
(Çocukluğundan iriyarı,
Gelişmişti bülbülüm.)

dizelerinde ölen kahramanın vücut gelişkinliği “dävârdäs” (iriyarı) epiteti kullanılarak ifade edilmiştir.

Kahramanın kişisel ve fiziksel özellikleri her zaman bir bütün olarak düşünülmüştür. Ağıt yakanlar kendi hayâl güçlerini kullanarak, ölen kişileri acıklı bir şekilde epitet sanatından yararlanarak gerçeğe yakın bir şekilde tasvir etmişlerdir. Bu, ağıt söyleme geleneğinin kendilerine kazandırdığı bir özelliktir. Ağıtçılar, epitetleri gayri ihtiyari olarak, gözlemlerinden ve hayal dünyalarından yararlanarak kullanıp kahramanı yüceltmeye çalışmışlardır.

3.2.1.4. Kahramanın Yiğitlikleriyle İlgili Epitetler

Ağıt metinlerinde, ölen kişiler için kullanılan epitetlerin bir kısmı ölenin yiğitlikleriyle ilgilidir. Van Kırğızları’nın hayatında önemli roller oynamış onlara önderlik etmiş kişilerin, yiğitlik ve cesaretleri yeri geldiği zaman sözlü gelenek ürünlerinden olan ağıtlarda ifadesini bulmuştur.

Ağıtçılar, ölen kahramanın cesaretini, yiğitliğini daha farklı bir psikolojik hava ile dile getirirler. Çünkü Van Kırğızları cesarete, yiğitliğe ve kahramanlığa ayrı bir önem verirler. Sürekli göçebe bir hayat yaşamış olan bu topluluk, doğayla mücadele etmeyi bir nevi yiğitlik saymıştır. Kendi yaşamlarında ok atma, avcılık ve avcılıkla ilgili sözcükleri yiğitlik anlamında kullanmışlardır.

Ağıt yakanlar ölen kahramanlarının yiğitliklerini ifade etmek için, onların iyi bir avcı olduklarını dile getirmişlerdir.

“Kaseker ädis ey bulbulum. (III – 81)”

(Ehil avcı bülbülüm.)

“Uruuda ädis ey bulbulum. (III – 83)”

(Soyunda usta [avcı] bülbülüm.)

dizelerinde yiğitliğin önemli bir kısmını teşkil eden avcılık “ädis” (avcı), “kaseker ädis” (ehil avcı) epitetleri kullanılarak anlatılmıştır. Zor tabiat şartlarıyla mücadele edebilmek için yiğit bir avcı olmak gerekir. Bu özellik ağıtlara yansımıştır.

Tarihî kişiler, iyi savaşı, kılıç kullanan ve yaşamları boyunca mücadeleden kaçmayan yiğit kişilerdir. Örneğin;

“Sanatgöy âcim ketkeli,
Saadagın törgö ilindi. (II-358, 359)”
 (Sanatkâr Hacım gidince,
 Sadağın baş köşeye asıldı.)

“Kırdalduu âcim ketkeli,
Gılıçın törgö ilindi. (II-363, 364)”
 (Mühim Hacım gidince
 Kılıcın baş köşeye asıldı.)

dizelerinde kahramanın kılıcı ve sadağı kaldırılıp baş köşeye asıldığı kullanılan epitetlerle anlatılıyor. Çünkü metinde geçen “gılıç” (kılıç), “saadag” (sadağ) epitetleri ölen kahramanın bu yönünü ortaya koymaktadır.

Her türlü savaş ve mücadeleden çekinmeyerek yılmaz bir mücadele azmi gösteren yiğit kahramanların bu özellikleri, yiğitlik ve bahadırlık kavramları kullanılarak ağıtlarda dinleyicilere aktarılmıştır. Şöyle ki;

“Baatır go tuygun âci atam,
 Kaptaldap uçup kuş ketti ây. (I-230, 231)”
 (Bahadır atmaca Hacı atam,
 Yandan uçup kuş gitti ah.)

“Kıyınım âci bulbulum. (I-946)”
 (Yiğidim Hacı bülbulüm.)

“Baatırlığın ey bar ede ây. (III-86)”
 (Bahadırlığın vardı.)

dizelerinde tarihî kişilerin yiğitlikleri ve kahramanlıkları ağıt yakıcılar tarafından “baatır go tuygun” (bahadır atmaca), “kıyınım” (yiğidim), “baatırlık” (bahadırlık)

epitetleriyle metinlerde gösterilmiştir. Van Kırğızları, ölen önderlerinin bahadırılıklarını, yiğitliklerini ve cesaretlerini canlı olarak yaşattıkları sözlü gelenek ürünlerinden olan ağıtlarda coşkulu bir şekilde söylemişlerdir.

Ağıt yakıcılar, kendi toplumları için vazgeçilmez kişileri anlatırken, onlara ulaşılmaz bir mevki kazandırmışlardır. Van Kırğızları kendi önemli şahsiyetlerini ağıtlarda dile getirirken, onları kuş epitetleriyle anlatarak kimsenin onlara ulaşamayacağını dile getirmişlerdir. Örneğin;

“Äylänip uçkan asmanga,
Şumkar eey eden, Han äcim. (II-285, 286)”
(Göklerde dönüp uçan,
Sungurdun Han Hacım.)

“Kökölöp uçkan asmanda,
Şumkar eey eden Han äcim. (II-289, 290)”
(Göklerde yükselerek uçan,
Sungurdun Han Hacım.)

ifadelerinde ölen kahramanın cesaret ve yiğitlik açısından hiç kimsenin onun seviyesine gelemeyeceğini, rakipsiz olduğunu “şumkar” (sungur) epiteti kullanılarak ölen kişinin bu yönü dile getirilmiştir. “Şumkar” (sungur) yükseklerde uçan, yırtıcı ve avcı bir kuş türüdür. Ağıt yakılan Hacı Rahmankul Han’ın bu epitet sayesinde cesareti, yiğitliği ve yüksek şahsiyeti dile getirilmiştir.

Cesur insanların yerine göre heybetli, gururlu ve görkemli davranışlar içinde oldukları görülür. Bu önemli özellik, yiğit insanların biricik nüansıdır. Bu ayrıntı, onları diğer insanlardan farklı kılar.

Derlediğimiz ağıt metinlerinde bu özellik söyleyişlerde kendini göstermektedir;

“Kurugan Pamır önündö,
Söölät bir eden äci atam. (I-574, 575)”

(Kuruyası Pamir deresinde,
Azamettin Hacı atam.)

“Kurugan Ak-Suu önündö,
Söölat bir eden äci atam. (I-579, 580)”
(Kuruyası Ak-Suu deresinde,
Azamettin Hacı atam.)

söyleyişlerinde görüldüğü gibi, yiğit insanlara has olan heybet ve görkem Hacı Rahmankul Han için de geçerlidir. Bu özellikler “söölat” (azamet) epitetiyle verilmiştir.

Yaptığımız tespitlerde kahramanların yiğitlikleriyle ilgili kullanılan epitetler onların iyi bir avcı, savaşçı, bahadır, cesur ve bu özelliklerinin yanında teşkilatçı yanlarının olduğunu da söyleyebiliriz.

3.2.1.5. Kahramanın Sosyal Statü ve Mevki Epitetleri

İncelediğimiz ağıt metnlerinin önemli tarihî kişiler için yakıldığını düşünecek olursak, bu kişilerin yaşadıkları cemiyette önemli mevkiler işgal ettikleri kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Toplumun lideri, danışmanı aynı zamanda en üst mevkilerde bulunan kahramanlar yaşadıkları yeri her yönden en iyi şekilde temsil etmişlerdir. Hem toplum ilişkileri bazında, hem de yönetsel bakımdan sivrilmiş kişilerdir. Ölen kahramanların sosyal statüleri ve işgal ettikleri mevkileri yakılmış olan ağıtlarda kullanılan epitetlerle bizlere sunulmuştur.

Söylenen ağıtlarda önümüze çıkan sosyal statü epiteti “önderlikle” ilgilidir. Bu epitet ölen kahramanın yönetici özelliğini belirtmek için ağıtta kullanılmıştır;

“Särdär bir Daut körüşkön,
Särkär dā äci därmänim. (I-280, 281)”
(Serdar Davut görüşen,
Önder Hacı dermanım.)

mısralarında kahramanın toplumunun en önünde olduğu ve insanları temsil etme mevkisinde bulunduğu “särkär dä” (önder) epitetiyle açıklanmıştır.

Hacı Rahmankul Han’ın kendi toplumunu bulunduğu statü gereği her zaman desteklediğini, koruyup kolladığını yaptığımız inceleme sonucunda ortaya çıkardığımız bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin;

“Azapka tüşkön Kırgızga,
Arka bir bolgon cän eden. (I-19, 20)”
 (Azaba düşen Kırgız’a,
 Destek çıkan kişiydin.)

“Umumu eldin bäärigä,
Kanat bir eden äci atam. (I-315, 316)”
 (Umumi halkın hepsine,
 Kanattın Hacı atam.)

“Kalın bir curttun bäärigä,
Saya bir eden äci atam. (I-364, 365)”
 (Kalabalık yurdun hepsine,
 Gölgedin Hacı atam.)

dizelerinde kahramanın yaşadığı cemiyeti destekleyici, koruyucu ve kollayıcı nitelikleriyle halkını kuşattığı görülmektedir. Kahramanın bu yönü “arka bir bolgon cän” (destek çıkan kişi), “kanat” (kanat), “saya” (gölge) epitetleri kullanılarak dile getirilmiştir. Halk arasında “kanat germek” deyimini halen kullanılmaktadır. Deyimin anlamı koruyup kollamaktır. Dizelerdeki “kanat” (kanat) epiteti bu deyim anlamı paralelinde kullanılmıştır. “Destek çıkan kişi” epitetinde yine halk arasındaki bir şeye destek çıkmak mânâsındaki “destek çıkmak” deyiminin anlamını içermektedir. Burada ölen kahramanın, adı geçen özellikleri taşıdığı epitetlerle ortaya konularak, onun statüsüne ait nitelikleri tespit edilmiş olmaktadır.

Hacı Rahmankul Han'ın bilge bir kişilik olarak halkını aydınlatan, herkese adaletle davranan ve herkesin yardım istediği bir şahsiyet tipi çizdiği görülür.

Metinlerde;

“Kayırmduu äci dep gelip,
Coksuldar hayır suragan. (I-874, 875)”
 (Hayırsever Hacı diye gelip,
 Yoksulların yardım istediği.)

“Halkıga carık ay ede äy. (II-20)”
 (Halkına aydınlı aydı.)

“Ädälät surak suragan. (II-149)”
 (Adaletle hükümdarlık yapan.)

dizelerinde ifadesini bulan “halkıga carık ay ede äy” (halkına aydınlı aydı), “ädälät surak suragan” (adaletle hükümdarlık yapan), “coksuldar hayır suragan” (yoksulların yardım istediği) epitetler, ölen kişinin yukarıda açıkladığımız özelliklerini ortaya koymak için kullanılmıştır. Hacı Rahmankul Han adil, halkını aydınlatan ve yoksulların yardım isteyebildiği kişi olarak ağıtlarda kullanılan epitetlerle karşımıza çıkmaktadır.

Yine kahramanın mevkisini bize yansıtan epitetler, aşağıdaki dizelerde kullanılarak onun başkasının dertleriyle dertlenen, saygın, seçkin ve herkesin değer verdiği özellikleri yansıtılmıştır.

“Hadırı tegiz äci atam,
Garip bir eldin medeti. (I-202, 203)”
 (Herkesin saydığı Hacı atam,
 Garip halkın yardımcısı.)

“Kıynım äci bulbulum,
Kırgızdan kaday çok boldun? (I-270, 271)”
(Seçkinim Hacı bülbülüm,
Kırgızdan nasıl yok oldun?)

“Esil bir tuygun äci ata,
Altı bir suuga baş eden,
Aç kalganga aş eden,
Ceti bir suuga baş eden, (I-395-398)”
(Esil atmaca Hacı ata.
Altı suya baştın,
Aç kalana aştın,
Yedi suya baştın.)

“Därdisär äcim, mendergem. (I-836)”
(Diğerkâm Hacı kıymetlim.)

mısralarındaki “hadırı tegiz” (herkesin saydığı), “därdisär” (diğerkâm), “kıynım” (seçkinim), “altı bir suuga baş eden” (altı suya baştın), “ceti bir suuga baş eden” (yedi suya baştın), epitetler kahramanın statü ve mevkisine uygun olarak onun başkasının derdiyle ilgilenen, herkesin değer verdiği seçkin bir idareci profilini ortaya koymaktadır.

Van Kırgızları, kendileri için önem arz eden önderlerini kendilerine destek çıkan, kol-kanat geren, onları aydınlatan, adil, yoksulların başvurabildiği, seçkin, herkesin derdini dinleyen ve çözüm bulan bir şahsiyet olarak görmüşlerdir. İdeale yakın bir yönetici olarak kabul ettikleri liderlerini söyledikleri ağıtlarda tasvir edip onun sosyal statü ve mevkisini epitetlerle ortaya koymuşlardır.

3.2.1.6. Saygınlık ve Nüfuz Epitetleri

Van Kırgızları’nın hayatını şekillendirmiş, onlara yol gösterici ve önder olmuş şahsiyetler; saygın, itibarlı ve sözü geçen kişilerdir.

Onlar için söylenmiş ağıt metinlerini incelerken toplum nezdinde kazandıkları güç ve itibar dizelerde ifade edilmiştir. Ağıt yakanlar, kahramanlarının saygınlık ve nüfuzlarını estetik bir biçimde dile getirerek metinlerde destansı bir üslup oluşturmuşlardır.

Saygın ve nüfuz sahibi olma, toplumun önünde yer almış insanların temel özelliğidir. Analiz ettiğimiz metinlerde bu özellikler epitetler sayesinde daha estetik olarak ifade edilmiştir. Saygınlığı anlatan epitetler, değer ifade eden sözcüklerin kullanılmasıyla elde edilmiştir.

“Kalamın ucu çın polot,
Kanatım äci, başkaça,
Hadırluu sizdey kim bolot? (I-195-197)”

(Kaleminin ucu has çelik,
Kanağım Hacı benzersiz,
Saygıdeğer sizin gibi kim olur?)

“Hadırluu äci därmänim. (I-215)”
(Saygıdeğer Hacı dermanım.)

dizelerinde ölen kişinin halk arasında saygın ve itibarlı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ağıtçı, bu hususu “hadırluu” (saygıdeğer) epitetini kullanarak anlatıyor. Buradaki “hadırluu” kişi cemiyeti için önemli bir şahsiyet olan Hacı Rahmankul Han’dır. Onun saygınlığı aşağıdaki örneklerde de kendini göstermektedir.

“Kanatım äci mendergem, (I-243, 309, 518, 590, 740, 1030)”
(Kanağım Hacı kıymetlim.)

“Kuvatım äci mendergem. (I-528, 910, 970, 1060)”
(Kuvvetim Hacı kıymetlim.)

“Mendergem äcim munayttı. (I-1070)”
(Göz nurum Hacım üzdü.)

“Mendergelüü ä Han äcim. (II-187)”

(Kıymetli olan Han Hacım.)

mısralarında kahramanın saygınlığı ifade edilirken “mendergem” (kıymetlim, göz nurum) epiteti kullanılmıştır. Bir insanın göz nuru gibi kıymetli kabul edilebilmesi, onun yaşadığı toplumda değerli ve saygın olduğunu gösterir. İncelemeye aldığımız ağıttaki ölmüş kahraman, bu özellikleri taşımaktadır.

Tarihî şahsiyetlerin Van Kırğızları’nın hayatında saygın oldukları gibi bunun yanı sıra nüfuz sahibi oldukları da yine ağıtların incelenmesinden anlaşılmaktadır. Ölenin ardından herkesin beli bükülüyor, herkes onu soruyor ve üzüntüler had safhaya varıyor. Aşağıdaki dizelerde bu hususları görmemiz mümkündür;

“Buunum äci tuygunum

Musaapır bolgon elindi,

Munga bir saldın äyt kisiz. (I-449-451)”

(Kuvvetim Hacı atmacam,

Garip halkını,

Teessüre saldın söylenemez.)

“Mendergem bafat oy bolgondo,

Beglerdin beli yey бүктөлдү äy. (III-112, 113)”

(Kıymetlim vefat ettiğinde,

Beylerin beli büküldü.)

“Kalk içinde you körünböyt,

Kanatım Asa yey kayda eke äy? (III-143, 144)”

(Halk içinde görünmüyor,

Kanadım Asa neredeymiş.)

mısralarında ölenin nüfuz sahibi olduğunu, sözünün geçtiğini algılayabiliyoruz. Daha önce onun sözünden çıkmayan, düşüncelerine değer veren halkın, o öldüğü için adeta beli bükülüyor. Kahramanın toplumu üzerindeki nüfuzunu bize gösteren epitetler ise

“munga bir saldın” (teessüre saldın), “kanatım Asa yey kyada eke äy?” (kanadım Asa nerede imiş?), “beglerdin beli yey büktöldü äy?” (beylerin beli büküldü). Burada kahraman olmadan halkın bir şey yapamayacağı, onsuz yaşayamayacağı fikri kullanılan epitetlerle ortaya konulmuştur.

Cemiyetin önderi konumundaki şahsiyetler, her zaman düşünsel anlamda halka yol gösterici olmuşlardır. Halk, onlar öldüğü için bir şaşkınlık geçirmekte ve ölen kahramanlarına saygısını, sevgisini biraz abartılı da olsa yaktığı ağıtlarda dile getirmektedir.

3.2.2. EPİTETLERİN SEMANTİK İNCELEMESİ

3.2.2.1. Mitsel Epitetler

Tabiattaki varlık ve olayların, kişilik verilmesi yoluyla anlatılması durumu mitolojinin temelini oluşturur. Aynı zamanda efsane ve inanışları ele alıp neticelere varmak isteyen bir ilim dalı konumundaki bu alan, folklor ürünlerinde de kullanılmıştır.

Ağıtlar, ölen kişilerin üstün meziyetlerini ve olağanüstülüklerini dile getirmek için mitsel unsurlardan yararlanmıştır. Ağıt yakanlar, kullandıkları mitsel epitetleri hayal dünyalarındaki birikim ve gözlemlerinden faydalananarak yaratmışlardır.

Van Kırğızları, söylemiş oldukları ağıtlarda kahramanlarını yüceltip; ona artı değer katmak için mitsel epitetler kullanmışlardır. Sözlü geleneğin verdiği tecrübeyle ağıtçılar çok rahat ve yerinde epitetler kullanmışlardır.

İncelemeye aldığımız ağıt metinlerinde ilk göze çarpan mitsel epitet “nur” (nur) epitetidir:

“Säädättän tamgan ter okşoş,
Kıymatı baa nur eden. (I-165, 166)”
 (Saadetten damlayan ter gibi,
 Kıymetli bir nurdun.)

“Türölüp surak surasa,
Nurluu bir eden äci atam. (I-735, 736)”
 (Azametle sorgulamayı yürüten,
 Nurluydun Hacı atam.)

dizelerinde “nur” (nur) epiteti kullanılarak kahramana efsanevî bir hava verilmiştir. Ölen kişiyi kutsallaştırıp yüce insan mevkiine oturtmak için bu epitete başvurulmuştur. Gökten inen kıymetli bir ışık olan nur mucizevî bir şekilde indiği yeri aydınlatır. Ölen insanı ise kutsallaştırıp ölümsüzleştirir. Buradaki dizelerde kahramanın “nur”lu şekilde tasvir edilmesi onun yüce ve ölümsüz bir insan olduğunu göstermek içindir.

Eski Türklerde “nur” (ışık) miti kullanılmıştır. Uygurların Türeyişi’nde gökten inen “nur” (ışık)’la kayın ağacı beş çocuk doğurur. Günümüzde folklor ürünlerinde bu epitete rastlanmaktadır. Bu mitsel unsur ilk Türk topluluklarından bugüne değin varlığını devam ettirmiştir.

Ağıtlarda dikkati çeken bir diğer mitsel epitet, dinsel mahiyet arz eden “Hızır-Evliyalar” epitetidir. Aşağıdaki dizelerde bu örneği görebiliriz;

“Oluyälär koldogon,
Hızırın colun coldogon,
 Medetim äci mendergem. (I-602-604)”
 (Evliyaların desteklediği,
 Hızır’ın yolunda giden,
 Yardımcım Hacı kıymetlim.)

mısralarında “oluyälär” (evliyalar), “Hızır” (Hızır) mitsel epitetleri kullanıp ölen kahramanları dinsel bir atmosfere sokan ağıtçılar, aynı zamanda ölen kişinin hep doğru yolda yürüdüğünü ve hiçbir şeyin ona zarar veremeyeceğini anlatmaya çalışmışlardır. Halk arasında Evliyaların ve Hızır’ın sıkıntılı anlarda insanlara yardım ettiği inancı hâkimdir. Bu inanç Van Kırğızları’nda kendini göstermektedir. Genel anlamda bu mitsel epitetler, Türk folklorunda İslâm dininin seçilmesiyle beraber kullanılmaya başlanmış ve günümüze kadar süregelmiştir.

Mitsel epitet olarak kullanılan Hızır; âb-ı hayat içerek, İskender'e bu suyu bulmak için yardımcı olmuştur. Folklor ürünlerinde yardımcı, rehber ve ebedî hayata mazhar gibi anlamlarda kullanılmıştır. Evliya; eren, ermiş ve Allah'ın sevdiği kul mânâsındadır.

Yukarıdaki dizelerde ölen kişiyi Allah'ın sevdiği kullar olan Evliyaların desteklediği ifade edilmiştir. Böylece toplum gözünde yüceltilen kişiye hiç kimsenin zarar veremeyeceği ifade edilmiş oluyor. Aynı zamanda Hızır'ın yolunu takip eden kahraman herkese iyilikte bulunmuş ve ölümsüzlüğü yakalamıştır.

Bu mitsel epitetler (Evliya – Hızır) sayesinde, cemiyet ölen kahramanına olan saygısını ve sevgisini sonsuza kadar devam ettirme gücünü kendinde bulmuştur.

Dinî açıdan önem arz eden geceler, Van Kırğızları tarafından ağıtlarda mitsel epitet olarak kullanılmıştır.

“Säädättän tamgan ter okşoş,
Hadır bir ötkön tün eden. (I-162, 163)”
 (Saadetten damlayan ter gibi,
 Kadir gecesiydın.)

dizesinde “hadır bir ötkön tün” (Kadir gecesi) mitsel epiteti kullanılarak ölen kahramanın, bin aydan daha hayırlı kabul edilen Kadir gecesi gibi değerli olduğu vurgulanmıştır. Kadir gecesi, Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi leyle-i kadir (Kadir gecesi) olduğundan Müslümanlarca uğurlu ve kutsal bir gece sayılır. Bu kullanımla ölen kişi, halk tarafından kutsanmış olup, hak ettiği değeri yakılan ağıtlarda kullanılan Kadir gecesi epitetiyle almış oluyor.

Ağıtlarda kullanılmış olan mitsel epitetlerden bir tanesi de “cennet”tir. Örneğin;

“Gül cännättin eşigi,
 Beş vak bir namaz okugan,
 Meçit degin, äci ata. (I-405-407)”

(Gül cennetin kapısı,
Beş vakit namaz kılan,
Mescit olsun Hacı ata.)

“Ay peyiştin eşigi,
Âr künü namaz okugan
Meçit degin, âci ata. (I-410-412)”
(Ay cennetin kapısı,
Her gün namaz kılan,
Mescit olsun Hacı ata.)

mısralarında “cännât, peyişt” (cennet) mitsel epiteti kullanılmıştır. İslâm inancına göre dirilişten sonra müminler ebedî istirahatgâh olarak cennete gireceklerdir. Buradaki ifadelerde kahramanın ibadetlerini yaptığı mescidin, onun için cennetin kapısı olması arzulanmaktadır. Van Kırğızları, ölen kahramanlarını adeta cennetle mükafatlandırmak istediklerini bu epitet sayesinde ortaya koymuşlardır.

Etrafını bilgilendiren, aydınlatan ve çevresine ışık saçan Hacı Rahmankul Han ağıt yakanlar tarafından mitsel epitet olan “çıra” ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin;

“Karangı üydün carıtkan,
Çıragı eden, âci atam. (I-3, 4)”
(Karanlık evi ışıklandıran,
Çırasıydın, Hacı atam.)

“Ak saray üydün carıtkan,
Çıragı eden, âci atam. (I-9, 10)”
(Ak saray evi ışıklandıran,
Çırasıydın, Hacı atam.)

dizelerinde “çırag” (çıra) epiteti kullanılarak, kahramanın mecazî olarak etrafını aydınlatan bir çıra olarak kabul ediliyor. Çıra, etrafına ışık saçan mum, kandil anlamını ihtiva etmektedir. Burada ölen kişi yaşadığı yeri ve cemiyeti ışıklandıran, aydınlatan çıra gibi kabul edilmiş ve ona üstünlük atfedilmiştir.

Ağıtlarda kullanılan mitsel epitetler, kahramanı olduğundan daha farklı göstermiş ve onun öne çıkan bazı yönleri büyüğü bir ortam yaratılıp mitolojik unsurlarla zenginleştirilerek ortaya konulmuştur.

Ağıtçılar kahramanı diğer insanlardan farklı olarak kabul etmişler ve kendisine duyulan sevgiyi sürekli kılmak için ağıtlarda mitsel epitelere başvurmuşlardır. Ölen kişi halkın gözünde yüceltilmiş ve kahramanın gönüllerde ebedî olarak yaşaması sağlanmıştır. Ölenin anlatılmak istenen özellikleri ile kullanılan mitsel epitetler arasında anlam paralelliği sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2.2.2. Metaforik Epitetler

Bu tip epitetlerdeki temel özellik, teşbih sanatından yararlanılarak kahramanın öne çıkan özelliklerinin ağıtlarda değişik şekillerde ifade edilebilmesi hususudur. Metaforik epitetler, incelemeye aldığımız ağıt metinlerinde ölen kişiyi daha teferruatlı olarak tanıtabilmek için kullanılmışlardır.

Ağıtlarda söz konusu metaforik epitetlerin üç şekilde kullanıldığını görmemiz mümkündür.

a) Müfred metaforik epitetler

Bu tür epitetler, tek kelimeden oluşmaktadır. Bir sözcük veya bir tamlamadan da oluşturulabilirler. Ele aldığımız ağıt metinlerinde ölen kişilerin özellikleri bu tip epitetlerle açıklanmıştır. Örneğin;

“Alıskı colgo cügürgön,
Tulpar eey eden Han äcim. (II-283, 284)”
 (Uzak yola koşan,
 Tulpardın Han Hacım.)

dizesinde ölen kahramanın hareketliliği, uzun süre durmadan yol yürüyebilmesi “tulpar” metaforik epitetiyle ifade edilmiştir. Tulpar, iyi koşan bir at cinsidir. Ölen kişinin hızlılığı, çevikliği bu metaforla anlatılmıştır. Buradaki epitetin tek kelimeden oluştuğu ve yukarıda bahsedilen metaforik epitet grubuna girdiği görülür.

“Şakka oturup o säyrägän,
Bulbul goo eden han äcim. (II-24, 25)”
 (Dala oturup öten,
 Bülbüldün Han Hacım.)

mısralarında tek sözcükten oluşan “bulbul” (bülbul) metaforuyla, ölen kişinin çok güzel ve hitabetli konuştuğu, herkesi etkileyebildiği dile getirilmiştir.

“Kıymattan çıkkan pul eden. (I-13)”
 (Kıymetlilerin içinde paraydın.)

dizesinde ise metafor epitet olarak “pul” (para) kullanılmıştır. Para her zaman için bir değer ölçüsü olarak insanlar tarafından kabul gördüğü için, ağıt metninde ölen kişinin değeri bu kavramla anlatılmıştır.

Ağıtlarda müfred metaforik epitetlerin çokça kullanıldığını müşahade etmekle birlikte, teorimizin ispatı açısından üç örnekle iktifa etmeyi uygun gördük.

b) Kelime grubundan oluşan metaforik epitetler

Birden çok sözcük kullanılarak oluşturulan metaforik epitetlerdir. Ölen kişinin cemiyet tarafından öne çıkartılan şahsî özellikleri, uzun sözcük gruplarıyla dile getirilir. Yakılan ağıtlarda bu tür epitetler kullanılmıştır. Örnek olarak;

“Altından çıkkan pul eden. (I-17)”
 (Altından yapılmış paraydın.)

“Kızıl bir calın ot boldun. (I-550)”
 (Kızıl alev od oldun.)

“Ädis bir atkan ok boldun. (I-994)”
 (İyi atılan ok oldun.)

dizelerinde birden çok sözcükten oluşan metaforik epitetler kullanılarak kahramanın farklı yönleri ortaya konulmuştur. “altından çıkkan pul” (altından yapılmış para)

metaforik epiteti ölen kimsenin altından yapılmış para kadar değerli olduğunu dile getirmiştir. Altın değerli olduğu için buradaki metaforla ölenin herkesten kıymetli ve erişilmez bir şahsiyet olduğu vurgulanmıştır. “Ädis bir atkan ok” (iyi atılan ok) metaforunda, hedefini şaşırmayan kahraman anlamı ölene yüklenmiştir. “Kızıl bir calın ot” (kızıl alev od) metaforik epitetiyle ölen kahramanın ateşin sönüşü gibi yok olduğu ifade edilmiştir.

Bir diğer örnek olacak söyleyiş ise;

“Kökölöp uçkan asmanda,
Şumkar eey eden, Han äcim. (II-289, 290)”
 (Göklerde yükselerek uçan,
 Sungurdun, Han Hacım.)

mısralarındaki metaforik epitettir. Burada kullanılan metaforik epitet, ölen şahsın toplumda mevki bakımından en üstte olduğunu bizlere açıklamaktadır.

“Kökölöp uçkan asmanda, şumkar” (göklerde yükselerek uçan, sungur) epiteti, öleni yüksek makamda gösterebilmek için kullanılmıştır. Kahramanın bir “şumkar” (sungur) gibi toplumunu idare edip, tehlikelerden koruduğunu anlatmak için ağıt yakan kişi, bu metaforik epiteye başvurmuştur.

c) Kahramanın ismi söylenmeden kullanılan metaforik epitetler

Bu tip epitetlerde ölen kişinin adı geçmeden dolaylı olarak kullanılan metaforik epitetler sayesinde kahramanın özellikleri belirtilmektedir.

İncelediğimiz ağıtlarda ölen kişinin ismi anılmadan bilinen bir özelliği kastedilerek metaforik epitetler yoluyla bu özellik ağıtçılar tarafından ifade edilmiştir. Örneğin;

“Halkında çeçen tuygunum. (I-49)”
 (Halkında hatip atmacam.)

“Tuygun bir calgız çok boldun. (I-997)”

(Atmaca yalnız yok oldun.)

“Halkıga carık ay ede äy.(II-20)”

(Halkına aydınlı aydı.)

dizelerinde ölen kişinin adı ifade edilmemiştir. Ancak onun bâriz yönleri metaforik epitetlerle ve sözlü geleneğin imkânları çerçevesinde dile getirilmiştir. “Halkında çeçen tuygunum” (halkında hatip atmacam) epitetinde ölen kişinin iyi nutuk atan bir özelliğe sahip olduğu dile getirilmiştir. Fakat direkt olarak ölenin adı söylenmemiştir. Diğer dizelerde de aynı durumu gözlemlemek mümkündür.

“Carık ay ede” (aydınlı ay idi) metafor epitetinde kahramanın çevresini bilgilendiren, aydınlatan bir kişi olduğu vurgulanarak onun bilgelik vasfı anlatılmıştır. Son dizede “tuygun” (atmaca) metaforik epitetiyle ölenin etrafını kollayan dikkatli ve atik özellikleri dile getirilmiştir.

Burada kullanılan metaforik epitetler, kahramanın özelliklerinin daha estetik, dikkati celbeden bir üslupla dile getirilmesine fırsat tanımıştır. Aynı zamanda bu epitetlerle ağıt yakma tarzı ve stil özelliklerini görme imkânı da elde edilmiş olmaktadır.

3.2.2.3. Düz Epitetler

Düz epitetler, herhangi bir ek anlam taşımadan kullanılan epitetlerdir. Bu tür epitetler sözlükteki ilk anlamlarıyla kullanılırlar. Epiteti oluşturan sözcük ve sözcükler gerçek anlamları dışında, başka bir anlamı ihtiva etmezler.

İncelediğimiz ağıtlarda ölen kişilerle ilgili bu türden kullanımların varlığını tespit ettik. Direkt olarak ölen şahsı anlatan bu tip epitetler, kuruluş açısından da basittirler. Anlam olarak söylendikleri zaman zihinde beliren ilk anlamları dışında başka hiçbir mânâ çağrıştırmazlar. Örneğin;

“Âkılı däänä äci atam. (I-1055)”

(Akıllı derin Hacı atam.)

“Hırdalduu pütökön Han äcim. (II-84)”

(Uğurlu doğan Han Hacım.)

dizelerinde “âkılı daana” (aklı derin), “kırdalduu” (uğurlu) epitetleri kullanılarak ölenin akıllı ve uğurlu yönüne dikkat çekilmiştir. Epitetlerin ilk okunduğu anda anlaşılır, kurgu yönünden basit ve hiçbir sanatsal kaygı taşımadıkları görülebilir.

“Çaçırıp süylöp otursan,

Sürlüü bir eden äci atam. (I-737, 738)”

(Hitabetli söyleyip otursan,

Heybetliydin Hacı atam.)

“Kayırmduu äci dep kelip,

Coksuldar hayır suragan. (I-874, 875)”

(Hayırsever Hacı diye gelip

Yoksulların yardım istediği.)

mısralarında “çaçırıp” (hitabetli), “sürlüü” (heybetli), “kayırmduu” (hayırsever) epitetleri ölen kahramanın üç değişik yönünü ortaya koymuştur. Düz epitet niteliği taşıyan bu sözcüklerin ilk anlamlarıyla sınırlı olduğu görülür.

Düz epitet vasfı taşıyan yukarıdaki misaller, ifadeye çalıştığımız söz konusu konuyu açıklamak açısından kayda değerdir. İncelediğimiz ağıtlarda düz epitet kullanımının fazlalığı dikkat çekici bir boyuttadır.

3.2.3. EPİTETLERİN YAPISAL İNCELEMESİ

Bu bölümde epitetleri yapısal yönden inceleyeceğiz. Ölen kişi için kullanılan epitetlerin kaç sözcükten meydana geldiği ve bu sözcüklerin kullanım yerleri ölçütü dikkate alınarak epitetler değerlendirilip bir tasnife tabi tutulacaktır.

Ağıt metnindeki epitetleri yapısal yönden dört gruba ayırıp inceledik.

3.2.3.1. Tekil Epitetler

Bir sözcükten meydana gelen epitetlerdir. Bu tip epitetlerle ölenin öne çıkan herhangi bir özelliği tek sözcükle dile getirilir. Örneğin;

“Kurugan Ak-Suu önündö,
Söölat bir eden äci atam. (I-579, 580)”
 (Kuruyası Ak-Suu deresinde,
 Azamettin Hacı atam.)

“Akılman äcim sen ketip. (I-585)”
 (Akıllı Hacı, sen gidip.)

“Âkılı däänä äci atam, (I-1055)”
 (Akı derin Hacı atam.)

“Kanatım baldır ey kömüldü äy. (III-167)”
 (Kanatım önce gömüldü.)

dizelerinde bir sözcükten oluşan epitetler kullanılmıştır. Ölen kişinin akıllılığı, “akılman” (akıllı), “âkılı däänä” (aklı derin) epitetleriyle ortaya konulmuştur. Kahramanın toplum için kuşatıcılığı ve çevikliği “söölat” (azamet), “kanat” (kanad) epitetleriyle dile getirilerek, ölenin özel hususiyetleri dinleyicilere aktarılmıştır.

Tekil epitetlerin kullanım amacı, öleni kısa, çarpıcı ve etkileyici şekilde anlatmaktır. Sözlü geleneğin, ağıt yakanları yetiştirmiş olmasından dolayı bu tür epitetlerin kullanılması ırçılar için zor olmamıştır.

3.2.3.2. Bileşik Epitetler

Bileşik epitetler, İki sözcükten meydana gelmiş epitetler olarak tarif edilebilir. Ağıtlarda ölen kişinin özellikleri çift kelimedenden oluşmuş epitetlerle dile getirilmiştir. Metinlerde sözünü ettiğimiz kullanımlara örnek olarak;

“Baatır go tuygun äci atam,
Kaptaldap uçup kuş ketti äy. (I-230, 231)”
(Bahadır atmaca Hacı atam,
Yandan uçup kuş gitti ah.)

“Esil bir tuygun äci atam. (I-965)”
(Esil atmaca Hacı atam.)

“Gülüstan eey tuygun Han äcim, (II-438)”
(Gülistan atmaca Han Hacı.)

dizelerinde kullanılan “Gülüstan eey tuygun” (gülistan atmaca), “esil bir tuygun” (esil atmaca), “baatır go tuygun” (bahadır atmaca) epitetleri iki sözcükten oluşmuş bileşik epitetlerdir. Buradaki ifadelerde anlatılmak istenen, ölen kişinin güçlü bir atmaca gibi halkını koruduğu, gözettiği ve her zaman için yaşadığı cemiyeti savunduğu fikridir.

“Hırdalduu pütökön Han äcim. (II-84)”
(Uğurlu doğan Han Hacı.)

“Too bulbulu o Han äcim. (II-314)”
(Dağ bülbülü Han Hacı.)

“Kayran dä tuygun Han äcim. (II-400)”
(Çevresinin atmacası Han Hacı.)

“Kaseker ädis ey bulbulum. (III-81)”
(Ehil avcı bülbülüm.)

dizelerinde kullanılan “kayran dä tuygun” (çevresinin atmacası), “hırdalduu pütökön” (uğurlu doğan), “kaseker ädis” (ehil avcı), “too bulbulu” (dağ bülbülü) bileşik epitetleri kahramanın özelliklerini katmerli bir şekilde ifade etmektedirler. Kullanılan

bu türden epitetler, kahramanı ayrıntılı olarak anlatırken, aynı zamanda dinleyicilere söyleyişlerde ritüel bir hava yaşatmaktadırlar.

3.2.3.3. Zincirlemeli Epitetler

İkiden fazla sözcükle oluşturulan epitetlerdir. Bu tür epitetler üç, dört mısradan da oluşabilir. Daha çok destanlarda rastlanan zincirlemeli epitetler, incelediğimiz ağıtlarda az kullanılmıştır.

Metinlerdeki bu türden epitetler kahramanı daha detaylı olarak ifade etmek için kullanılmıştır. Örneğin;

“Tuurdan uçkan şumkarım,
Kanatın cerde kalvastır. (I-85, 86)”
(Yuvasından uçan sungurum,
Kana dın yerde kalmaz.)

“Palapan bakkan kuş eden,
Baatırım äci bulbulum, (I-466, 467)”
(Yavrusunu besleyen kuştun,
Cesurum Hacı bülbülüm.)

“Äylänıp uçkan asmanga
Şumkar eey eden, Han äcim. (II-285, 286)”
(Göklerde dönüp uçan,
Sungurdun Han Hacım.)

“Künçülük colgo cügürgön,
Tulpar eey eden Han äcim. (II-287, 288)”
(Bir günlük yola koşan,
Tulpardın Han Hacım.)

dizelerinde kullanılan epitetler ikiden fazla sözcükten oluşmuştur. Ölen kişiyi anlatan epitet aynı zamanda kahramanı yaşadığı toplumda insanların gözünde yüceltmıştır.

“tuurdan uçkan şumkarım” (yuvasından uçan sungurum) zincirlemeli epiteti kahramanın ölümünü bir tablo şeklinde bizlere aktarmaktadır. “Palapan bakkan kuş eden” (yavrusunu besleyen kuştun) epiteti ise ölen kişinin herkesi koruyup kolladığını ve bir anne şefkati edasıyla tüm cemiyeti kanatları altına aldığını dile getirmektedir. “Äylänıp uçkan asmanga, şumkar eey eden” (göklerde dönüp uçan sungurdun) ve “künçülük colgo cügürgön Tulpar eey eden” (bir günlük yola koşan Tulpardın) epitetlerinde ölen kahramanın çevik ve hareketli bir kişiliğe sahip olduğu açıkça ortaya konulmaktadır.

“Esil bir tuygun äci ata,
Altı bir suuga baş eden,
Aç kalganga aş eden,
Ceti bir suuga baş eden,
 Armanduu äci därmänim,
Cetesterge aş eden, (I-395-400)”

(Esil atmaca Hacı ata,
 Altı suya baştın,
 Aç kalana aştın,
 Yedi suya baştın,
 Hasreti Hacı dermanım
 Yoksullara aştın.)

“Ak zoogo barıp tünögön,
Ak şumkar uçtu bir gayıp,
Akılduu äci därmänim,
 Ayılın kaldı besäyip. (I-426-429)”

(Ak dağa varıp geceleyen,
 Ak sungur uçtu süzülerek,
 Akıllı Hacı dermanım,
 Oban kaldı sahipsiz.)

dizelerinde zincirlemeli epitetin birden çok mısraya yayılarak ifade edildiği görülmektedir. Ağıtlarda daha az kullanılmış olan zincirlemeli epitetlerin işlevi, öleni geniş şekilde tasvir etmektir.

İncelediğimiz ağıtlarda bu türden epitetler kullanılmıştır. Zincirlemeli epitetler, ağıt söyleyenler tarafından, kahramanın yaşadığı cemiyette herkesten farklı olan niteliklerini genişçe betimlemek için dile getirilmiştir.

3.2.3.4. Kuşatmalı Epitetler

İki tane epitetin ölen kişinin adının öncesinde ve sonrasında kullanılmasıdır. İncelediğimiz ağıt metinlerinde bu tipten epitelere çokça rastladık. Bu gruba giren epitetlerin temel niteliği ölenin birden çok özelliğini ortaya koymuş olmasıdır. Van Kırğızları'nın hayatında önemli roller üstlenmiş şahsiyetlerin halk arasında efsanevî bir hüviyete büründürülerek yakılan ağıtlarda bu hususiyetleri kuşatmalı epitetlerle dile getirildiği görülür. Örneğin;

“Tegizim, äci därmänim. (I-212)”

(Adilim, Hacı dermanım.)

“Tegizim, äci bulbulum. (I-223)”

(Adilim, Hacı bülbülüm.)

“Kıyınım äci därmänim. (I-547)”

(Yiğidim Hacı dermanım.)

dizelerinde görüldüğü gibi, ölen kahramanın isminin öncesinde ve sonrasında kullanılan epitetlerle ölenin adı kuşatılmıştır. Van Kırğızları, ölen tarihî şahsiyetleri için sevgilerini ifade etmek için bu türden epitetleri kullanma yoluna gitmişlerdir. Yukarıdaki örneklerimizde ölen kişinin yiğit, adil ve herkesin derdine derman olan özellikleri öne çıkarılmıştır. Bu ifade tarzı ağıtlara bir ahenk katmış ve dinleyicilerin kulağına bir musikî havası katmıştır.

“Kuvatım äci mendergem. (I-528, 910, 970, 1060)”

(Kuvvetim Hacı kıymetlim.)

“Kanatım äci başkaça. (I-103, 121)”

(Kanadım Hacı benzersiz.)

“Onduu bir äci bulbulum. (I-208)”

(Uğurlu Hacı bülbülüm.)

“Ahunum äci därmänim. (I-810)”

(Bilginim Hacı dermanım.)

dizelerinde de yine kuşatmalı epitetlerle ölenin yaşadığı cemiyette bilgili, güçlü, değerli ve hiç kimseye benzemeyen vasıfları ifade edilmiştir.

Ağıt yakanlar kahramana olan aşırı sevgilerini dile getirmek için tek epitetle yetinmemişlerdir. Aynı anda kahramanın ismini çift epitetle kuşatarak duygularını daha etkin bir şekilde anlatma imkânı bulmuşlardır.

3.2.4. EPİTETLERİN İŞLEVSEL İNCELEMESİ

Ağıt metinlerini incelerken, ağıtçılar tarafından kullanılan epitetlerin ne tür işlevler üstlendiğinin ortaya çıkarılması gerekirdi. Ele aldığımız metinleri inceledikten sonra, Van Kırğızları’nın ağıtlarındaki epitetlerin iki önemli fonksiyon üstlendikleri görüldü.

Ağıtlarda üzüntüleri ve içsel duyguları yansıtan epitetlerin hissellik fonksiyonunu; kahramanın dış görünüşünü anlatan epitetlerin ise görsellik fonksiyonunu ön plana çıkardıkları tespit edildi.

Metinleri bu iki işlevsel esas çerçevesinde incelemeye aldık.

3.2.4.1. Epitetlerin Hissellik Fonksiyonu

İnsanların kendi içsel duygularını anlatıp ifade etmeleri, hissilik olarak kabul edilir. İncelediğimiz ağıtlardaki üzüntüler, acılar, iç hislenmeler ve çekilen ıstıraplar epitetlerin hissellik fonksiyonuyla ortaya konulmuştur. Burada görülen en önemli husus metinlerdeki epitetlerin sözlü geleneğin verdiği tecrübeyle ırçılar tarafından hissî duyguları ifadeye muktedir kılınmalarıdır.

Van Kırğızları'nın ağıtlarında duyguları dile getirmek için birçok hissî epitet kullanılmıştır. Söz konusu fonksiyonla ilgili aşağıdaki örneklerin verilerek, konunun açıklığa kavuşturulması mümkündür.

“İçten bir tiygen ok boldu äy,
Elinen tuygun çok boldu äy. (I-137, 138)”
(İçten saplanan ok oldu ah,
Elinden atmaca yok oldu ah.)

“Kuvatım äci min başım, (I-260)”
(Kuvvetim Hacı bin başım)

“Tuyguzbay atkan ok boldun. (I-996)”
(Habersizce atılan ok oldun.)

“Kubatım äci hayır hoş! (I-1067)”
(Kuvvetim Hacı hoşça kal!)

“Mendergem äcim munayttı. (I-1070)”
(Göz nurum Hacım üzdü.)

“Äsili kayran ey bulbulum. (III-100)”
(Ah zavallı bülbülüm.)

“Ergip bir uçar ey kanatım,

Emi bir çındap äy kırkıldı äy. (III-134, 135)”

(Yükselterek uçuran kanadım,
Makas değmeden kesildi.)

söyleyişlerinde ölen kişinin yok oluşundan dolayı beliren üzüntü, epitetlerle ifade edilmiştir. Ağıtlarda hissel epitetlerin kullanılmasının amacı, ağıtta işlenen muhteva ile açıklanabilir. Ölümden dolayı insanlardaki duygusal feveran had safhada olduğu için incelediğimiz ağıtlarda içsel duyuların doğal dışavurumu epitet şeklinde metinlere yansıtılmıştır.

Ağıtçıların ölen kahraman için “içten bir tiygen ok” (içten saplanan ok), “tuyguzbay atkan ok” (habersizce atılan ok) epitetlerini kullanıp onun ölümünün insanlarda ani acılar meydana getirdiğini ifade etmek istemişlerdir. “Äsili kayran ey bulbulum” (ah zavallı bülbülüm), “mendergem äcim munayttı” (göz nurum Hacım üzdü) epitetlerinde de yine ölenin geride kalanlarda meydana getirdiği acı, üzüntü ve kederin örneklerini görmemiz mümkündür.

Ağıtlardaki epitetlerin fonksiyonel temelinde, hisselliğin var olduğunu ve metinlerde hissel epitetlerin kullanılmış olduğunu örneklerle saptayıp, seçtiğimiz dizeler üzerinde de bahsettiğimiz hususu göstermeye çalıştık.

3.2.4.2. Epitetlerin Görsellik Fonksiyonu

Duyu organlarının işe katılarak algılama hadisesinin gerçekleşmesini görsellik olarak tanımlayabiliriz. Ağıtlarda ölen kişilerin izlenebilmiş fiziksel özellikleri kullanılan epitetlerle gösterilmiştir.

Van Kırğızları’nın tarihî kişiler için söyledikleri ağıtlardaki epitetler, görsellik fonksiyonu çerçevesinde bir görev yüklenmişlerdir. Sözlü geleneğin imkânları çerçevesinde kullanılan epitetler; ölen kişinin daha hayattayken insanlar üzerinde iz bırakmış olan fizikî niteliklerini dile getirmek için metinde yer almıştır.

Epitetlerin görsellik fonksiyonuyla ilgili ağıtlardan tespit ettiğimiz şu örnekleri verebiliriz;

“Karagattay kara köz,
Armanduu äci küydürgüm. (I-252, 253)”
(Üzüm gibi kara göz,
Hasretli Hacı küydürgüm.)

“Taalada tolup otursan,
Döölät bir eden äci atam. (I-577, 578)”
(Meydanda heybetli otursan,
Devletin Hacı atam.)

“Argımak bassa cäräşkän,
Kuvatım äci mendergem. (I-731, 732)”
(Argımak gibi yürüse yakışan,
Kuvvetim Hacı kıymetlim.)

“Künçülük colgo cügürgön,
Tulpar eey eden Han äcim. (II-287, 288)”
(Bir günlük yola koşan,
Tulpardın Han Hacım.)

“Kiçigiden ey dävärdäs,
Öskön ede yey bulbulum. (III-119, 120)”
(Çocukluğundan iri yarı,
Gelişmişti bülbülüm.)

“Külümsüröp ey süylese äy,
Cıyının körkü yey bulbulum. (III-130, 131)”
(Gülümseyerek konuşsa,
Meclisin görkemi bülbülüm.)

dizelerinde ölen kişinin görsel özellikleri örneklerdeki epitetlerle ifade edilmiştir. Kahramanın yürüyüşü “argımak bassa cārāşkān” (argımak gibi yürüse yakışan) epitetiyle dile getirilmiştir. Yine onun gülümseyerek konuşması, heybetli oturuşu, Tulpar atı gibi koşması, kara gözlü ve iri yarı özellikleri ağıt yakanlar tarafından kullanılan görsel epitetlerle gözler önüne serilmiştir.

Metinlerdeki epitetlerin görsellik fonksiyonu sayesinde ölenin fizikî özellikleri ortaya konulmuştur. Görsel vasıfları anlatabilmek için geleneği bilen ağıtcılara ihtiyaç vardır. Ağıtların şiirsel özellikleriyle söyleyiş tecrübesinin birleşmesi beraberinde ölenin fiziksel portresinden ortaya bir kesit çıkarmaktadır.

3.2.5. TEKRARLAR ve PARALELİZM

3.2.5.1. Tekrarlar

Tekrarlar, yazılı veya sözlü metinde kelimenin, kelime grubunun veyahut cümlelerin birçok defa söylenme tekniğidir. Söz tekrarları manaya kuvvet, söze kıymet verir. Sözlü gelenek ürünlerinden olan ağıtlarda tekrarlar çokça kullanılmaktadır. İncelediğimiz Van Kırğızları ağıtlarında satır tekrarlarına çokça yer verilmiştir.

Metin oluşturmada bir teknik sayılan tekrarlar metne bir düzen verir. Ele aldığımız ağıtlardaki tekrarların üstlendiği fonksiyon ise; kahramanı daha çok anlatabilmek, dikkati çekmek ve metinlere estetiksel bir hava vermektir. Yaptığımız incelemede üç ağıt metninde de üç ve daha fazla tekrar eden satırları tespit ettik.

Üç defa tekrar eden satırlar

“Tuygunum äci başkaça. (I-108, 117, 133)”

(Atmacam Hacı benzersiz.)

“Hadır bir tündöy äci atam. (I-444, 769, 828)”

(Kadir gecesi gibi Hacı atam.)

“Tillädän medel tagınıp. (I-471, 482, 486)”
(Altından madalya takınıp.)

“Esil bir äci mendergem. (I-39, 306, 747)”
(Esil Hacı kıymetlim.)

“Uval o boldu äci ata. (I-383, 389, 394)”
(Yazık oldu Hacı ata.)

“Esil go calgız Madayıp. (I-989, 1008, 1011)”
(Esil yalnız Madayıp.)

Dört defa tekrar eden satırlar

“Kanatım äci başkaça. (I-103, 121, 129, 196)”
(Kanatım Hacı benzersiz.)

“Cerin go kaldı, äci ata. (I-642, 644, 653, 674)”
(Yerin kaldı Hacı ata.)

“Esil bir äci tuygunum. (I-295, 496, 764, 859)”
(Esil Hacı atmacam.)

“Esil gouv datka Han äcim, (II-22, 42, 57, 176)”
(Esil datka Han Hacı.)

Beş defa tekrar eden satırlar

“Aydınım äci mendergem. (I-140, 246, 718, 956, 1034)”
(Aydınım Hacı kıymetlim.)

Altı defa tekrar eden satırlar

“Kanatım äci mendergem. (I-243, 309, 518, 590, 740, 1030)”
(Kanadım Hacı kıymetlim.)

“Kayran eey datka Han äcim. (II-19, 47, 73, 80, 111, 129)”
(Zavallı datka Han Hacı.)

Sekiz defa tekrar eden satırlar

“Kuvatım äci mendergem. (I-64, 522, 528, 732, 756, 910, 970, 1060)”
(Kuvvetim Hacı kıymetlim.)

Üç defa tekrar eden satırlarda ölen kişiye dikkatlerin toplanması sağlanmış ve kahraman hep ön planda tutulmuştur. Onun herkesten farklı oluşu, Kadir gecesi gibi kutsallığı dile getirilmiştir. Kahramanın yaşadığı toplumda kıymetli bir insan olduğu ayrıca cemiyetin kendisine üzüldüğü de ifade edilmiştir. Dört, beş, altı ve sekiz defa tekrarlanan satırlarda da kahramanın taşıdığı değerden bahsedilmiştir.

Ağıt yakanlar, kendileri için önem arz eden kişileri yücelterek onların kayda değer yönlerini daha çok tekrar ederler. Tekrarlanan satırlarla dinleyicinin dikkatinin ölen kişi üzerinde toplanması sağlanır. İncelediğimiz ağıtlarda söz konusu özellikler mevcuttur.

Van Kırğızları'nın ağıtlarındaki destansı düzen, kahramanın önde tutulması ve ağıtlardaki kulağa hoş gelen söyleyişler ile şiirsel hava hep satırların tekrarlanmasıyla elde edilen özelliklerdir.

3.2.5.2. Paralelizm

3.2.5.2.1. Psikolojik paralelizm

Ağıtlarda bazı dizelerin peş peşe sıralandıkları ve sözcük, ses açısından aynılık gösterdikleri halde mânâ açısından birbirleriyle ilişkilendirilemedikleri

görüldü. Psikolojik paralelizm grubuna giren bu dizelerdeki anlam bağlantıları beynin derinliklerindedir.

Poetik derin çağrışımlar, bu tip paralelizmin temelini oluşturur. İlk bakışta bu tür ifadelerde mantıksal bir anlam görülmemektedir. Ancak kulakta varmış gibi beliren anlam ilişkisi aslında mısraların şiirsel nitelik taşımalarından kaynaklanmaktadır.

Van Kırğızları'nın ağıtlarında bu türden söyleyişlerin olduğu ve psikolojik paralelizme örnek teşkil edecek mısraların varlığını aşağıdaki örnekler üzerinde de görmemiz mümkündür.

“Kümüştü cezge burayın,
Küyvöy dā kaday turayın
Altındı cezge burayın,
Äytpäy dā kaday turayın. (I-21-24)”
(Gümüşle bakırı birleştireyim,
Kederlenmeden nasıl durayım
Altını bakırla birleştireyim
Söylemeden nasıl durayım.)

İfadelerinde ağıt yakıcı tarafından söylenen “kümüştü cezge burayın” (gümüşle bakırı birleştireyim), “altındı cezge burayın” (altını bakırla birleştireyim) dizelerinde kulağa hoş gelen şiirsel hava olmasına rağmen diğer mısralarla anlamlı bir bütünlük oluşturulamadığı görülmüyor. Bu dizeler arayı doldurmak için söylenmektedir. Ağıtçı, bu ifadelerdeki mânâyı kendi zihninin derinliklerindeki çağrışımları kullanarak ortaya koymaya çalışmaktadır.

“Altınnan kuygan aptavan,
Suu kuyulvay kurgadı äy.
Äci atam közü ötkölü,
Paşalar kelvey ıradı äy. (I-54-57)”
(Altından yapılmış ibriğin,
Su doldurulmadan kurudu ah.

Hacı atam vefat edince,
Padişahlar gelmeyip uzaklaştı ah.)

“Kümüştön kuygan aptavan,
Suu kuyulvay kurgadı äy.
Esil go äcim ötkölü,
Eşändär kelvey ıradı äy. (I-58-61)”
(Gümüştön yapılmış ibriğin,
Su doldurulmadan kurudu ah.
Esil Hacı vefat edince,
Şeyhler gelmeyip uzaklaştı ah.)

dizelerinde ifade edilen “altınnan kuygan aptavan / suu kuyulvay kurgadı äy” (altından yapılmış ibriğin / su doldurulmadan kurudu ah), “kümüştön kuygan aptavan / suu kuyulvay kurgadı äy” (gümüştön yapılmış ibriğin / su doldurulmadan kurudu ah.) sözler, psikolojik paralellik arz etmektedirler. Ağıt metnine akıcılık kazandıran bu mısralarda da anlamın diğer dizelerle örtüşmediği görülmektedir.

“Atan ölsö, taylak bar,
Komun cerde kalvastır.
Äci Rahmankul degen,
Nomun cerde kalvastır. (I-72-75)”
(Deve ölürse taylağı var,
Eğerin yerde kalmaz.
Hacı Rahmankul denen,
Namin yerde kalmaz.)

“Tulpar ölsö gunan bar,
Eerin cerde kalvastır.
Tuugan devey, cat devey,
Bäärigä birdey karagan,
Meerin cerde kalvastır. (I-80-84)”

(Tulpar ölürsə tayı var,
 Eyerin yerde kalmaz.
 Akraba demeden, el demeden,
 Hepsine eşit davranan,
 Şefkatin yerde kalmaz.)

mısralarındaki “atan ölsö, taylak bar / komun cerde kalvastır” (deve ölürsə taylağı var, / eyerin yerde kalmaz), “tulpar ölsö gunan bar / eerin cerde kalvastır” (tulpar ölürsə tayı var, / eyerin yerde kalmaz) söyleyişlerde de anlam yönünden diğer dizelerle bir bütünlük olmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki örneklerden de müşahade edildiği gibi Van Kırğızları’nın ağıtlarında psikolojik paralelizm kullanılmıştır. Ağıtçılar ölen kişiyle ilgili bir hususu açıklamadan önce sözlü geleneğin verdiği deneyimle ilk dizelerde, kendi ruhsal dünyalarındaki çağrışımlardan yararlanıp, psikolojilerini de işe katarak diğer dizelerle anlam bütünlüğü olmayan ifadeler kullanmışlardır. Ağıt metinlerine akıcılık ve şiirsel estetik kazandıran bu tip söyleyişler, ağıt metnini daha çekici kılmıştır.

3.2.5.2.2. Stilistik paralelizm

Bu tip paralelizmde, birbirine paralel bir şekilde ifade edilen mısralarda anlam apaçıktır ve aynı şekildeki mısralar tekrar ederler. Ağıt metinlerindeki bu tip kullanımlarda mantıksal bir bütünlük mevcuttur. Psikolojik paralelizmdeki anlam kapalılığı ve dizelerdeki bütünlükten kopukluk, burada söz konusu değildir.

İncelediğimiz metinlerde stilistik paralelizme örnek olacak söyleyişlere rastladık. Aşağıya aldığımız örnek dizeleri bu yönden inceleyeceğiz.

“Ak kagazga basılıp,
Beletin keler bolsoçu äy,
Ahunum äci därmänim,
Ay ötköndö sagınsak,
Eletin keler bolsoçu äy.
Kök kagazga basılıp,

Beletin keler bolsoçu äy.
Kün ötköndö sagınsak,
Küyörüm äci därmänim,
Eletin keler bolsoçu äy. (I-342-351)”
 (Ak kağıda basılıp,
 Biletin gelecek olsaydı ah.
 Bilgem Hacı dermanım,
 Ay geçince özlesek,
 Siluetin gelecek olsaydı ah.
 Mavi kağıda basılıp,
 Biletin gelecek olsaydı ah.
 Gün geçince özlesek,
 Yananım Hacı, dermanım,
 Siluetin gelecek olsaydı ah.)

dizelerindeki “ak kagazga basılıp / beletin keler bolsoçu äy” (ak kağıda basılıp / biletin gelecek olsaydı ah), “kök kagazga basılıp / beletin keler bolsoçu äy” (mavi kâğıda basılıp / biletin gelecek olsaydı ah) “ay ötköndö sagınsak / kün ötköndö sagınsak” (ay geçince özlesek / gün geçince özlesek), “eletin keler bolsoçu äy” (siluetin gelecek olsaydı) ifadeler, stilistik paralelizm kaidesine uygun şekilde kullanılmıştır. Bu mısralar belli aralıklarla tekrar etmiş olup, anlam yönünden açık ve diğer dizelerle bir ahenk ve bütünlük içindedirler.

“Ayda bir taksa, cäräşkän,
Altın bir medel dat boldu äy.
Arstanım äci mendergem,
 Alganın iyläp dak boldu äy.

Kündö bir taksa cäräşkän,
Gümüş bir medel dat boldu äy.
Kükügüm äci mendergem,
 Küyöörün iyläp dak boldu äy. (I-352-359)”

(Ayda bir taksa yakışan,
Altın madalya paslandı ah,
Aslanım Hacı kıymetlim,
Eşin ağlayıp yandı ah.

Günde bir taksa yakışan,
Gümüş madalya paslandı ah,
Guguğum Hacı kıymetlim,
Sana yananın ağlayıp dert oldu.)

söyleyişlerinde paralel bir şekilde ifade edilen “ayda bir taksa cārāşkān / altın bir medel dat boldu äy” (ayda bir taksa yakışan / altın madalya paslandı ah), “kündö bir taksa cārāşkān / gümüş bir medel dat boldu äy” (günde bir taksa yakışan / gümüş madalya paslandı ah), “arstanım äci mendergem / kükügüm äci mendergem.” (aslanım Hacı kıymetlim / guguğum Hacı kıymetlim) dizeleri, ağıt formu içinde özenli bir şekilde yerleşmişlerdir. Ağıt yakanlar, bu tür söyleyişlerle ağıt metnini sıkıcı olmaktan kurtararak hem kahramanı açıklamaya çalışmışlar, hem de ağıtlara poetik unsurlar kazandırmışlardır. Buradaki paralel söyleyişlerin zihinlerdeki ilk anlamlarıyla verildiği görülür. Dize başlarında tekrar etmelerinin sebebi ise konuya giriş yapılacağını belirtmek içindir. Yukarıdaki örnekte de belli bir düzen içinde stilistik paralelizm kullanılmıştır.

“Altı päksä korgonun,
Duval o boldu äci, ata,
Altı uulun içinde,
Ätimbüvü, Gülväyrä,
Äsiret dârdin köp tartıp,
Uval o boldu äci ata.

Ceti päksä korgonun,
Duval o boldu äci, ata
Toguz bir uulun içinde,
Ätimbüvü Kanıkey,

Armanın tartıp, boy-voylop

Uval o boldu äci ata.”

Toguz päksä korgonun,

Duval o boldu äci ata,

Toguz bir kelin bäärisi,

Tolgonup iyläp oturup,

Uval o boldu äci ata. (I-378-394)”

“Altı paksa kalen,

Duvar oldu Hacı ata.

Altı oğlunun içinde

Hatimbibi, Gülbeyra

Hasret derdini çok çekip,

Yazık oldu Hacı ata.

Yedi paksa kalen,

Duvar oldu Hacı ata.

Dokuz oğlunun içinde,

Hatimbibi, Kanikey,

Hasretini çekip ah edip,

Yazık oldu Hacı ata.

Dokuz paksa kalen,

Duvar oldu Hacı ata.

Dokuz gelininin hepsi,

Kıvranıp ağlayarak,

Yazık oldu Hacı ata.)

dizelerinde mısra başlarında “altı päksä korgonun / duval o boldu äci ata” (altı paksa kalen / duvar oldu Hacı ata), “ceti päksä korgonun / duval o boldu äci ata” (yedi paksa kalen / duvar oldu Hacı ata), “toguz päksä kalen / duval o boldu äci ata”

(dokuz paksa kalen / duvar oldu Hacı ata); mısra sonlarında ise “uval o boldu äci ata” (yazık oldu Hacı ata) dizeleri aynı anlam ve bütünlük içinde ifade edilmiştir.

Yaptığımız incelemede görüldüğü gibi stilistik paralelizm, Van Kırğızları’nın ağıtlarında kendini göstermektedir. söz konusu ağıtların temelini oluşturan teknik özelliklerden olan bu ifade şekli, destansı özelliklere yakın ağıt metinlerinde daha fazladır.

Stilistik paralel söyleyişlerde tespit edildiği gibi, psikolojik paralel ifadelerden farklı olarak stilistik paralelizmde anlam kapalılığı söz konusu değildir. Ayrıca diğer mısralarla anlam bütünlüğü sağlanmış, müphemlik ortadan kaldırılmıştır.

4. METİNLER

4.1. METİNLERİN ASLI

4.1.1. ACI ATAM

1. Karargan toonun tuptunuk,
2. Bulagı edeñ, äci atam.
3. Karañğı üydün carıtkan,
4. Çıragı edeñ, äci atam.
5. Karan bir kalgan eliñnin
6. Inagı edeñ, äci atam.
7. Agargan toonun tuptunuk,
8. Bulagı edeñ, äci atam.
9. Ak saray üydün carıtkan,
10. Çıragı edeñ, äci atam.
11. Azapta kalgan eliñnin,
12. Inagı edeñ, äci atam.
13. Kıymattan çıkkın pul edeñ,
14. Kızarıp batkan kün edeñ.
15. Kırgızdan çıkkın mendergem,
16. Kıyındardın biri edeñ.
17. Altından çıkkın pul edeñ
18. Agarıp atkan tañ edeñ.
19. Azapka tüşkön kırgızga
20. Arka bir bolgon cän edeñ.
21. Kümüştü cezge burayın
22. Küyvöy dä kaday turayın.
23. Altındı cezge burayın.

24. Äytpäy dä kaday turayın.
25. Aylanıp çıgıp karasam,
26. Agarıp turat kuu tam.
27. Kuvatım äci küydürgüm,
28. Kaday bir seni unutam.
29. Burulup çıgıp karasam,
30. Bozorup turat kuu tam.
31. Bozdop bir iyläp otursam,
32. Sultanım äci, kuvatım,
33. Kaday bir seni unutam.
34. Ayılıñ astı däpdävä,
35. Ättäñ ä äci, mendergem,
36. Äytpäsäm därdim böskörvöyt,
37. Ättäñ ä dünyä, bevafa.
38. Eşigiñ astı däpdävä,
39. Esil bir äci mendergem
40. Estevey därdim böksörvöyt,
41. Essiz bir dünyä, bevafa.
42. Kaykıga çıkkın gül mövä,
43. Kakşattıñ äci bedova.
44. Egizge çıkkın gül mövä,
45. Estettiñ äci bedova.
46. İläçin kuştay bulbulum,
47. Elinde çeçen tuygunum.
48. Karçıga kuştay bulbulum,
49. Halkında çeçen tuygunum.

50. Parkıñdı bilip, kol berip,
51. Paşalar kelgen salamga,
52. Esil go äci, başkaça,
53. Eşändär kelgen amanga.

54. Altınnan kuygan aptavañ
55. Suu kuyulvay kurgadı äy.
56. Äci atam közü ötkölü,
57. Paşalar kelvey ıradı äy.

58. Kümüştön kuygan aptavañ,
59. Suu kuyulvay kurgadı äy.
60. Esil go äcim ötkölü,
61. Eşändär kelvey ıradı äy.

62. Çukur-Ötök, Şor-Bulak,
63. Cäşärgän tulañ cer ede äy.
64. Kuvatım äci mendergem,
65. Sakaday bolgon er ede äy.

66. Ay asmannın kooru ede äy,
67. Ayday bir carkıp cürgönü,
68. Aydıñduu sizdin door ede äy.
69. Kün asmannın kooru ede äy,
70. Kündöy bir carkıp cürgönü,
71. Küydürgü, sizdin door ede äy.

72. Atan ölsö, taylak bar,
73. Komuñ cerde kalvastır.
74. Äci Rahmankul degen,
75. Nomuñ cerde kalvastır.
76. Är ädämgä til taptıñ,

77. Akıl menen el baktıñ,
78. Akılman äci tuygunum,
79. Şonuñ cerde kalvastır.

80. Tulpar ölsö, gunan bar,
81. Eeriñ cerde kalvastır.
82. Tuugan devey, cat devey,
83. Bäärigä birdey karagan,
84. Meeriñ cerde kalvastır.

85. Tuurdan uçkan şumkarım,
86. Kanatıñ cerde kalvastır.
87. Halıs bir surak suragan,
88. Sanatıñ cerde kalvastır.

89. Är noodalap cetilgen,
90. Ovluda darak, taldarıñ,
91. Alla bir taala cän egem,
92. Aman bir koysun baldarıñ.

93. Esevi cok cetilgen,
94. Egizde darak, taldarıñ,
95. Egem bir taala kuduret,
96. Esen bir koysun baldarıñ.

97. Oop bir kelip kuş konot,
98. Oroloş çıkkın taldarga,
99. Esil bir äci başqaça,
100. Oomatıñ kalsın baldarga.

101. Kayrılıp kelip kuş konot,
102. Katar bir çıkkın taldarga,

103. Kanatım äci başkaça,
104. Gayratıñ kalsın baldarga.

105. Oromoluu tor gaşka,
106. Ölöñgö koysom cokşovoyt.
107. Oñduulardın bääri bar,
108. Tuygunum äci başkaça,
109. Olutu sizge okşovoyt.

110. Kızıldı capkan küröñçö
111. Kiyakka koysom cokşovoyt.
112. Kiymatım äci tuygunum,
113. Kiyındardın bääri bar
114. Kılıgı sizge okşovoyt.

115. Kırçın tal körsök kıyvayvız,
116. Kızdarıñ kaldı, sıylayvız,
117. Tuygunum äci başkaça,
118. Kiymatıña iyläyvız.

119. Kara tal körsök kıyvayvız,
120. Kalgandarıñ sıylayvız,
121. Kanatım äci başkaça,
122. Hadırıña iyläyvız.

123. Kök çıvık körsök, kıyvayvız,
124. Küyöörüñ kalsa sıylayvız,
125. Bulbulum äci başkaça,
126. Küyütüñö iyläyvız.

127. Kara bir suular sızılıp,
128. Kaynavay bulak tolovu.

129. Kanatım äci başkaça,
 130. Halkımda sizdey bolovu?
131. İçtegi suular sızılıp,
 132. İyvey dâ bulak tolovu?
 133. Tuygunum äci başkaça,
 134. Tuuganda sizdey bolovu?
135. Kaptaldan tiygen ok boldu äy,
 136. Halkınan tuygun cok boldu äy.
 137. İçten bir tiygen ok boldu äy.
 138. Elinen tuygun cok boldu äy.
139. Aydan bir aydan ay ötöt,
 140. Aydıñım äci mendergem,
 141. Armanıñ zoru emi ötöt.
142. Künnön bir künnön kün ötöt,
 143. Küydürgü äci mendergem,
 144. Küyütüñ zoru emi ötöt.
145. Aylanıp kelip cem üçün,
 146. Ak şumkar konot karşığa.
 147. Ahıydeñ bilves elderdin
 148. Är işter tüşöt başığa.
149. Kökölöp kelip cem üçün,
 150. Kök şumkar konot karşığa,
 151. Hadırñ bilves elderdin,
 152. Köp işter tüşöt başığa.
153. Köläptän uçkan kök kuştay,

154. Egiz bir edeñ, äci atam,
 155. Köpçülüktün bäärigä,
 156. Tegiz bir edeñ äci atam.

157. Alıstan uçkan ak kuştay
 158. Egiz bir edeñ äci atam.
 159. Ämmä bir eldin bäärigä,
 160. Tegiz bir edeñ äci atam.

161. Cännättän çıkkän gül edeñ,
 162. Säädättän tamgan ter okşoş.
 163. Hadır bir ötkön tün edeñ.

164. Kızarıp çıkkän gül edeñ,
 165. Säädättän tamgan ter okşoş,
 166. Kıymatı baa nur edeñ.

167. Säädättän tamgan ter edeñ,
 168. Bulbul bir kuştay säyrägän,
 169. Sakaday äci, er edeñ.

170. Kurandan cazgan äräbçä,
 171. Hatıñ bir uctu, äci ata.
 172. Garıp bir bolgon elderge,
 173. Atıñ bir öçtü, äci ata.

174. Kitäptän cazgan äräpçä,
 175. Hatıñ bir uctu, äci ata.
 176. Musapır bolgon elderge,
 177. Atıñ bir öçtü, äci ata.

178. Altı go kayık at cabdık,

179. Atta go kaldı äci ata.
180. Altı go pākāt arabçä,
181. Hatta go kaldı äci ata.
182. Altımış cäşkä kیرerde,
183. Harıgan Tolun eceviz,
184. Datka go kaldı äci ata.

185. Ceti go kayak at cabdık,
186. Atta go kaldı äci ata.
187. Ceti go pākāt äräbçä,
188. Hatta go kaldı äci ata.
189. Cetimiş cäşkä kیرerde,
190. Harıgan Tolun eceviz,
191. Datka go kaldı äci ata.

192. Gılıçıñı savı çın polot,
193. Kıymatım äci, başkaça,
194. Garıpka sizdey kim bolot?

195. Kalamıñ uçu çın polot,
196. Kanatım äci, başkaça,
197. Hadırluu sizdey kim bolot?

198. Becinge ketken beletiñ,
199. Hadır bir tündöy äci atam,
200. Beçärä eldin medeti.

201. Kaşkarga ketken beletiñ,
202. Hadır tegiz äci atam,
203. Garıp bir eldin medeti.

204. Esil bir äci bulbulum,

205. Bezildep ooru tartpadıñ,
 206. Beş kün bir üydö catpadıñ.
207. Ontop bir ooru tartpadıñ,
 208. Oñduu bir äci bulbulum,
 209. On kün bir üydö catpadıñ.
210. Tündöp bir kündöp men äytsäm,
 211. Tügövöyt senin armanıñ,
 212. Tegizim, äci därmänim.
213. Kañçalık kakşap men aytsam,
 214. Kämiväyt senin armanıñ,
 215. Hadırluu äci därmänim.
216. Paygambar baskan kărvän col,
 217. Kanatım äci bulbulum,
 218. Bar bolvoduñ, arman şol.
219. Saavalar baskan kărvän col,
 220. Hadır bir tündöy äci atam,
 221. Sakayvadıñ, arman şol.
222. Orozo aylar cılıştı äy,
 223. Tegizim, äci bulbulum,
 224. Dünyädän seni ketet dep,
 225. Onoy go vedek şul işti äy.
226. Sărätän aylar cılıştı äy,
 227. Sakaday äci bulbulum,
 228. Siz dünyädän ketet dep,
 229. Sanay go vedek şul işti äy.

- 230. Baatır go tuygun äci atam,
- 231. Kaptaldap uçup kuş ketti äy.
- 232. Kara bir cer püt kölü,
- 233. Kaytkandardın içinde,
- 234. Kaygı bir muña tolturup,
- 235. Hadırluu sizdey kim ketti äy?

- 236. Akılman äci mendergem,
- 237. Alıstap uçup kuş ketti äy.
- 238. Ädäm ata püt kölü,
- 239. Ölgöndördün içinde,
- 240. Äsiret därtkä tolturup,
- 241. Armanduu sizdey kim ketti äy?

- 242. Havarıñdı ukkanda,
- 243. Kanatım äci mendergem,
- 244. Arkañnan erçip barälväy,
- 245. Ak patañdı älälväy,
- 246. Aydıñım äci mendergem,
- 247. Cän küyörüñ baş bolup,
- 248. Baldarıñnın zorloru,
- 249. Bäkiş, Bäyit — şol eköö,
- 250. Cäniñdä barıp turälväy,
- 251. Şunday bir eken buyruk äy.

- 252. Karagattay kara köz,
- 253. Armanduu äci küydürgüm,
- 254. Cumulgan çakta bolvodum.
- 255. Ay çırayluu nur üzü,
- 256. Kuvulgan çakta bolvodum.
- 257. Ataña näälät arman kün,
- 258. Surayılday sultan cän,

259. Sunulgan çakta bolvodum.
260. Kuvatım äci miñ başım,
 261. Kurgavayt menin köz cäşim.
 262. Türkügüm äci miñ başım,
 263. Tügövöyt menin köz cäşim.
264. Örttönömün küyömün
 265. Ölvöy dä kanday cürömün.
 266. Calvırttaymın küyömün,
 267. Cäşäp dä kanday cürömün.
268. Calını cok ot boldum,
 269. Kızarıp öçkön çok boldum.
 270. Kıyınım, äci, bulbulum,
 271. Kırgızdan kanday cok bolduñ?
272. Tütünü cok ot boldum,
 273. Tünörüp öçkön çok boldum.
 274. Tuygunum, äci, bulbulum,
 275. Tüñültüp kanday cok bolduñ?
276. Äl-Häzret körüşkön,
 277. Aydıñduu äci därmänim,
 278. Asırap elin bagam dep,
 279. Ak täñgä pulun bölüşkön.
280. Särdär bir Daut körüşkön,
 281. Särkär dä äci därmänim,
 282. Sargartpay elim bagam dep,
 283. Säräläp pulun bölüşkön.

12. 10. 2024. 12. 10. 2024.
 12. 10. 2024. 12. 10. 2024.

284. Küydürgü äci mendergem,
 285. Ceriñdi täştäp çıkkanda,
 286. Baygaraga kelgende,
 287. Tolay bir muşur körüştü äy,
 288. Tolgon bir dârdin bölüştü äy.
289. İcârät kılıp koluñnan
 290. Cängivek cänäp körüştü äy,
 291. İçinde dârtin bölüştü äy.
292. Cändöönün colu boş dedi äy.
 293. Paşalar iyläp baş bolup,
 294. Oogandar iyläp, “koş” dedi äy.
295. Esil bir äci tuygunum,
 296. Saparga cönöp çıkkanda,
 297. Havarıñdı ukkanda,
 298. Gädiktärin cetelep,
 299. Astıñnan tosüp barıştı äy.
 300. Sadaga kılıp sarttarıñ,
 301. Putuñnan şüyküm alıştı äy.
302. Burumga çıkkın tal boldu äy,
 303. Muñayıp iyläp sarttarıñ,
 304. Tuygunum äci küydürgüm,
 305. Buunu bir ketip dal boldu äy.
306. Esil bir äci mendergem,
 307. Äytpäy dä dârdim böskörvöyt.
 308. Paşalar estep sanagan,
 309. Kanatım äci mendergem,
 310. Badakşan menen Pâyzavad,

311. Küydürgü sizge karagan.
312. Päkistängä kelgende,
313. Ziyaulhak körüştü äy,
314. Cıygan bir puluñ bölüştü äy.
315. Umumu eldin bäärigä,
316. Kanat bir edeñ äci atam.
317. Ukkandardın bäärigä,
318. Sanat bir edeñ äci atam.
319. Altınnan gürsü koydurup,
320. Ak üyüñnün cänindä
321. Ak şumkar kuştay otursañ,
322. Mäyin bir edeñ äci atam.
323. Ämmä bir eldin bäärigä
324. Täyin bir edeñ äci atam.
325. Kümüştön gürsü koydurup,
326. Kök üyüñnün cänindä
327. Kök şumkar kuştay otursañ,
328. Mäyin bir edeñ äci atam.
329. Körgöndördün bäärigä
330. Täyin bir edeñ äci atam.
331. Kök polot uçun maytarçı äy,
332. Ovalgı ketken Älläyär,
333. Kiyingi ketken äci atam,
334. Äzizdärdin birini,
335. Äyäl bir kılvey kaytarçı äy.
336. Ak polot uçun maytarçı äy,

- 337. Aldıñgı ketken Älläyär,
- 338. Kiyingi ketken äci atam,
- 339. Garıptar iyläp dak kıldı äy,
- 340. Küküktördün birini,
- 341. Küynö bir kılvey kaytarçı äy.

- 342. Ak kagazga basılıp,
- 343. Beletñ keler bolsoçu äy.
- 344. Ahunum äci därmänim,
- 345. Ay ötköndö sagınsak,
- 346. Eletñ keler bolsoçu äy.

- 347. Kök kagazga basılıp,
- 348. Beletñ keler bolsoçu äy.
- 349. Kün ötköndö sagınsak,
- 350. Küyörüm äci därmänim,
- 351. Eletñ keler bolsoçu äy.

- 352. Ayda bir taksa, cäräşkän,
- 353. Altın bir medel dat boldu äy.
- 354. Arstanım äci mendergem,
- 355. Algıñ iyläp dak boldu äy.

- 356. Kündö bir taksa cäräşkän,
- 357. Gümüş bir medel dat boldu äy,
- 358. Kükügüm äci mendergem,
- 359. Küyöörñ iyläp dak boldu äy.

- 360. Bolgon bir curttun bäärigä
- 361. Saya bir edeñ äci atam.
- 362. Boz topogo catarga
- 363. Zäyä bir edeñ äci atam.

364. Kalñ bir curtun bäärigä
 365. Saya bir edeñ äci atam.
 366. Kara bir cerge catarga,
 367. Zäyä bir edeñ, äci atam.
368. Karçıgaday äci atam,
 369. Hudayım saldı çara cok,
 370. Kôr bolup kalgır şum äcäl,
 371. Köpçülüktün atasın,
 372. Körvöy bir kalsa ne bolmok?
373. Algır bir kuştay äci atam,
 374. Alla egem saldı, çara cok.
 375. Äcäldä insap cok eken,
 376. Azıgan eldin atasın,
 377. Alvay bir koyso ne bolmok?
378. Altı päksä korgonuñ,
 379. Duval o boldu äci ata.
 380. Altı uuluñ içinde,
 381. Ätimbüvü, Gülväyrä,
 382. Äsiret dârdiñ köp tartıp,
 383. Uval o boldu äci ata.
384. Ceti päksä korgonuñ,
 385. Duval o boldu äci ata.
 386. Toguz bir uuluñ içinde,
 387. Ätimbüvü, Kanıkey,
 388. Armanıñ tartıp boy-voylop,
 389. Uval o boldu äci ata.
390. Toguz päksä korgonuñ

- 391. Duval o boldu äci ata.
- 392. Toguz bir kelin bäärisi,
- 393. Tolgonup iyläp oturup,
- 394. Uval o boldu äci ata.

- 395. Esil bir tuygun äci ata,
- 396. Altı bir suuga baş edeñ,
- 397. Aç kalganga aş edeñ.
- 398. Ceti bir suuga baş edeñ,
- 399. Armanduu äci därmänim,
- 400. Cetesterge aş edeñ.

- 401. Ceteske bergen aştarıñ
- 402. Bulak o bolsun, äci ata.
- 403. Miymanga soygon koyloruñ,
- 404. Burag o bolsun, äci ata.

- 405. Gül cännättin eşigi,
- 406. Beş vak bir namaz okugan
- 407. Meçit degin, äci ata.
- 408. Garıptar iyläp zär boldu äy,
- 409. Keçikpegin, äci ata.

- 410. Ay peyiştin eşigi
- 411. Är künü namaz okugan
- 412. Meçit degin, äci ata?
- 413. Baldarıñ iyläp dak boldu,
- 414. Keçikpegin, äci ata .

- 415. Äcälim cetip ölgüçöñ
- 416. Ahiret barıp körgüçöñ,
- 417. Açıgan menin cık dårdım,

418. Böskörgüçö iyläyin.
 419. Bulbulum äci küyörüm,
 420. Köz körgüçö iyläyin.
421. Alla bir taala cärätkän,
 422. Çın söök cäsätiñ
 423. Por bolguçäñ iyläyin.
 424. Altı cäşär baldarıñ,
 425. Zor bolguçäñ iyläyin.
426. Ak zoogo barıp tünögön,
 427. Ak şumkar uçtu bir gayıp,
 428. Akılduu äci därmänim,
 429. Ayılıñ kaldı besäyip.
430. Kök zoogo barıp tünögön,
 431. Kök şumkar uçtu bir gayıp,
 432. Kükügüm, äci, därmänim,
 433. Korooñ kaldı besäyip.
434. Kara kır bolup tolup öt,
 435. Kanatım, äci, bulbulum,
 436. Garıp bir bolgon eliñe,
 437. Karçıga bolup konup öt.
438. Bos tuman bolup tolup öt,
 439. Buunum, äci, tuygunum,
 440. Musapır bolgon eliñe,
 441. Bos torgoy bolup konup öt.
442. Kaşkardan kelgen soodanı,
 443. Kaymal bir töölör tartkısız.

444. Hadır bir tündöy äci atam,
 445. Garıp bir bolgon eliñdi
 446. Kaygıga saldıñ äytkisiz.

447. Buhardan kelgen soodanı,
 448. Buura bir töölör tartkısız.
 449. Buunum äci tuygunum,
 450. Musaapır bolgon eliñdi
 451. Muñga bir saldıñ äytkisiz.

452. Kanatım, äci, därmänim,
 453. Tavılvayt senin armanıñ.
 454. Kuvatım, äci, därmänim,
 455. Tügövöyt senin armanıñ.

456. Boz corgo minip cänäşip,
 457. Buunum äci sizdi dep,
 458. Bozorus keldik bel aşıp.
 459. Boloruvuz şul eken,
 460. Bozdop bir kaldık adaşıp.

461. Argımak minip cänäşip,
 462. Kanatım äci sizdi dep,
 463. Azap bir menen bel aşıp.
 464. Ahırız şul eken,
 465. Acırap kaldık adaşıp.

466. Palapan bakkan kuş edeñ,
 467. Baatırım äci bulbulum,
 468. Bağıp bir keldiñ eliñdi.
 469. Bu duşmandın därdinän
 470. Täştäp bir keldiñ ceriñdi.

- 471. Tillädän medel tagınıp,
- 472. Altınnan kāmār kurçanıp,
- 473. Öz türkümö ketem dep,
- 474. Tuzu bir suvu tartıptır,
- 475. Türkiyägä keldi ede,
- 476. Ayday bir betin nur çalıp.

- 477. Golodon medel tagınıp,
- 478. Gümüştön kāmār kurçanıp,
- 479. Tuz nasivi buyruptur,
- 480. Türkiyägä keldi ede äy,
- 481. Kündöy bir betin nur çalıp.

- 482. Tillädän medel tagınıp,
- 483. Ahundar menen körüştü äy,
- 484. Tuygunum äci därmänim,
- 485. Açıgan dârdin bölüştü äy.

- 486. Tillädän medel tagınıp,
- 487. İvirin menen körüştü äy.
- 488. Esil bir äci därmänim,
- 489. İçki bir dârtin bölüştü äy.

- 490. Ay sayın kelgen pärmäniñ
- 491. Aydıñduu äci, därmänim.
- 492. Künügö kelgen pärmäniñ,
- 493. Küyöörüm äci, därmänim.

- 494. İvrin oozun kurgattı äy,
- 495. Eli bir curtun bölvöstön,
- 496. Esil bir äci tuygunum,
- 497. Bay, kāmbagal bäärini,

498. Bärävär kılıp cırgattı äy.
499. Tügögön omur soñunda,
500. Väsiyät hatın cazdırdı.
501. Cakşı go caman bäärinin,
502. Akılını azdırdı.
503. Väsiyät hatın ukkanda,
504. Çurkuradı el-curtuñ,
505. Buudayday cäşi tögülüp,
506. Buudanday eti bölünüp.
507. Hadır bir Alla zul cäläl,
508. Çiygen bir eken kalamda.
509. Musapır eliñ muñaydı,
510. Karçıga kuştay han äcim,
511. Gayrattuu çıkkın äälämdä.
512. Kanatım äci, därmänim.
513. Kanday bir işti baştadıñ?
514. Kamıktırıp eliñdi,
515. Karan bir çölgö täştädiñ.
516. Karalap barıp turganga,
517. Kara bir cerde kavırıñ.
518. Kanatım äci mendergem,
519. Kakşavagan savırım.
520. Körüp bir kelip turganga,
521. Kölöñkö cerde kavırıñ.
522. Kuvatım äci, mendergem,
523. Öksövögön savırım.

524. Karagay ıgat möväsiz,
 525. Kakşagan menen päydä cok,
 526. Karçıgaday äci atam,
 527. Kara cer aldı dovasız.

528. Kuvatım äci mendergem,
 529. Huday bir taala buyrusa,
 530. Kurugan Pamır ceriñe
 531. Keter go veke deyt edem.
 532. Aydıñduu äci mendergem,
 533. Alla bir taala buyrusa,
 534. Aşıp bir kalgan Ak-Suuga
 535. Ceter go veke deyt edem.

536. Kara bir mltık asınıp,
 537. Gayveren atat deyt edem.
 538. Kaytıp bir barsa vätängä,
 539. Kaş taştan salgan üyüñö,
 540. Zım kärävät koydurup,
 541. Kaşkayıp catat deyt edem.

542. Sarı bir Bulak, Zor-Däñgi,
 543. Kara bir Cılga Zor-Arık,
 544. Kayrılıp akkan Kara-Suu,
 545. Kaynap bir tolöt deyt edem.
 546. Kış kıştoñ Mülkäli,
 547. Kıyınım äci, därmänim,
 548. Kayrılıp konot deyt edem.
 549. Kayrılıp konboy cok bolduñ,
 550. Kızıl bir calın ot bolduñ.

551. Ak kuştay äci mendergem,

552. Aylanıp kaytıp barganda,
 553. Tergen bir Gorum dâriyâsi,
 554. Tervelip tolôt deyt edem.
 555. Caz cäylöõñ Çoñi-Seki,
 556. Cäyläp bir konot deyt edem.

557. Caz cäylövuñ törügö,
 558. Cäşil gül çıgıp cäynäsä,
 559. Cerdin bir körkü turvayvı.
 560. Tamaşa menen gün patıp,
 561. Tamaşa menen gün çıgıp,
 562. Tülök bir kuştay äci atam,
 563. Eldin bir körkü turvayvı.

564. Eşigiñnin aldığa,
 565. Kızıl gül çıgıp cäynäsä,
 566. Cerdin bir körkü turvayvı.
 567. Külkü menen kün patıp,
 568. Külkü menen tañ atıp,
 569. Karçıga kuştay äci atam,
 570. Halktın bir körkü turvayvı.

571. Arka bir curtuñ cıydırıp,
 572. Eşikte tolup otursañ,
 573. Döölät bir edeñ, äci atam.
 574. Kurugan Pamır önündö,
 575. Söölät bir edeñ äci atam.

576. Eli bir curtun cıydırıp,
 577. Talaada tolup otursañ,
 578. Döölät bir edeñ äci atam.
 579. Kurugan Ak-Suu önündö,

580. Söölät bir edeñ äci atam.
581. Topurum äci, mendergem,
582. Bezdirgen duşman dârdinän
583. Täştäp bir kelip ceriñdi.
584. Ä dese sözü cäräşkän,
585. Akılman äcim sen ketip,
586. Azapka saldıñ eliñdi.
587. Koyvogon duşman dârdinän,
588. Kozgolup kelip cerinen,
589. Galat bir eken körgöndö,
590. Kanatım äci mendergem,
591. Kakşavay kaday kılayın,
592. Garıp bir boldu ölgöndö.
593. Öz cerinde bolgondo,
594. Galat bir eken dünüyä,
595. Kazası cetip tolgondo,
596. Mäkä bir tillä, Mädinä,
597. Kan äcimnin havarın
598. Alvay bir vede, ättäñ äy.
599. Kara bir cılga Zärabda,
600. Atasının cänindä,
601. Kalvay bir vede ättäñ äy.
602. Oluyälär koldogon,
603. Hızırdın colun coldogon,
604. Medetim äci mendergem,
605. Beker dä eken dünüyä,
606. Kazañ cetip, kün pütüp,
607. Kavırñ şondo bolvogon.

- 608. Paşaalardı cıydırıp,
- 609. Kelvey bir vede, ättäñ äy.
- 610. Ak korgon tolgon koylordon,
- 611. Altınıştı sāräläp,
- 612. Terveý bir vede, ättäñ äy.

- 613. Ahundardı cıydırıp,
- 614. Kelvey bir vede ättäñ äy.
- 615. Altınış koyun soydurup,
- 616. Ak cambı baştap töö koyup,
- 617. Bervey bir vede ättäñ äy.

- 618. Bezildep iyläp otursam,
- 619. Medetim äci tuygunum,
- 620. Beker dä eken dünüyä.
- 621. Kakıldap iyläp otursam,
- 622. Kanatım, äci, bulbulum,
- 623. Galat bir eken dünüyä.

- 624. Öz cerinde bolgondo,
- 625. Altından kümböz casatıp,
- 626. Kirvey bir vede äci atam.
- 627. Aralap ata-bavasın,
- 628. Cürvöy bir vede äci atam.

- 629. Kurugan Pamıl ceriñnin
- 630. Akıktay bolgon taşınan
- 631. Metin bir menen oydurup,
- 632. Kınatıp gışın koydurup,
- 633. Kirvey bir vede äci atam.
- 634. Hızırduu cerdi aralap,
- 635. Cürvöy bir vede äci atam.

636. Appak bir tillä zär berip,
 637. Kaşkar bir usta sazdoğan,
 638. Sarı bir sögöt kaalga,
 639. Üyüñ go kaldı, äci ata.
 640. Altından çäyip sır bergen,
 641. Altı bir kavat kaalga,
 642. Cerin go kaldı, äci ata.

 643. Kiçik bir Pamıl, Zor-Pamıl,
 644. Ceriñ go kaldı, äci ata.
 645. Armanıñ tartıp är künü
 646. Eliñ go kaldı, äci ata.

 647. Kızıl bir tillä zär berip,
 648. Ahun bir usta sazdoğan,
 649. Ak sögöttön kerege
 650. Üyüñ go kaldı, äci ata.
 651. Kümüştön çäyip sır bergen,
 652. Ceti bir kavat kaalga,
 653. Cerin go kaldı, äci ata.

 654. Ürmättäp kündö salamın,
 655. Bergender kaldı, äci ata.
 656. Ulutunup, umsunup,
 657. Körgöndör kaldı, äci ata.

 658. Tokson ser uruk çäçilgän,
 659. Buudayläriñ burkurap,
 660. Uruktarı şırkırıp,
 661. Koş ögüz salıp äydätkän,
 662. Äydämiñ kaldı, äci ata.

663. Är däyim ulak çaptırgan,
 664. Mäydäniñ kaldı, äci ata.
665. Armanıñ tartıp boy-voylop,
 666. Sarttarıñ kaldı äci ata.
 667. Kuyma bir cincir taktırgan,
 668. Kuyruk bir berip baktırgan,
 669. İtteriñ kaldı, äci ata.
670. Asalap turgan itteriñ
 671. Gürküröp turgan töölörüñ,
 672. Alma go menen cigdenin
 673. Buragınday Zor-Talaa,
 674. Ceriñ go kaldı, äci ata.
 675. Arkañnan cürgön karalap,
 676. Eliñ go kaldı, äci ata.
 677. Çekesi tolgon Ak-Saydın,
 678. Munar bir terek ornotkon,
 679. Kölküp bir turgan Han Manas,
 680. Kölüñ go kaldı, äci ata.
681. Är künü kelip salamın
 682. Bergender kaldı, äci ata.
 683. Äsiret tartıp sargarıp,
 684. Körgöndör kaldı, äci ata.
685. Kakıldap uçup kuş kongon,
 686. Çınar bir terek bürlögön,
 687. Bazarıñ kaldı, äci ata.
 688. Oozdon bir tüşvöy äytilip,
 689. Gazalıñ kaldı, äci ata.

- 690. Koşoktop töösün bāylātkān,
- 691. Kāvīligā koyun āydātkān;
- 692. Tūcarga berip maldarın,
- 693. Argımak casap mingizip,
- 694. Āzizdāp bakkan baldarın,
- 695. Toguz bir tondu kiygizip,
- 696. Tooçak bir casap mingizip,
- 697. Bāyvāçā kılğan baldarın.

- 698. Toguz bir uuluñ toomu edeñ,
- 699. Topurum āci, dārmānim,
- 700. Tolgonup iylāp otursam,
- 701. Tolovu senin armanıñ.

- 702. Ākpār bir Mālik ököö,
- 703. Eneden kiçik kalganda,
- 704. Kūmūştōn kāmār taktı ede āy,
- 705. Egiz bir tuugan kozuday,
- 706. Eerçişip cūrūp baktı ede āy.

- 707. Altınnan kāmār taktı ede āy,
- 708. Esil go tuygun āci atam,
- 709. Öz cerinin bağında āy,
- 710. Altından supa tagında āy,
- 711. Asırap cūrūp baktı ede āy.

- 712. Altı cüz koydun serkesi āy,
- 713. Nāzir bir Uşan ököö,
- 714. Baldarının erkesi āy.

- 715. Toguz cüz koydun serkesi āy,
- 716. Toguz bir uuluñ bāārisi,

717. Tolgon bir curtun erkesi äy.

718. Aydıñım äci mendergem,

719. Onop bir ırdap otursam,

720. Tügöbyt senin armanıñ.

721. Altı go kelin altoo

722. Ak arkak kiyip çuvalıp,

723. Alıstan barıp suu alıp,

724. Üç keliniñ üçöö

725. Läpti bir kiyip çuvalıp,

726. Cändönön barıp suu alıp.

727. Ärçädän eer çaptırgan,

728. Kümüş bir mıgın kaktırgan.

729. Ämirkän kayış cügönüñ

730. Altından gadak bastırgan.

731. Argımak bassa cäräşkän,

732. Kuvatım äci, mendergem,

733. Ahundar menen cänäşkän.

734. Tülkü içigin camınıp,

735. Türülüp surak surasa,

736. Nurluu bir edeñ, äci atam.

737. Çäçiräp süylöp otursañ,

738. Sürlüü bir edeñ, äci atam.

739. Äytpäy dä kanday turayın,

740. Kanatım äci, mendergem,

741. Ata bir közün körgönüm.

742. Alıstan basıp men barsam,

743. Açıgan dârdim bölgönüm.
 744. Garıvım, alıñ kaday? dep,
 745. Köönümdü ulagan.
 746. Peşänämdi sılagan.
747. Esil bir äci, mendergem,
 748. Enenin közün körgönüm,
 749. İmerilip men barsam,
 750. İçki bir dârdim bölgönüm.
 751. Garıvım, alıñ kaday? dep,
 752. Köönümdü ulagan.
 753. Eñkeyip barıp kolunan
 754. İcârât kılıp kaytkanda,
 755. Peşänämdi sılagan.
756. Kuvatım äci, mendergem,
 757. Kurgavayt menin köz cäşim.
 758. Siz dünyädän ötkölü,
 759. Särgärdän boldu bu başım.
760. Siz dünyädän ötkölü,
 761. Akılım äyrän, esim tañ,
 762. Kaday bir bolot, kaday cok,
 763. Almaday başım boldu gäñ.
764. Esil bir äci, tuygunum,
 765. Baskan bir mañgan ceriñe
 766. Mazarluu şäär ornosun.
 767. Azireti paygambar,
 768. Saavalar bolsun coldoşuñ.
769. Hadır bir tündöy, äci atam,

- 770. Hadırñ bilvey ötkörgön,
- 771. Kalıñ bir curtun bäärisi.
- 772. Cän täniñnän ketkende,
- 773. Til kürmöönön ötköndö,
- 774. Dät degeni beker dä —
- 775. Tavılvayt ölüm dārisi.

- 776. Ädāmdik colgo salgansıñ,
- 777. Adaşıp cürgön köptördü.
- 778. Äntse dä bāndā bilevi,
- 779. Arkañ bir tolgon köp eliñ
- 780. Ahiydeñ bilvey ötkördü.

- 781. Palapan uça, pär kalat,
- 782. Paygambar ötkön kim kalat?
- 783. Bu dūnyā bir galat.

- 784. Sagızgan uça say kalat,
- 785. Saavalar ötkön kim kalat?
- 786. Bevafa dūnyā bir galat.

- 787. Agala bulut akta oynoyt,
- 788. Agalası cerde oynoyt,
- 789. Bul ak topo ne toyvoyt?

- 790. Kögälä bulut köktö oynoyt,
- 791. Kögäläsi cerde oynoyt,
- 792. Bul kök topo ne toyvoyt?

- 793. Moldodon algan tumarım,
- 794. Bozdottu äci humarıñ.
- 795. Eşāndān algan tumarım,

796. Estetet äci humarîñ.
797. Karagaydın başıga
798. Karçıga uçup kuş kondu äy.
799. Kakşatıp täştäp ketkeniñ,
800. Kanatım, kanday iş boldu äy.
801. Sayavannın başıga
802. Sagızgan uçup kuş kondu äy.
803. Sargaytıp täştäp ketkeniñ,
804. Särdälim, kanday iş boldu äy.
805. Oturgan ceriñ Ärcişñ,
806. Siz dünyädän ötkölü,
807. Öñü bir öçtü Ärciştin.
808. Añkayıp şunda oturup,
809. Ak kagaz betin tolturup,
810. Ahunum, äci, därmänim,
811. Altından möörün basıptır,
812. Arkada kalgan eline,
813. Väsiyät hatın cazıptır.
814. Kavırğa koyup kaytkanda,
815. Väsiyät hatın äytkändä,
816. Garıp bir bolgon köp eliñ,
817. Esil bir äci, därmänim,
818. Kayrılıp buunu bügüldü äy,
819. Buudayday cäşi tögüldü äy.
820. Ölgöndördün bääri arman,
821. Ölgöndördün içide

822. Boy-voy dä äci zor arman.
823. Ketkenderdin bääri arman,
824. Ketkenderdin içide
825. Ättäñ ä äci zor arman.
826. Burumga çıkkän darakka,
827. Burulup kelip kuş konot.
828. Hadır bir tündöy äci atam,
829. Sizdi onogon bändälär,
830. Muñayıp cürüp cok bolot.
831. Kaykıga çıkkän darakka,
832. Kayrılıp barıp kuş konot.
833. Kakşattıñ äci, türkügüm,
834. Sizdi bir degen bändälär
835. Sızdap bir cürüp cok bolot.
836. Därdisär äcim, mendergem,
837. Osol bir işti baştadıñ,
838. Tozugan kırıgız eliñdi
839. Oosar bir kılıp täştadıñ.
840. Hudaanın kılğan işi eken,
841. Kurvatı barvı bändänin.
842. Günäkär bändä äytäviz,
843. Allanın kılğan işi eken,
844. Arvası barvı bändänin.
845. Kükügüm, äcim, mendergem,
846. Kaday bir işti baştadıñ?
847. Harı zär bolgon kırıgzdı,

848. Kaländär kılıp täştädiñ.
849. Cadıma tüşkön çağımda
 850. Hat cazamın oturup,
 851. Däptärim betin tolturup.
 852. Ötküçöñ cazam hatımdı,
 853. Baatır bir Änäs bolsun dep,
 854. Özüñüz koygon atımdı.
855. Kızıl bir tillä zär buzup,
 856. Gılıçıñnıñ savıga
 857. Kıymatı baa buragan.
 858. Ceti bir suuga baş bolup,
 859. Esil bir äci tuygunum,
 860. Kırk cıl bir surak suragan.
861. Börü içikke bölönüp,
 862. Ars içikke cölönüp,
 863. Bulbulday säyräp otursa,
 864. Oozuga sözü cäräşkän.
 865. Akılman äci tuygunum,
 866. Orustan akın talaşkan.
867. Cäşärgän şiver korukka,
 868. Ak ordo tigip cäylägän.
 869. Cäylöögö köçüp çıkkanda,
 870. Ak ordoluu curtunu,
 871. Altı koy soyup maylagan.
872. Eşiginin tüvügö,
 873. Kızıl gül çıgıp buragan.
 874. Kayrımduu äci dep kelip,

875. Coksuldar hayır suragan.

876. Cäylöö dep kongon cerinde,

877. Cäşil gül çıgıp buragan.

878. Cakşı bir äcim dep kelip,

879. Cakırlar hayır suragan.

880. Coksulga bergen aştarıñ,

881. Bulak ä bolsun äci ata.

882. Gül cännättin eşigi,

883. Çırak o bolsun äci ata.

884. Suusaganga suu bergen,

885. Aç kalganga aş bergen.

886. Suusunga bergen suularıñ,

887. Bulak o bolsun äci ata.

888. Ay peyiştin eşigi,

889. Çırak o bolsun äci ata.

890. Argımak minse bezegen,

891. Aylanıp kelgen duşmanga,

892. Ämirkä kayış boosu bar,

893. Altı atar miltık kezegen.

894. Tooçaktı minip bezegen,

895. Toorulup kelgen duşmanga,

896. Beecin bir kayış boosu bar,

897. Beşatar miltık kezegen.

898. Oluyalar koldogon,

899. Paşalar colun coldogon,

900. Nüzärkärdä äci atam,

901. Aytkanı hata bolvogon.
902. Bilimsiz kelgen duşmanga,
903. Pilmottärin kurdurgan.
904. Käräbin miltık asınıp,
905. Altımış äskär arkañda,
906. Cetimiş äskär aldında,
907. Azırlık kılıp turdurgan.
908. Kumandan ede kurlaşıñ,
909. Kurlaşı havar ukkanda,
910. Kuvatım äci mendergem,
911. Kurgavay keter köz cäşi.
912. Äkimdär ede kurlaşıñ,
913. Medetim äci mendergem,
914. Teñtuşuñ havar ukkanda,
915. Tervelvey keter köz cäşi.
916. Kaymaldarın cetelep,
917. Kaşkarlık kelip tüşkөndө,
918. Kaynap bir turgan çäyläriñ.
919. Koş-Ötөktün zor talaa,
920. Mäysäläp turgan maldarıñ.
921. Koşoktop töösün bäylätkän,
922. Koş kom go kılıp cük artıp,
923. Küzdöögө köçün äydätkän.
924. Topurum äci mendergem,
925. Ak ordosun aldığa
926. Toptop bir külük bäylätkän,

927. Tokson-cüz koyun äydätkän.
928. Särdälim äci, mendergem,
929. Cäşärip çıkkän caşaŋga,
930. Säräläp külük bäylätkän.
931. Seksen-cüz koyun äydätkän.
932. Tüz-Kıyaktın talaaga,
933. Kızıl gül çıgıp buragan.
934. Tuygunum äci, küydürgüm,
935. Kırk cıl bir surak suragan.
936. Altımış töögö cük artıp,
937. Cäylöönün köçün miñ degen,
938. Cakşılardın bäärisi,
939. Cäşildin gülü han degen.
940. Kırk atanga cük artıp,
941. Kıştoodon köçüñ miñ degen,
942. Kıyındardın bäärisi
943. Kızıldın gülü han degen.
944. Kamçısının savıga
945. Kızıl bir tillä buragan.
946. Kıyınım äci bulbulum,
947. Otuz cıl surak suragan.
948. Köp elinin därdinän,
949. Kündörü kaday ötür dep,
950. Küydürgü äci mendergem,
951. Kök ala sakal çal boldu äy.
952. Körüp bir cürgön ädämdär,

953. Köönü bir ketip dal boldu äy.

954. Ämmä bir eldin dârdinän,

955. Aldarı kaday ötöt dep,

956. Aydıñım äci mendergem,

957. Ak ala sakal çal boldu äy.

958. Arkada turgan ädämdär,

959. Akılı ketip, dal boldu äy.

960. Hatıñdı cazıp otursañ,

961. Tumar go bolor deyt edek.

962. Çäştän bir tüşkö körvösök,

963. Humar go bolor deyt edek.

964. Kaykıda catkan arkardı,

965. Esil bir tuygun äci atam,

966. Hastaganday atarvı?

967. Mädäyip menen äci atam,

968. Kararlaşıp catarvı?

969. Beleste catkan arkardı,

970. Kuvatım äci mendergem,

971. Melcegendey atarvı?

972. Mädäyip menen äci atam,

973. Melceşkendey catarvı?

974. Kara bir toonun boorunan,

975. Kaşkaldak uçat bir kayıp.

976. Kan äcim menen teñ ketti,

977. Halkında calgız Mädäyip.

978. Bozorgon toonun boorunan,

979. Bezbeldek uçat bir kayıp.
 980. Äci atam menen teñ ketti,
 981. Elinde calgız Mädayip.
982. İyläväyin ölgöngö,
 983. Maktavayın körgöngö —
 984. Oyumdagı gävimdi,
 985. Onoo bir kılıp äytäyin.
 986. Äci atam menen Mädayip,
 987. Coro bir kılıp äytäyin.
988. Onop bir onop äytäyin,
 989. Esil go calgız Mädayip,
 990. Onooru coktoy bolvosun.
 991. Sanap bir sanap äytäyin,
 992. Gülüstän calgız Mädayip,
 993. Sanaarı coktoy bolvosun.
994. Ädis bir atkan ok bolduñ,
 995. Ättäñ ä calgız cok bolduñ.
 996. Tuyguzbay atkan ok bolduñ,
 997. Tuygun bir calgız cok bolduñ.
998. Cäylöögö çıkkän gül edeñ,
 999. Atadan calgız Mädayip,
 1000. Cakşılardıñ biri edeñ.
1001. Egizge çıkkän gül edeñ,
 1002. Eneden calgız Mädayip,
 1003. Estüülördün biri edeñ.
1004. Kıştoogo çıkkän gül edeñ,

1005. Kılğanı cakşı Mädayip,

1006. Kıyındardın biri edeñ.

1007. Sölköway oor kümüşton,

1008. Esil go calgız Mädayip,

1009. Söölätiñ elden cürüşkön.

1010. Kaldıgaç kelse kaşı cok,

1011. Esil go calgız Mädayip,

1012. Baldarıñ kaldı başı cok.

1013. Uluu bir däryä tuş bolso,

1014. Ulak bir määräp suu keçer.

1015. Esen go koyso hudayım,

1016. Eliñde kalğan baldarıñ

1017. Ulutunup kün keçer.

1018. Düñgürö salğan üyüñö,

1019. Düvüröp bir kelse miymanıñ.

1020. Dastarkonuñ tartıl vay;

1021. Bulgaarı kayış sandığıñ,

1022. Buura bir töögö artıl vay,

1023. Burum bir cerge tartıl vay;

1024. Şäängä salğan üylörüñ,

1025. Şaştırıp kelse miymanıñ,

1026. Dastorkonuñ tartıl vay;

1027. Ak arkak salğan sandığıñ,

1028. Ayrı bir töögö artıl vay,

1029. Alıska karap tartıl vay;

1030. Kanatım äci mendergem,

- 1031. Ovo ecem menen Arıpcän,
- 1032. Ärzurum alıp ketkende,
- 1033. Aldıña övök koydurup,
- 1034. Aydıñım äci mendergem,
- 1035. Arkañnan karmap söyöşüp,
- 1036. Ak mamıkka bölöştü,
- 1037. Başıñdı karmap cölöştü.

- 1038. Arıpcän menen Ovo ece,
- 1039. Añkayıp şaşıp kalganda,
- 1040. Būdür bir tüşüp aşıga,
- 1041. Müşköl iş tüşüp başıga,
- 1042. Kara bir tüşüp aşıga,
- 1043. Katık kün tüşüp başıga,
- 1044. Äsiret tartıp kalganda,
- 1045. Argımak beli coorudu äy.
- 1046. Atası başka türk iyläp,
- 1047. Dukturdun booru oorudu äy.

- 1048. Täcäp bir kelgen elderiñ,
- 1049. Tervep bir barıp köröälväy,
- 1050. Näsiyät hatıñ ugalväy;
- 1051. Ataña näälät beker dä,
- 1052. Avaylap kelgen elderiñ,
- 1053. Aldırap barıp körälväy,
- 1054. Ak patañdı alälväy;
- 1055. Akılı däänä äci atam,
- 1056. Adaştırıp sen kettiñ,
- 1057. Arkañnan kaldık tavälväy.

- 1058. Kara too kıyrap pas boldu,
- 1059. Kaykı bel kıyrap, saz boldu,

1060. Kuvatım äci, mendergem,
1061. Kañçalık äytsäm az boldu.

1062. Bel bäyläsäm, belim boş,
1063. Bezildevey toktoyun,
1064. Medetim äci, hayır, hoş!
1065. Kur bäyläsäm, kurum boş,
1066. Köp iyläväy toktoyun,
1067. Kuvatım äci, hayır, hoş!

1068. Kanatım äci muñayttı,
1069. Garıvıñ Änäs şum äytti.
1070. Mendergem äcim muñayttı,
1071. Beçäräñ Änäs şum äytti.

4.1.2. HAN ACIM

1. Oylop eey tursam, çämämdä äy,
2. On segiz miñ äälämdä äy,
3. Özüñdöy cektur mägämdä äy.
4. Äälämgä deey ketken aydıñıñı,
5. Äsiret tartıp oylonup,
6. Ak urup tartam armanıñı.
7. Cähängä ketken aydıñıñı,
8. Sanaa deey tartıp oylonup,
9. Cavıgıp tartam armanıñı.
10. Çolponu edeñ cıldızdın,
11. Topuru edeñ kırgızdın.
12. Ürkörü edeñ cıldızdın,

13. Ürmäti edeň kırıgızdın.
14. İçigıñ çeti kunduzdan,
15. Ihval eey ketti kırıgızdan.
16. Takıyañ çeti kunduzdan,
17. Taalay eey ketti kırıgızdan.
18. Kaday goov aytsam bar ede äy,
19. Kayran eey datka han äcim,
20. Halkıga carık ay ede äy.
21. Erkinı eey egiz bar ede äy,
22. Esil gouv datka han äcim,
23. Elige carık ay ede äy.
24. Şakka oturup o säyrägän,
25. Bulbul goo edeñ, han äcim.
26. Sanatköy pütökön kırıgızdın
27. Tuygunu edeñ, han äcim.
28. Bakka oturup o säyrägän,
29. Bulbul eey edeñ, han äcim.
30. Başkaça pütökön kırıgızdın,
31. Tuygunu eey edeñ, han äcim.
32. Musapır kelse alıstan,
33. Burulup kanat kalkagan.
34. Bulbulday säyräp otursañ,
35. Muñaygan humar tarkagan.
36. Garıptar kelse alıstan,
37. Kayrılıp kanat kalkagan.

38. Katarda süylöp otursa,
39. Hapalık kumar tarkagan.

40. At balası eey cavanı,
41. Azoolop bāylāyt köngüçö.
42. Esil gouv datka han äcim,
43. Ahideñ bilgen ädämdär,
44. Armanıñ tartar ölgüçö.

45. Kayçı bir kulak cavanı,
46. Kañtarıp bāylāyt köngüçö.
47. Kayran eey datka, han äcim,
48. Hadırñ bilgen ädämdär,
49. Kaygıñdı tartar ölgüçö.

50. Kar caavay o sel alvay,
51. Köldö eey kaldı oyloymun.
52. Han äcim sizden acırap,
53. Halkı deey curtuñ çogulup,
54. Çöldö eey kaldı oyloymun.

55. Eki cagın o sel alvay,
56. Köldö eey kaldı oyloymun.
57. Esil gouv datka, han äcim,
58. Eli deey curtuñ acırap,
59. Çöldö eey kaldı oyloymun.

60. Gaduulap basar colu cok,
61. Taşta eey kaldı oyloymun.
62. Halkı deey curtuñ çogulup,
63. Däştä eey kaldı oyloymun.

64. Eñkeyip tüşör colu cok,
 65. Taşta eey kaldı oyloymun.
 66. Eli deey curtuñ acırap,
 67. Däştä eey kaldı oyloymun.
68. Bulbulday datka, han äcim,
 69. Burulup barıp sen cattıñ,
 70. Bos topogo ey kömülüp.
 71. Burkurap iyläyt eliñiz,
 72. Buudayday cäşi tögülüp.
73. Kayran eey datka, han äcim,
 74. Kayrılıp barıp sen cattıñ,
 75. Kara deey cerge kömülüp.
 76. Kaygırıp iyläyt kalkıñız,
 77. Kaltırap cäşi tögülüp.
78. Kayrılıp çıkkın darakka,
 79. Karçıga tünöp konsoçu.
 80. Kayran eey datka han äcim,
 81. Hat bersek keler bolsoçu.
82. Kırçın da taldın başıga,
 83. Kırgıyek tünöp konsoçu.
 84. Hırdalduu pütökön han äcim,
 85. Kıçırsak keler bolsoçu.
86. Bala ekennen ä han bolup,
 87. Baldırtan beri atangan.
 88. Paaşalar körüp tañ kalgan,
 89. Buhardan beri dañ algan.

90. Halkıga baştıq han bolup,
91. Hadımtan beri atangan,
92. Kättälär körüp tañ kalgan,
93. Kaşkardan beri dañ algan.

94. Bäylägän atın dalanga,
95. Pamıldın kättä hanı dep,
96. Paaşalar kelgen salamga.
97. At bäylägän o dalanga.
98. Äkimdär kelgen salamga.

99. Noomu da çıkkın zor ede äy,
100. Çontoyu tolgon zär ede äy.
101. Tomugu taygan kızıgıga,
102. Topuru tooday bar ede äy.

103. Dañkı bir çıkkın er ede äy.
104. Sandığı tolgon zär ede äy.
105. Cakşı deey caman bärigä äy,
106. Cardamı tooday bar ede äy.

107. Mustar da bolup halkıñız,
108. Muñayıp tartat armanıñ.
109. Bulbul da datka han äcim,
110. Murza da kılğan baldarın.

111. Kayran eey datka han äcim,
112. Baldarının o bärigä,
113. Kattatıp bahmal kiygizgen.
114. Karay kök corgo mingizgen,
115. Kanunnun colun bilgizgen.

116. Armanduu datka han äcim,
117. Argımak mingen bäyir dep,
118. Altının bergen hayır dep;
119. Külüktü mingen bäyir dep,
120. Kümüşün bergen hayır dep.

121. Ak däriyä uluusun,
122. Argımak minip tolkutkan,
123. Hastap ko kelgen duşmandı,
124. Aydıfı menen korkutkan.

125. Kök däriyä uluusun,
126. Külüktü minip tolkutkan.
127. Közdöp dää kelgen duşmandı
128. Ürmäti menen korkutkan.

129. Kayran eey datka han äcim,
130. Kañtarıp külük bäylägän.
131. Kapıska çıgıp cäylägän,
132. Käbilgä koyun äydägän;
133. Suutup külük bäylägän,
134. Salkınga çıgıp cäylägän,
135. Suvayın Käbil äydägän.

136. Bääridän aşık bay ede äy,
137. Kiygeni bahmal zär ede äy.
138. Ihvalı carık ay ede äy,
139. Aşıkça dövlät bar ede äy.

140. Altınnan ede kāmāri äy,
141. Alla egem özü car bolup,
142. Ay peyiş bolsun sārāyi.

- 143. Kürülgön dövlät bar ede äy,
- 144. Kümüştön ede kāmāri.
- 145. Kodayım özü car bolup,
- 146. Gül peyiş bolsun sārāyi.

- 147. Altınnan möör oydurup,
- 148. Ak kagazga ey buragan,
- 149. Ädälät surak suragan.

- 150. Kümüştön möör oydurup,
- 151. Kök kagazga buragan,
- 152. Künügö surak suragan.

- 153. Ak kagazga ä cazılğan,
- 154. Hatıñ eey kaldı, han äcim.
- 155. Alaydan berı dañ alğan,
- 156. Atıñ eey kaldı, han äcim.

- 157. Kök kagazga e cazılğan,
- 158. Hatıñ eey kaldı, han äcim.
- 159. Kokondon berı dañ alğan,
- 160. Atıñ eey kaldı, han äcim.

- 161. Altın eey eşik kaalga,
- 162. Ordo eey kılğan, han äcim.
- 163. Altı eey cäştä baldarın,
- 164. Mollo eey kılğan, han äcim.

- 165. Kümüş eey eşik kaalga,
- 166. Ordo eey kılğan, han äcim.
- 167. Kiçigiden o baldarın,
- 168. Mollo eey kılğan, han äcim.

169. Baldarının o bārigā,
 170. Maş kıl dep, miltık attırgan.
 171. Başkaça pütökön äcimni,
 172. Paaşalar körüp caktırgan;
 173. Üyrötüp miltık attırgan,
 174. Özünü paaşa caktırgan.
175. Eşändär kiygen borko äde äy,
 176. Esil gouv datka, han äcim,
 177. Elinin ziynät körkü ede äy.
178. Kazılar kiygen borko äde äy,
 179. Galatı datka han äcim,
 180. Kalkının ziynät, körkü ede äy.
181. Sanaa dä tartıp oylosok,
 182. Säyrägän bulbul sözüñ cok.
 183. Sanatıñ kaldı, özüñ cok.
184. Äsiret tartıp oylosok,
 185. Äsälden şirin sözüñ cok,
 186. Aydıñıñ kaldı özüñ cok.
187. Mendergelüü ä han äcim,
 188. Eliñde calgız Mädayip,
 189. Beliñde puluñ zār vede äy,
 190. Birge deey cürüp bir keter,
 191. Üvädäñär o bar vede äy?
192. Biriñ dä — bulbul, biriñ — bak,
 193. Biriñ dä ketseñ biriñ kayt.
 194. Biriñ dä — corgo, biriñ — boz,

195. Biriñ dā — aral, biriñ — saz,

196. Ököüñ ketip bir cılda,

197. Uvayım tarttık bıyıl caz.

198. Biriñ dā — dāryä biriñ — say,

199. Biriñ dā — cıldız, biriñ — ay.

200. Ay oturup, ä tün boldu äy.

201. Han äcim sizden acırap,

202. Halkıña kıyın o kün boldu äy.

203. Atadan calgız Mädayip,

204. Ahide biler sen edeñ.

205. Atadan calgız ketti dep,

206. Armanda iyläyt enekeñ.

207. Halkıñda calgız, Mädayip,

208. Hadırğa ceter sen edeñ.

209. Karegim calgız ketti dep,

210. Kaygırıp iyläyt enekeñ.

211. Bulbulday calgız, Mädayip,

212. Burulup barıp sen cattıñ.

213. Boz topurak o camınıp.

214. Mustar da bolup cürömün,

215. Bulbulday gäviñ sagınıp.

216. Halkıñda calgız, Mädayip,

217. Kayrılıp barıp sen cattıñ,

218. Kara dā cerdi camınıp.

219. Hapalık tartıp cürömün,

220. Hadırluu gäviñ sagınıp.

221. Atadan dövlät bar ede äy,
 222. Argımak minip duulagan.
 223. Altı atar alıp koluga äy,
 224. Adırdan arkar uulagan,
 225. Garıptın älin suragan.

 226. Bedöü kök minip duulagan,
 227. Beş atar alıp koluga,
 228. Belesten arkar uulagan,
 229. Beçärä älin suragan.

 230. Et civektin ä türü edeñ,
 231. Eliñde calgız gül edeñ.
 232. Ak civektin ä türü edeñ,
 233. Atadan calgız gül edeñ.

 234. Adırdın gülü kuuradı äy,
 235. Atadan calgız suladı äy.
 236. Ay peyiş ketip ıradı äy.

 237. Egizdin gülü kuuradı äy,
 238. Eneden calgız suladı äy.
 239. Gül peyiş ketip ıradı äy.

 240. Ak civek talı tor boldu äy,
 241. Altınday cäniñ por boldu äy.
 242. Alganıñ iyläp tolgondü äy.
 243. Älimä menen eneñe,
 244. Artıkça katık şor boldu äy.

 245. Kök civek tozup tor boldu äy,
 246. Kümüştöy cäniñ por boldu äy.

247. Küyöörün ıylap tolgondu äy.

248. Baldarıñdın ä kiçigi,

249. Cämilgä katık şor boldu äy.

250. Egizge çıkkın gül alıp,

251. Calpıs e edeñ Mädayip,

252. Eneleş tuugan sende cok,

253. Calgız eey edeñ Mädayip.

254. Adırğa çıkkın gül alıp,

255. Calvız e edeñ, Mädayip,

256. Atalaş tuugan sende cok,

257. Calgız eey edeñ, Mädayip.

258. Ayçılık ıraak col bolso,

259. Ätäyläp baspayt alıs dep,

260. Äcäl dä koyvoyt calgız dep.

261. Köp alıs ıraak col bolso,

262. Künügö baspayt alıs dep,

263. Ölüm da koyvoyt calgız dep.

264. Ak alma baktın möväsi,

265. Arman da tartsak ne päydä,

266. Äcäldin bolvoyt dovası.

267. Kök alma baktın möväsi,

268. Küygön dä menen ne päydä,

269. Ölümün bolvoyt dovası.

270. Armanduu datka, han äcim,

271. Altının töögö cüktögön.

272. Äkimdär gävin hup degen;
 273. Bahmalın töögö cüktögön,
 274. Paaşalar gävin hup degen.
275. Ak sandıkka ä tolturgan,
 276. Altınıñ kaldı, han äcim.
 277. Armanıñ tartıp iyläşip,
 278. Halkıñ eey kaldı, han äcim.
279. Kök sandıkka ä tolturgan,
 280. Altınıñ kaldı, han äcim.
 281. Küyütüñ tartıp iyläşşip,
 282. Halkıñ eey kaldı, han äcim.
283. Alıskı colgo cügürgön,
 284. Tulpar eey edeñ, han äcim,
 285. Äylänip uçkan asmanga,
 286. Şumkar eey edeñ, han äcim.
287. Küñçülük colgo cügürgön,
 288. Tulpar eey edeñ, han äcim.
 289. Kökölöp uçkan asmanda,
 290. Şumkar eey edeñ, han äcim.
291. Hadımtan beri, han äcim,
 292. Halkıga saya bulutu.
 293. Käbilgä säfär kılganda,
 294. Hadırluu äci keldi dep,
 295. Kättälär çıkkın uturu.
296. Baldırtan beri kırgızdın,
 297. Başında saya bulutu.

298. Badakşan sapar kılğanda,
 299. Pamıldın hanı keldi dep,
 300. Paaşalar çıkkın uturu.
301. Bäylängän miltık muzurdan,
 302. Başkaça pütökön äcini,
 303. Paaşalar haalap kıcırgan.
304. Asıngan miltık muzurdan,
 305. Äläydä datka äcini,
 306. Äkimdär haalap kıcırgan.
307. Başkaça pütökön äcinin,
 308. Bar ede elge topuru,
 309. Paaşaga cakkan corugu;
 310. Başkaça elden sıyagı,
 311. Paaşaga cakkan kıyalı.
312. Toydo bir kiygen manatım,
 313. Tigışinen ey sögüldü.
 314. Too bulbulu o han äcim,
 315. Topogo kanday kömüldü?
316. Äyttä bir kiygen manatım,
 317. Arkasınan ey sögüldü,
 318. Aydıñduu datka han äcim,
 319. Kara dä cerge kömüldü?
320. Kara kırdın o başını,
 321. Kararıp kalıñ kar bastı.
 322. Han äcim, sizden acırap,
 323. Halkıñdı kaygı, gam bastı.

324. Egiz eey kırdın başını,
 325. Eñkeyip kalıñ kar bastı.
 326. Esilim äci ketkeli,
 327. Eliñdi kaygı, gam bastı.

328. Kara kır başın kar bassa,
 329. Künü bar karın kurgatar.
 330. Kaygıga kalğan halkıñdı,
 331. Kaysı bar sizçe cırgatar.

332. Egiz kır başın kar bassa,
 333. Künü bar erip, kurgatar.
 334. Een dä kalğan eliñdi,
 335. Kimi bar sizdey cırgatar.

336. Ak möñgü erip suu bolot,
 337. Garıp eey bolgon kalkıña,
 338. Han äci, sizdey kim bolot?

339. Kök möñgü erip suu bolot,
 340. Küyütkö kalğan eliñe,
 341. Til süylör sizdey kim bolot?

342. Cakşı deey caman bārigä,
 343. Cardam dep berdiñ hayırñız.
 344. Cavıkkān menen ne päydä,
 345. Cān egem özü car bolup,
 346. Cānnättān bolsun cāyiñiz.

347. Beçärä, fahır bārigä,
 348. Berdiñ ä zākāt hayırñız.
 349. Uvayım tartsak ne päydä,

350. Kudayım özü car bolot,
 351. Peyište bolsun cäyiñiz,
352. Medeliñ äsil altından,
 353. Beycäy dä kıldıñ şul işti,
 354. Bezdiñbi äcim, halkıñdan?
355. Zınarıñ äsil altından,
 356. Täştäp dä kettiñ kılçayvay,
 357. Tarındıñbı äcim halkıñdan?
358. Sanatgöy äcim ketkeli,
 359. Saadagıñ törgö ilindi,
 360. Sanayvız ötkön künüñdä,
 361. Sanatıñ emi bilindi,
 362. Sagındık bubul tiliñdi.
363. Kırдалдуu äcim ketkeli,
 364. Gılıçıñ törgö ilindi,
 365. Oyloyvuz ötkön künüñdä,
 366. Kıymatıñ emi bilindi,
 367. Esteyviz bulbul tiliñdi.
368. Şarkırap agat suu sayda,
 369. Sanagan menen ne päydä.
 370. Sanatköy tuygun äcini,
 371. Sagınsak keler kün kayda?
372. Erkeçtep agat suu sayda,
 373. Oylogon menen ne päydä?
 374. Esil dä tuygun han äcim,
 375. Estesek keler kün kayda?

376. Cän egem bergen oomat dep,
 377. Cänigä barıp paşanın,
 378. Cambısın bergen soogat dep.

379. Alla egem bergen oomat dep,
 380. Aldıga barıp paaşanın,
 381. Altının bergen soogat dep.

382. Äytta eey kiyer egiñnin,
 383. Manatı edeñ, han äcim.
 384. Äylanıp uçup ergigen,
 385. Kanatı edeñ, han äcim.

386. Toydo eey kiyer eginnin,
 387. Manatı edeñ han äcim.
 388. Toorulup uçup ergigen,
 389. Kanatı edeñ han äcim.

390. Cılannın eey zoru oktolot,
 391. Cıylıp elder toptolot.
 392. Cıyında eey äci cöktolot.
 393. Sanatıñ oylop otursam,
 394. Cürögüm calın ot bolot.

395. Äcdäär zoru oktolot,
 396. Äyt-äräpä toy bolso,
 397. Aydıñduu äci cöktolot.
 398. Akideñ oylop otursam,
 399. Artıkça cürök ot bolot.

400. Kayran dä tuygun, han äcim,
 401. Hadırñ eske tüşkөndө,

- 402. Kaltırap buun zırkırap,
- 403. Karındaşıñ oy Märiyä äcim,
- 404. Kanatım han cän ketti dep,
- 405. Kaneterin o bilalvay,
- 406. Kaygırıp ıylap burkurap.

- 407. Bulbul da tuygun, han äcim,
- 408. Mustar da bolup oylosok,
- 409. Bügülöt buun zırkırap.
- 410. Bir tuuganıñ o Märiyä äcim,
- 411. Buunum han cän ketti dep,
- 412. Bir dovasın ä tavalvay,
- 413. Muñayıp ıylayt burkurap.

- 414. Kapıstın otun ottogon,
- 415. Kara eey corgo caldarıñ,
- 416. Kaygırıp ıylayt alğanıñ.
- 417. Kan äcim, sizçe bolovu,
- 418. Senin eey kalgan baldarıñ?

- 419. Küngöydün otun ottogon,
- 420. Küröñ deey corgo caldarıñ,
- 421. Küyütüñ tartat alğanıñ.
- 422. Orduñdu basıp turavı,
- 423. Özüñdön kalgan baldarıñ?

- 424. Oogannan algan pärmäniñ,
- 425. Onop eey tartam armanıñ.
- 426. Kudaadan ümüt kılavız,
- 427. Orduñdu basar baldarıñ.

- 428. Äkimnän algan pärmäniñ,
- 429. Ak urup tartam armanıñ.

430. Alladan ümüt kılavız,
 431. Äytkäniñ kılar baldarıñ.
432. Ak kagazga hat cazgan,
 433. Altınnan kuygan kalamıñ.
 434. Kayran däa tuygun, han äcim,
 435. Katık däa boldu äläämiñ
436. Kök kagazga ä hat cazgan,
 437. Kümüştön kuygan kalamıñ.
 438. Gülüstän eey tuygun, han äcim,
 439. Küçtüü dä boldu äläämiñ.
440. Muzuruñ kaldı asılıp,
 441. Atpayvısın o, han äcim?
 442. Mustar dä kılvey bärini,
 443. Kaytpayvısın o, han äcim?
444. Täpänçäñ kaldı asılıp,
 445. Atpayvısın o, han äcim?
 446. Cavırğa koyvoy bäärini,
 447. Kaytpayvısın o han äcim?
448. Altın eey saat covarım,
 449. Aydıñduu äci gövärim,
 450. Äälämdin üstün izdesek,
 451. Tavılbayt senin havarıñ.
452. Kümüştön saat covarım,
 453. Gülüstön äci gövärim.
 454. Dünüyä üstün izdesek,
 455. Ugulbayt senin havarıñ.

4.1.3. BULBULUM

1. Ee-e-ey, karan dā kalgan äy nas ulak,
2. Kirbe dese yey bolboduñ.
3. Kara bir coltoy oy kaşkanı äy,
4. Minbe dese ey bolboduñ.

5. Bolor dā bolbos ey nas ulak,
6. Kirbe dese yey bolboduñ.
7. Colu bir katıg äy kaşkanı, äy,
8. Minbe dese yey bolboduñ.

9. Budurmak kırdın ey boorunu äy,
10. Bugular basıp ey kazılğan.
11. Muñaygan menen ey ne päydä,
12. Buyrugıñ şonon ey cazılğan.

13. Kayrılış kırdın ey boorunu äy,
14. Kayıptar basıp äy kazılğan.
15. Kaygırgan menen äy ne päydä äy,
16. Kalamıñ şonon ey cazılğan.

17. Adırmak kırdın ey boorunu äy,
18. Arkarlar basıp äy kazılğan.
19. Aytkan menen ey ne päydä,
20. Alla egem aytkan oy ämir äy,
21. Äcäliñ şonon ey cazılğan.

22. Car-Turuktun ey oozu saz,
23. Camaatıñ ey calındap,
24. Cabırıñ tarttı ey bıyıl caz.
25. Andemindin ey oozu tuz,

26. Aga iniñ ey zırkırap,
27. Azada äy boldu yey bıyıl küz.

28. Andemindi çañ bastı äy,
29. Akıl bir esin ey unutup,
30. O, algandarıñ ey gam bastı äy.

31. Kıştoogo saldıñ ey ımarat,
32. Dubal dä boldu ey bulbulum.
33. Kıynalıp kızdar ey ıyлашат,
34. Ubal go boldu yey bulbulum.

35. Maksatka saldıñ äy ımarat,
36. Dubal dä boldu yey bulbulum.
37. Baldarıñ kakşap ey köp iyläyt,
38. Ubal go boldu yey bulbulum.

39. Kurani käläm ey hat okup,
40. Duba bir kılsın ey baldarıñ,
41. Küyütüñ tartsın ey kalganıñ,
42. Kurusun düynä yey calganıñ.

43. Ädistän ayat ey hat okup,
44. Duba bir kılsın ey baldarıñ,
45. Armanıñ tartsın ey kalganıñ,
46. Çöl bolsun düynä ey calganıñ.

47. Ak çarbakta äy mal satıp,
48. Äşäämät kıldıñ äy şäardä äy.
49. Alıp dä keldiñ äy bäardä äy.
50. Äşäämät künün ey körbödüñ,
51. Äcigä barıp ey ölbödüñ.

52. Maksatıñ künün ey körbödüñ,
53. Mädiynä kılıp ey ölbödüñ.

54. Ak täñgä puluñ ey esepetep,
55. Hacı kılıvalvay ölgönüñ.
56. Därgöy aktın äy colunda äy,
57. Hacı kılıvalvay ölgönüñ.

58. Kök täñgä puluñ ey esepetep,
59. Hacı kılıvalvay ölgönüñ.
60. Baytillänin ey colunda,
61. Hacı kılıvalvay ölgönüñ.

62. Altınıñ kaldı yäy püçüñdö,
63. Armanıñ ketti yey içiñde.
64. Kümüşüñ kaldı yey püçüñdö,
65. Küyütüñ ketti yey içiñde.

66. Bıyılğı ötkön ey cazında ay,
67. Car-Turuktun oy sazında,
68. Sandığıñ oozu yey açıldı ay,
69. Dünüyä malıñ ey çaçıldı ay.

70. Päyz-Abaddin ey bazardan,
71. Maksatka alğan ey cabdıgıñ,
72. Por bolguça yey cürbediñ.
73. O baldarıñdın ey içinde äy,
74. Bärinän kiçik ey Äpide,
75. Zor bolguça yey cürbediñ.

76. Kättä bir şäär ey Kăbildäy,
77. Süylediñ sänät ey mızirdi äy.

78. Bala ekennen ou ok atıp,
79. Maş kıldıñ mıtık ey sävildi äy.

80. Kaçkan dä gayıp ey kutulbas,
81. Kaseker ädis ey bulbulum.
82. Uçkan dä cändär ey kutulbas,
83. Uruuda ädis ey bulbulum.

84. Bala ekennen ey bercakka äy,
85. Paygambarlar ey car ede äy.
86. Baatırlıgıñ ey bar ede äy.

87. Caltırak kılıç ey calmantıp,
88. Çappay goy öttüñ ey bulbulum.
89. Ölö turgan ey cäniñä äy,
90. Bäniyäti bir gazat,
91. Tappay bir öttüñ ey bulbulum.

92. Karçıga gayıp ey kuş bolup,
93. Kayrılıp şakka yey konboduñ.
94. Bul ölüşüñ ey bar eken,
95. Gazatta şeyit ey bolboduñ.

96. Turumtay tuygun ey kuş bolup,
97. Uturgu şakka yey konboduñ.
98. Bul ölüşüñ ey bar eken,
99. Uruşta şeyit ey bolboduñ.

100. Äsili kayran ey bulbulum,
101. Älpäzdüü cäniñ ey barında äy,
102. Argımak minip ey duuladıñ.
103. Adırdan arkar ey uuladıñ,

104. Älpäzdüü cäniñ dey öttü ede äy,
105. Ay tiybes cerde yäy kuuradıñ.

106. Gülpöttüü cäniñ ey barında ay,
107. Külüktü minip ey duuladıñ,
108. Küngeyden kiyik ey uuladıñ,
109. Gülpöttüü cäniñ ey öttü ede äy,
110. Kün tiybes cerde yey kuuradıñ.

111. Bedövgö mürdäñ dey cüktöldü äy,
112. Mendergem bafat oy bolgondo,
113. Beglerdin beli yey бүктөлдү äy.

114. Karatka mürdön dey cüktöldü äy,
115. Kayranım vafat ey bolgondo,
116. Kandardın beli yäy бүктелди äy.

117. Eleti kırıgız ey köp curtuñ,
118. Köçmön ou ede yey bulbulum.
119. Kiçigiden ey dävärdäs,
120. Öskön ede yey bulbulum.

121. Kamçı bir çaap ey til süylöp,
122. Duşmanga galım ey boldu ede äy.
123. Tuugannın köönü yey toldu ede äy.

124. Altından kāmār ou baylansa äy,
125. Beldin go körkü yey bulbulum.
126. Är mukamda yey tärtibiñ,
127. Eldin go körkü yey bulbulum.

128. Kümüş ko kāmār ey kurçansa ay,

129. Kiyimnin körkü yey bulbulum.

130. Külümsüröp ey süylese äy,

131. Cıyının körkü yey bulbulum.

132. Erişi cibek ey eki ton,

133. Eteginen äy cırtıldı äy.

134. Ergip bir uçar ey kanatım,

135. Emi bir çındap äy kırıldı äy.

136. Kabatı cibek ey kamka ton,

137. Kak arkadan ey cırtıldı äy.

138. Kayrılıp uçar ey kanatım,

139. Kayçı bir tiybey ou kırıldı äy.

140. Küküktörü ey säyräşip,

141. Gülzärlüü darak ey şunda eke äy,

142. Kapalık tartıp ey karasam,

143. Kalk içinde you körünböyt,

144. Kanatım Asa yey kayda eke äy.

145. Bulbuldarı yey säyräçü,

146. Munarluu darak ey şunda eke äy,

147. Men muñayıp ou karasam,

148. Bul cähändä yey körünböyt,

149. Bulbulum Asa ey kayda eke äy.

150. Akıl bir esim ey çogultup,

151. Määnisin bilip ey tüşünsem,

152. Köz körvaytan ey çöldö eken.

153. Kömürkeydey ou gördö eken.

154. Burumda catkan ey äydämğä äy,

155. Buudaylar önör ey deyt edem.
156. Buyrugum cetip ey men ölsöm,
157. Bulbulum kömör ey deyt edem.

158. Kaptalda catkan ey äydämgä,
159. Kayraktar önör ey deyt edem.
160. Kazayım cetip ey men ölsöm,
161. Kanatım kömör ey deyt edem.

162. Burkurap cäsim ey tögüldü äy,
163. Bolbogon menin ey källämnän
164. Bulbulum murun ey kömüldü äy.

165. Kaygı bir cäsim ey tögüldü äy,
166. Kargagan menin ey källämnän
167. Kanatım baldır ey kömüldü äy.

168. Muñayganda ey neni aytam,
169. Bulbulum Asa seni aytam.
170. Karıganda äy muñ tartıp,
171. Buunum taygan meni aytam.

172. Kaygırganda yey neni aytam,
173. Kanatım Asa äy seni aytam.
174. Karıganda yey gam basıp,
175. Kanatım taygan ey meni aytam.

176. Tolgongondo yey neni aytam,
177. Topurum Asa ey seni aytam.
178. Karıganda yey gam tartıp,
179. Tomugum taygan ey meni aytam.

180. Ämirdän kalgan Aman bar,
181. Äcimdän belek Suur bar,
182. Budayık kuştun tuuru bar,
183. Bulbulum Asa ölgön çok,
184. Üç azamat uulu bar.

4.2. METİNLERİN ÇEVİRİSİ

4.2.1. HACI ATAM

1. Kararan dağın dupduru,
2. Pınarıydın, Hacı atam.
3. Karanlık evi ışıklandıran,
4. Çırasıydın, Hacı atam.
5. Çaresiz kalan halkının,
6. Sırdaşıydın Hacı atam.
7. Parlayan dağın dupduru,
8. Pınarıydın, Hacı atam.
9. Ak saray evi ışıklandıran,
10. Çırasıydın, Hacı atam.
11. Azapta kalan halkının,
12. Sırdaşıydın Hacı atam.
13. Kıymetlilerin içinde paraydın²⁶,
14. Kızarıp batan güneştin.
15. Kırgızdan çıkan kıymetlim,
16. Atak (Yiğitlerin) biriydin.
17. Altından yapılmış paraydın,
18. Parlayıp batan güneştin.

²⁶ Para: Altın ve gümüş sikke anlamında kullanılmıştır.

19. Azaba düşen Kırgıza,
20. Destek çıkan kişiydin.

21. Gümüşle bakırı birleştireyim,
22. Kederlenmeden nasıl durayım.
23. Altını bakırla birleştireyim.
24. Söylemeden²⁷ nasıl durayım.

25. Dönüp çıkıp baksam,
26. Ağarıp durur beyaz dam.
27. Kuvvetim Hacı yanışam,
28. Nasıl seni unuturum?

29. Dönüp çıkıp baksam,
30. Bozarıp durur beyaz dam.
31. Hıçkırarak ağlayıp otursam,
32. Sultan Hacı kuvvetim,
33. Nasıl seni unuturum?

34. Obanın önü kalabalık,
35. Eyvah! Hacı göz nurum,
36. Söylemesem derdim eksilmez,
37. Eyvah! Vefasız dünya.

38. Eşiğinin önü kalabalık,
39. Esil²⁸ Hacı kıymetlim,
40. Anmadan derdim hafiflemez,
41. Anlamsız dünya bivefasız.

²⁷ Söylemeden: "Ağıt yakmadan" anlamındadır.

²⁸ Esil: Ağıt yakarken ölü için kullanılan bir kelimedir. Mihnethkeş, zavallı, garip anlamlarını kapsar.

42. Yamaçta biten gül meyve,
 43. Sızlattın Hacı bedava²⁹.
 44. Yüксеğe çıkan gül meyve,³⁰
 45. Anımsattın Hacı bedava.
46. Laçın kuş gibi bülbülüm,
 47. Kavminde hatip atmacam.
 48. Doğan kuşu gibi bülbülüm,
 49. Halkında hatip atmacam.
50. Kıymetini bilip el verip,
 51. Padişahlar gelirdi selama.
 52. Esil Hacı, benzersiz,
 53. Şeyhler gelirdi hatır sormaya.
54. Altından yapılmış ibriğin,
 55. Su doldurulmadan kurudu ah.
 56. Hacı atam vefat edince,
 57. Padişahlar gelmeyip uzaklaştı, ah.
58. Gümüşten yapılmış ibriğin,
 59. Su doldurulmadan kurudu ah.
 60. Esil Hacı vefat edince,
 61. Şeyhler gelmeyip uzaklaştı ah.
62. Çukur - Ötök, Şor - Bulak,
 63. Yeşeren otlı yer idi, ah.
 64. Kuvvetim Hacı kıymetlim,

²⁹ Bedava: Açık göz, uyanık, çokbilmiş anlamındadır. Ağıt metninde esas anlamlarıyla birlikte, üzüntü ve kédêr mânâlarını da içermektedir.

³⁰ Van Kırğızları'nın dilinde "gül meva" (gül meyve) söz grubu kullanılmaz. Ancak sözlü gelenek eserlerinde deyimleşmiş şekilde görülür ve güzelliği sembolize eder.

65. Saka gibi³¹ olan erdin ah.
66. Ay gökyüzünün süsü idi ah
67. Ay gibi parlayıp, yürüdüğü,
68. Aydınli sizin devrinizdi ah.
69. Güneş gökyüzünün süsü idi ah,
70. Güneş gibi parlayıp, yürüdüğü,
71. Küydüğü³² sizin devrinizdi ah.
72. Deve ölürse, taylağı var,
73. Eğerin yerde kalmaz.
74. Hacı Rahmankul denen,
75. Namın yerde kalmaz.
76. Herkesle anlaşıbilden,
77. Akıllılığınla halkı besledin,
78. Akıllı Hacı atmacam,
79. O (Yaptıkların) yerde kalmaz.
80. Tulpar³³ ölürse tayı var,
81. Eyerin yerde kalmaz.
82. Akraba demeden, el demeden,
83. Hepsine eşit davranan,
84. Şefkatin yerde kalmaz.
85. Yuvasından uçan sungurum,
86. Kanadın yerde kalmaz.
87. Adilce sorguyu yürüten,
88. Sanatın yerde kalmaz.

³¹ Van Kırğızları'nda çeşitli aşık oyunları yaygındır. Bu oyunlarda bir çok aşığın içinden seçilip enek olarak kullanılan aşık kemiğine Van Kırğızları saka derler.

³² Van Kırğızları'nın ağıtlarında bu kelime, ölen kişi için kullanılan sıfattır. Ölümü halinde insanları çok üzen kişiler için kullanılır.

³³ Çok hızlı koşan, yorulmayan soylu at.

89. Dallı budaklı yetişen,
 90. Avluda ağaç söğütlerin,
 91. Allah Teali can Egem,³⁴
 92. Esen kılsın evlatlarını.
93. Hesapsız yetişen,
 94. Yüksekte ağaç, söğütlerin,
 95. Egem Teali kudretli,
 96. Esen koysun evlatlarını.
97. Göçüp gelip kuşlar yuvalar,
 98. Karmaşık yetişen dallara,
 99. Esil Hacı benzersiz,
 100. Uğurun kalsın evlatlarına.
101. Dönüp gelip kuş konar,
 102. Sıra sıra söğütlere,
 103. Kanadım Hacı benzersiz,
 104. Gayretin kalsın evlatlarına.
105. Koşumlu doru Kaşka³⁵ at,
 106. Çimene bıraksam ot yemez,
 107. Akıllıların hepsi var,
 108. Atmacam Hacı benzersiz,
 109. Endamı size benzemez.
110. Kızıl (örtüyle) örtülen kahverengi [tay],
 111. Kıyak (otu) olan yere bıraksam yemez.
 112. Kıymetlim Hacı atmacam,
 113. Seçkinlerin hepsi var,

³⁴ Kırgızca'da sahip, yaratıcı, tanrı anlamındadır. Çok tanrılı dönemlerden kalma bir terimdir. İslâmiyet kabul edildikten sonra Rab ve Allah anlamlarını kazanmıştır.

³⁵ Alnında beyaz lekesi olan at veya öbür hayvanlara verilen sıfattır.

114. Huy size benzemez.
115. Filizli söğüt görürsek kıymayız,
116. Kızların kaldı, sayarız,
117. Atmacam Hacı benzersiz,
118. Kıymetine ağlarız.
119. Kara söğüt görürsek kıymayız,
120. Kalanlarını sayarız,
121. Kanadım Hacı benzersiz,
122. Kadrine ağlarız.
123. Gök filiz görürsek kıymayız,
124. Sana yananlar kalsa sayarız,
125. Bülbülüm Hacı benzersiz,
126. Yangınına ağlarız.
127. Kara sular sızıp, akarak,
128. Çoğalmadan pınar dolar mı?
129. Kanadım Hacı benzersiz,
130. Halkımda sizin gibi olur mu?
131. İçteki sular sızıp, akarak,
132. Artmadan pınar dolar mı?
133. Atmacam Hacı benzersiz,
134. Akrabada sizin gibi olur mu?
135. Yanımdan saplanan ok oldu ah,
136. Halkından atmaca yok oldu ah.
137. İçten saplanan ok oldu ah.
138. Elinden atmaca yok oldu ah.
139. Sırasıyla aylar geçer,

140. Aydınım Hacı kıymetlim,
 141. Hasretinin en büyüğü şimdi çekilir.
142. Sırasıyla günler geçer,
 143. Küydürgü Hacı kıymetlim,
 144. Yangının en büyüğü şimdi çekilir.
145. Dönüp gelip yem için,
 146. Ak kartal konar karşıya.
 147. Değerini bilmez ellerin,
 148. Her işler gelir başına.
149. Dalıp gelip yem için,
 150. Gök sungur konar karşıya
 151. Kadrini bilmez ellerin,
 152. Çok işler gelir başına.
153. Kölap'tan uçan gök kuş gibi,
 154. Yüceydin Hacı atam.
 155. Çoğunluğun hepsine,
 156. Eşittin, Hacı atam.
157. Uzaktan uçan ak kuş gibi,
 158. Yüceydin, Hacı atam.
 159. Cümle elin hepsine,
 160. Eşittin, Hacı atam.
161. Cennetten çıkan güldün,
 162. Saadetten damlayan ter gibi.
 163. Kadir gecesiydın.
164. Kızarıp çıkan güldün,
 165. Saadetten damlayan ter gibi.

166. Kıymetli bir nurdun.
167. Saadetten damlayan terdin,
168. Bülbül kuşu gibi  ten,
169. Saka gibi Hacı, erdin.
170. Kuran'dan yazan Arapça,
171. Yazın uçtu, Hacı ata.
172. Garip olan halklara,
173. Adın söndü, Hacı ata.
174. Kitaptan yazan Arapça,
175. Yazın uçtu, Hacı ata.
176. Yersiz yurtsuz kalan ellere,
177. Adın söndü, Hacı ata.
178. Altı dikişli at koşumu,
179. Atta kaldı Hacı ata.
180. Altı paket Arapça,
181. Yazıda kaldı Hacı ata.
182. Altmış yaşı girerken,
183. Yaşlanan Tolun ablamız,
184. Datka³⁶ kaldı Hacı ata.
185. Yedi dikişli at koşumu,
186. Atta kaldı Hacı ata.
187. Yedi paket Arapça,
188. Yazıda kaldı Hacı ata.
189. Yetmiş yaşı girerken,
190. Yaşlanan Tolun ablamız,
191. Datka kaldı Hacı ata.

³⁶ Eski Kırğızlarda kullanılan bir unvandır. Ağıt metninde ölüye ve onun yakınlarına saygı ifadesi için kullanılır.

192. Kılıcının sapı has çelik,
 193. Kıymetlim Hacı benzersiz,
 194. Garibe sizin gibi kim olur?
195. Kaleminin ucu has çelik,
 196. Kanadım Hacı benzersiz,
 197. Saygıdeğer sizin gibi kim olur?
198. Pekin'e giden biletin,
 199. Kadir gecesi gibi Hacı atam.
 200. Çaresiz halkın yardımcısı.
201. Kaşkar'a giden biletin,
 202. Herkesin saydığı Hacı atam,
 203. Garip halkın yardımcısı.
204. Esil Hacı bülbülüm,
 205. Sızlayıp ağrı çekmedin,
 206. Beş gün bir evde yatmadın.
207. İnleyip ağrı çekmedin,
 208. Uğurlu Hacı bülbülüm,
 209. On gün bir evde yatmadın.
210. Gece gündüz söylesem,
 211. Tükenmez senin hasretin,
 212. Adilim, Hacı dermanım.
213. Ne kadar sızlayıp söylesem,
 214. Eksilmez senin hasretin,
 215. Saygıdeğer Hacı dermanım.

216. Peygamberin geçtiği kervan yolu,
 217. Kanadım Hacı bülbülüm,
 218. Var olmadın hasret bu.

219. Sahabelerin geçtiği kervan yolu,
 220. Kadir gecesi gibi Hacı atam,
 221. İyileşmedin, hasret bu.

222. Oruç ayları değişti ah,
 223. Adilim Hacı bülbülüm,
 224. Dünyadan seni gider diye,
 225. Düşünür müydük bu işi ah.

226. Sıcak aylar değişti ah,
 227. Saka gibi Hacı bülbülüm,
 228. Sizi dünyadan gidecek diye,
 229. Düşünür müydük bu işi ah.

230. Bahadır atmaca Hacı atam,
 231. Yandan uçup kuş gitti ah.
 232. Kara toprak biteli,
 233. Dönenlerin içinde,
 234. Kaygı kederle doldurup,
 235. Sizin gibi saygıdeğer kim gitti ah?

236. Akıllı Hacı kıymetlim,
 237. Uzağa uçup kuş gitti ah.
 238. Adem baba yaratılalı,
 239. Ölenlerin içinde,
 240. Hasreti derde doldurup,
 241. Hasretle sizin gibi kim gitti ah?

242. Haberini duyunca,
 243. Kanadım Hacı kıymetlim,
 244. Ardından düşüp geledim,
 245. Hayır duanı alamadım,
 246. Aydınım Hacı kıymetlim,
 247. Yakınların başta olmak üzere,
 248. Oğullarının en büyükleri,
 249. Bakiş, Bayit bu ikisi,
 250. Yanında bulunamadı,
 251. Böyleymiş kader ah.
252. Üzüm gibi kara göz,
 253. Hasretli Hacı küydürgüm,
 254. Yumulurken, (yanında) bulunamadım.
 255. Ay gibi nurlu yüzü,
 256. Solarken (yanında) bulunamadım.
 257. Ah kahrolası gün,
 258. Surayıl³⁷ gibi sultan can,
 259. Uzandığında (yanında) bulunamadım.
260. Kuvvetim Hacı binbaşım,
 261. Kurumaz benim gözyaşım.
 262. Desteğim Hacı binbaşım,
 263. Tükenmez benim gözyaşım.
264. Yanarım ben yanarım,
 265. Ölmeden nasıl yaşarım.
 266. Alev alev yanarım,
 267. Yaşayıp da ne yapayım?
268. Alevsiz od oldum,
 269. Kızarıp sönen köz oldum.

---

³⁷ Endamlı, çok güzel, uzun boylu ruh.

270. Seçkinim Hacı, bülbülüm,
 271. Kırgız'dan nasıl yok oldun?
272. Dumansız od oldum,
 273. Kararıp sönen köz oldum.
 274. Atmacam, Hacı, bülbülüm,
 275. Ümidi kestirip nasıl yok oldun?
276. Al - Hazret görüşen,
 277. Aydınlı Hacı dermanım,
 278. Halkımı iyice besleyeyim diye,
 279. Ak tanga³⁸ parasını bölüşen.
280. Serdar Davut görüşen,
 281. Önder Hacı dermanım,
 282. Muhtaç etmeden halkımı besleyeceğim diye,
 283. Sayarak parasını bölüşen.
284. Küydürgüm Hacı kıymetlim,
 285. Yerini bırakıp çıkınca,
 286. Baygara'ya gelince,
 287. Tolaymuşur görüştü ah,
 288. Dolu derdini bölüştü ah.
289. Saygıyla elinden tutarak,
 290. Canibek cenap görüştü ah.
 291. İçindeki derdini paylaştı ah.
292. Yamaçtaki yol, boş derdi ah.
 293. Padişahlar başta olmak üzere ağlayıp,
 294. Afganlar ağlayıp "elveda" dedi ah.

---

³⁸ Para birimi olup, yüz kuruşa denktir.

295. Esil Hacı atmacam,
 296. Sefere çıktığında,
 297. Haberini duyunca,
 298. Koyunlarını yedekleyip,
 299. Karşılıp önünü kestiler ah.
 300. Kurban edip Sartların,³⁹
 301. Ayağına kapandılar ah.
302. Dönemece çıkan söğüt oldu ah,
 303. Üzülüp ağlayıp Sartların,
 304. Atmacam Hacı küydürgüm,
 305. Takatsiz kalıp şaşırdı ah.
306. Esil Hacı kıymetlim,
 307. Söylemeden derdim azalmaz.
 308. Padişahlar hatırlayıp anan,
 309. Kanadım Hacı kıymetlim,
 310. Badahşan ile Peyzabad,
 311. Küydürgü, size bağlıydı.
312. Pakistan'a gelince,
 313. Ziya-ul Hak görüştü ah,
 314. Topladığı pulunu bölüştü ah.
315. Umumi halkın hepsine,
 316. Kanattın Hacı atam.
 317. Duyanların hepsine,
 318. Sanattın Hacı atam.
319. Altından (yapılan) koltuk koydurtup,
 320. Ak evinin yanına,

³⁹ Afganistan'da yaşayan ve Fars dilinin bir şivesini konuşan kavim.

321. Ak sungur kuşu gibi otursan,
 322. Kibardın Hacı atam.
 323. Cümle halkın hepsine,
 324. Belliydin Hacı atam.
325. Gümüştan (yapılan) koltuk koydurup,
 326. Gök evinin yanına,
 327. Gök sungur kuşu gibi otursan,
 328. Kibardın Hacı atam.
 329. Görenlerin hepsine,
 330. Belliydin Hacı atam.
331. Gök çelik ucunu körelt ah,
 332. Evvel giden Allahyar,
 333. Sonra giden Hacı atam,
 334. Azizlerin birini,
 335. Bekletmeyip döndür ah.
336. Ak çelik ucunu körelt ah,
 337. Önce giden Allahyar,
 338. Sonra giden Hacı atam,
 339. Garipler ağlayıp dert etti ah,
 340. Gugukların birini,
 341. Bekletmeyip döndür ah.
342. Ak kağıda basılıp,
 343. Biletin gelecek olsaydı ah.
 344. Bilgem Hacı dermanım,
 345. Ay geçince özlesek,
 346. Siluetin gelecek olsaydı ah.
347. Mavi kağıda basılıp,

348. Biletin gelecek olsaydı ah.
 349. Gün geçince özlesek,
 350. Yananım Hacı, dermanım,
 351. Siluetin gelecek olsaydı ah.
352. Ayda bir taksa yakışan,
 353. Altın madalya paslandı ah.
 354. Aslanım Hacı kıymetlim,
 355. Eşin ağlayıp yandı ah.
356. Günde bir taksa yakışan,
 357. Gümüş madalya paslandı ah.
 358. Guguşum Hacı kıymetlim,
 359. Sana yananın ağlayıp dert oldu.
360. Olan yurdun hepsine,
 361. Gölgeydin Hacı atam.
 362. Boz toprağa yatmaya,
 363. Beyhudeydin Hacı atam.
364. Kalabalık yurdun hepsine,
 365. Gölgeydin Hacı atam.
 366. Kara toprakta yatmaya,
 367. Beyhudeydin Hacı atam.
368. Doğan gibi Hacı atam,
 369. Allah'ım yaptı çare yok,
 370. Kör olası hileci ecel,
 371. Çoğunluğun babası,
 372. Görmese ne olurdu?
373. Atak kuş gibi Hacı atam,

374. Allah'ım yaptı çare yok,
 375. Ecelde insaf yokmuş,
 376. Dağılan halkın atasını,
 377. Almasa ne olurdu?

378. Altı Paksa⁴⁰ kalen,
 379. Duvar oldu Hacı ata.
 380. Altı oğlunun içinde,
 381. Hatimbibi, Gülbeyra,
 382. Hasret derdini çok çekip,
 383. Yazık oldu Hacı ata.

384. Yedi paksa kalen,
 385. Duvar oldu Hacı ata.
 386. Dokuz oğlunun içinde,
 387. Hatimbibi, Kanikey,
 388. Hasretini çekip ah edip,
 389. Yazık oldu Hacı ata.

390. Dokuz paksa kalen,
 391. Duvar oldu Hacı ata.
 392. Dokuz gelininin hepsi,
 393. Kıvranıp ağlayarak,
 394. Yazık oldu Hacı ata.

395. Esil atmaca Hacı ata,
 396. Altı suya baştın,
 397. Aç kalana aştın.
 398. Yedi suya baştın,

⁴⁰ Eskiden kale yada evin duvarını çamurdan yapmışlardır. Yapılmakta olan duvarın yıkılmasını önlemek için belli bir yükseklikte (40-50 cm) örülerek kurumaya bırakılmıştır. Kuruduktan sonra belli bir yüksekliği elde etmek için bu işlem tekrar ettirilmiştir. Her 50 cm'lik tabakaya paksa denmiştir. 6-7 paksa duvarlar yüksek duvarlar sayılmıştır.

399. Hasreti Hacı dermanım,
 400. Yoksullara aştın.
401. Yoksula verdiğin aşların,
 402. Pınar olsun, Hacı ata.
 403. Konuğa kestiğin koyunların,
 404. Burak olsun, Hacı ata.
405. Gül cennetin kapısı,
 406. Beş vakit namaz kılan,
 407. Mescit olsun Hacı ata.
 408. Garipler ağlayıp hasret kaldı ah.
 409. Gecikme (den gel) Hacı ata.
410. Ay cennetin kapısı,
 411. Her gün namaz kılan,
 412. Mescit olsun Hacı ata.
 413. Çocukların ağlayıp hasret kaldı,
 414. Gecikme (den gel) Hacı ata.
415. Ecelim gelip ölene kadar,
 416. Ahrete varıp görene kadar,
 417. (Bana) acı çektiren, benim dolu derdim,
 418. Azalıncaya kadar ağlayayım.
 419. Bülbülüm Hacı yandığım,
 420. Seni gözüm görene kadar ağlayayım.
421. Allah'ın yarattığı,
 422. Sağlam kemik cesedin,
 423. Toz olana kadar ağlayayım.
 424. Altı yaşındaki evlatların,
 425. Büyüyünceye kadar ağlayayım.

426. Ak dağa varıp geceleyen,
 427. Ak sungur uçtu süzülerek,
 428. Akıllı Hacı dermanım,
 429. Oban kaldı sahipsiz.
430. Gök dağa varıp geceleyen,
 431. Gök sungur uçtu süzülerek,
 432. Guguşum Hacı dermanım,
 433. Ağılın kaldı sahipsiz.
434. Kara kır olup dolarak geç,
 435. Kanadım, Hacı, bülbulüm,
 436. Garip olan halkına,
 437. Atmaca olup konarak geç.
438. Boz duman olup dolarak geç,
 439. Kuvvetim, Hacı, atmacam,
 440. Mağdur kalan halkına,
 441. Çalı kuşu olup konarak geç.
442. Kaşgar'dan gelen (ticaret) malını,
 443. Dişi develer çekemez.
 444. Kadir gecesi gibi Hacı atam,
 445. Garip olan halkını,
 446. Kaygıya salgın söylenemez.
447. Buhara'dan gelen (ticaret) malı,
 448. Buğra develer çekemez.
 449. Kuvvetim Hacı atmacam,
 450. Garip halkını,
 451. Teessüre saldın söylenemez.

452. Kanadım, Hacı, dermanım,
 453. Doldurulamaz senin hasretin.
 454. Kuvvetim, Hacı, dermanım,
 455. Tükenmez senin hasretin.
456. Boz rahvana binip yanaşarak,
 457. Kuvvetim Hacı, sizi deyip,
 458. Sıkıntı çekerek geldik, geçitler aşıp.
 459. Olacağımız buymuş,
 460. Hıçkırarak kaldık şaşırıp.
461. Argımak'a binip yanaşıp,
 462. Kanadım Hacı sizi deyip,
 463. Çilelerle geçitler aşıp.
 464. Sonumuz buymuş,
 465. Ayrı kaldık şaşırıp.
466. Yavrusunu besleyen kuştun,
 467. Cesurum Hacı bülbülüm,
 468. Besleyerek geldin halkını.
 469. Bu düşmanın yüzünden,
 470. Bırakıp geldin yerini.
471. Altından madalya takınıp,
 472. Altından kemer kuşanıp,
 473. Öz Türküme gideceğim deyip,
 474. Tuzu ve suyu çekmiş,
 475. Türkiye'ye gelmişti,
 476. Ay gibi yüzünü nur kaplayıp.
477. Tunçtan madalya takınıp,
 478. Gümüştan kemer kuşanıp,

479. Tuz nasip etmiş,
 480. Türkiye'ye gelmişti,
 481. Güneş gibi yüzünü nur kaplayıp.

482. Altından madalya takınıp,
 483. Bilginler ile görüştü ah.
 484. Atmacam Hacı dermanım,
 485. Yığılan derdini bölüştü ah.

486. Altından madalya takınıp,
 487. Evren ile görüştü ah.
 488. Esil Hacı dermanım,
 489. İçindeki derdini bölüştü ah.

490. Her ay gelen fermanın,
 491. Aydın Hacı dermanım.
 492. Her gün gelen fermanın,
 493. Yananım Hacı dermanım.

494. Evren'in dediklerinin tümünü cevapladı ah,
 495. Halkını yurdunu dağıtmadan,
 496. Esil Hacı atmacam,
 497. Zengin, fakir hepsini,
 498. Beraberce, eşitçe rahat yaşattı ah.

499. Tükenen ömür sonunda,
 500. Vasiyetini yazdırdı.
 501. İyi kötü hepsinin,
 502. Aklını azdırdı.

503. Vasiyetini duyunca,
 504. Sızladı halkın, yurdun,

505. Buğday gibi yaş dökölüp,
 506. Būdan⁴¹ gibi eti kasıldı.
507. Kadir Allah zül celal,
 508. Kaderini böyle yazmış.
 509. Garip halkın üzöldü,
 510. Doğan kuşu gibi Han Hacım,
 511. Gayretli çıkmıştı alemden.
512. Kanadım Hacı dermanım,
 513. Nasıl bir işe başladın?
 514. Sızlatıp halkımı,
 515. Kahırlı çöle bıraktın.
516. Daima ziyaret etmek için,
 517. Kara toprakta kabrin.
 518. Kanadım Hacı kıymetlim,
 519. Sızlamıyorsam sabrımdandır.
520. Daima ziyaret etmek için,
 521. Gölgelek yerde kabrin.
 522. Kuvvetim Hacı kıymetlim,
 523. Ağlamıyorsam sabrımdandır.
524. Çam ağacı yetişir meyvesiz,
 525. Sızlanmakla fayda yok,
 526. Atmaca gibi Hacı atam,
 527. Kara toprak aldı sorgusuz.
528. Kuvvetim Hacı kıymetlim,
 529. Allah nasip ederse,
 530. Kuruyası Pamir toprağına,

⁴¹ Arabistan'daki yörük bedevilere ait olan koşu atı. Kızgızca'da būdan "bedö" şeklindedir.

531. Gidecek miyiz, derdim.
 532. Aydınlı Hacı kıymetlim,
 533. Allah Teali nasip ederse,
 534. Bıraktığımız Ak-Suu'ya,
 535. Ulaşacak mıyiz, derdim.
536. Kara tüfek asınarak,
 537. Av avlayacak derdim.
 538. Geri dönse vatana,
 539. Kaş taştan⁴² yaptığı evine,
 540. Tel kerevet koydurup,
 541. Güler yüzle yatar derdim.
542. Sarı - Bulak, Zor - Dangi,
 543. Kara Cılga, Zor - Arık,
 544. Dönerek akan Kara - Suu,
 545. Kaynayarak dolar derdim.
 546. Kışladığın Mülkâli,
 547. Yiğidim, Hacı dermanım,
 548. Dönüp konar derdim.
 549. Dönüp konmadan yok oldun,
 550. Kızıl alev od oldun.
551. Ak kuş gibi Hacı kıymetlim,
 552. Dönüp tekrar vardığında,
 553. Tergen - Gorum deryası,
 554. Dalgalanıp dolar derdim.
 555. Yaylağın Çon - Seki'yi,
 556. Yer edip konar derdim.
557. Yaylanın baş köşesine,

⁴² Pamir dağlarında bulunan renkli taş çeşidi.

558. Yeşil gül açıp yayılsa,
 559. Yerin güzelliğiymiş.
 560. Eğlence ile gün batıp,
 561. Eğlence ile gün doğup,
 562. Avcı kuş gibi Hacı atam,
 563. Halkın güzelliğiymiş.

 564. Kapının önüne,
 565. Kızıl gül açıp yayılsa,
 566. Yerin güzelliğiymiş.
 567. Gülücük ile gün batıp,
 568. Gülücük ile gün doğup,
 569. Doğan kuşu gibi Hacı atam,
 570. Halkın görkemiymiş.

 571. Arkadaki yurdunu toplatıp,
 572. Bahçede heybetle otursan,
 573. Devlettin Hacı atam.
 574. Kuruyası Pamir deresinde,
 575. Azamettin Hacı atam.

 576. Halkı yurdu toplatıp,
 577. Meydanda heybetli otursan,
 578. Devlettin Hacı atam.
 579. Kuruyası Ak-Suu deresinde,
 580. Azamettin Hacı atam.

 581. Cananım Hacı kıymetlim,
 582. Bezdiren düşmanın yüzünden,
 583. Bırakıp geldin yerini.
 584. A dese sözü yakışan,
 585. Akıllı Hacım sen gidip,

586. Azaba saldın halkını.
587. Bırakmayan düşman derdinden,
 588. Kalkıp geldin yerinden.
 589. Yanlışmış görünce,
 590. Kanadım Hacı kıymetlim,
 591. Sızlamayıp nasıl edeyim,
 592. Garipliğe düştü öldüğünde.
593. Öz yerinde olsaydın,
 594. Yalanmış dünya,
 595. Eceli gelip dolunca,
 596. Makatilla,⁴³ Medine,
 597. Han Hacımın haberini,
 598. Almaz mıydı, ah.
 599. Kara Cılga, Zarabda,
 600. Atasının yanında,
 601. Kalmaz mıydı, ah.
602. Evliyaların desteklediği,
 603. Hızır'ın yolunda giden,
 604. Yardımcım Hacı kıymetlim,
 605. Boşmuş dünya,
 606. Ecelin gelip, gün bitip,
 607. Kabrin orada olmadı.
608. Paşaları toplayıp,
 609. Gelmez miydi, ah.
 610. Ak ağıl dolu koyunlardan,
 611. Altmışını ayıklayıp,
 612. Seçmez miydi ah.

---

⁴³ Mekke şehri kastedilmiştir.

613. Bilginleri toplayıp,
 614. Gelmez miydi, ah.
 615. Altmış koyunu kestirip,
 616. Ak Cambı⁴⁴ başta, sonra deve bağlayıp,
 617. Vermez miydi, ah.

618. Sızlayıp ağlayıp otursam,
 619. Yardımcım Hacı atmacam,
 620. Boşmuş dünya.
 621. Sesimi kesmeden ağlayıp otursam,
 622. Kanadım, Hacı, bülbülüm,
 623. Yalanmış dünya.

624. Öz yerinde olsaydın,
 625. Altından türbe yaptırıp,
 626. Girmez miydi Hacı atam.
 627. Ata babasının arasında dolaşıp,
 628. Yürümez miydi Hacı atam.

629. Kuruyası Pamir yerinin,
 630. Akik gibi olan taşından,
 631. Çekiçe oydurarak,
 632. Tuğlalarını dümdüz dizdirerek,
 633. Girmez miydi Hacı atam.
 634. Hızırlı yeri aralayıp,
 635. Yürümez miydi Hacı atam.

636. Bembeyaz altın verip,
 637. Kaşgarlı ustanın yaptığı,
 638. Sarı söğütten çift kapılı,

---

⁴⁴ Külçe altının bir türüdür.

639. Evin kaldı, Hacı ata.
 640. Altın suyuyla renklendirilmiş,
 641. Altı katlı çift kapılı,
 642. Yerin kaldı, Hacı ata.
643. Kiçi - Pamir, Zor - Pamir,
 644. Yerin kaldı, Hacı ata.
 645. Hasretini çekerek her gün,
 646. Elin kaldı, Hacı ata.
647. Kırmızı altın verip,
 648. Bilgin ustaya yaptırtılan,
 649. Ak söğütten kerege,⁴⁵
 650. Evin kaldı, Hacı ata.
 651. Gümüş suyuyla renklendirilmiş,
 652. Yedi katlı, çift kapılı,
 653. Yerin kaldı, Hacı ata.
654. Hürmetle her gün selamını,
 655. Verneler kaldı Hacı ata.
 656. İçini çekip yutkunup,
 657. Görenler kaldı, Hacı ata.
658. Doksan kilo tohum atılan,
 659. Buğdayların saçılıp,
 660. Tohumları dökülüp,
 661. Çift öküzleri alıp sürdüren,
 662. Tarlan kaldı Hacı ata.
 663. Her zaman ulak tartış⁴⁶ oynatan,
 664. Meydanın kaldı, Hacı ata.

⁴⁵ Çadırın ağaçtan çapraz yapılmış dip kısmı.

⁴⁶ Van Kırğızları arasında oynanan buzkaşı oyunudur.

665. Özlemini çekip feryat eden,
 666. Sartların kaldı Hacı ata.
 667. Dökme zincir taktıran,
 668. Kuyruk verip besleyen,
 669. Köpeklerin kaldı Hacı ata.
670. Havlayıp duran köpeklerin,
 671. Mırıldanıp duran develerin,
 672. Elma ile iğdenin,
 673. Çiçeği gibi, Zor - Talaa,
 674. Yerin kaldı, Hacı ata.
 675. Ardından takip edip ayrılmayan,
 676. Halkın kaldı, Hacı ata.
 677. Kenarına kadar su dolan Ak - Say,
 678. Büyük kavağı dikilen,
 679. Çalkalanıp duran Han Manas,
 680. Gölün kaldı, Hacı ata.
681. Her gün gelip selamın,
 682. Verenler kaldı Hacı ata.
 683. Hasret çekip sararıp,
 684. Görenler kaldı, Hacı ata.
685. Gaklayıp uçup kuş konan,
 686. Çınar kavağı gibi yaprak açan,
 687. Pazarın kaldı, Hacı ata.
 688. Ağızdan düşmeden söylenip,
 689. Gazalın kaldı, Hacı ata.
690. Develerini çift çift bağlatan,
 691. Kabil'e koyununu sürdüren,
 692. Tüccara verip mallarını,

693. Argımak süsleyip, bindirip,
 694. Şefkatle yetiştiren çocuklarını,
 695. Dokuz kat kürk giydirip,
 696. Tooçak'ı süsleyip, bindirip,
 697. Çocuklarını bey oğlu yapan,
698. Dokuz oğlunun merkezi idin.
 699. Kıymetlim Hacı dermanım,
 700. Sıkılıp, ağlayıp otursam,
 701. Senin yerin dolar mı?
702. Akbar, Mâlik ikisi,
 703. Küçükken annesi öldüğünde,
 704. Gümüşten kemer takmıştı ah,
 705. İkiz doğmuş kuzu gibi,
 706. Sürekli yanında bulundurarak büyüttü ah.
707. Altından kemer takmıştı ah.
 708. Esil atmaca Hacı atam,
 709. Öz yerinin bahçesinde ah,
 710. Altından yapılmış tahtında,
 711. Güzelce beslemişti ah,
712. Altı yüz koyunun serkesi,
 713. Nazir, Uşan ikisi,
 714. Çocuklarının şımarığı ah.
715. Dokuz yüz koyunun serkesi, ah.
 716. Dokuz oğlunun hepsi,
 717. Tüm halkın sevimlisi,
718. Aydınım Hacı kıymetlim.
 719. Hatırlayıp, ağlayıp otursam,

720. Bitmiyor senin hasretin,
721. Altı gelinin altısı da,
722. Ak arkak giyip salına salına,
723. Uzaktan gelip su alıp,
724. Üç gelinin üç tanesi,
725. Laptı giyip salına salına,
726. Yamaca varıp su alıp,
727. Ardiç ağacından eğer yaptıran,
728. Gümüş çivi kaktıran.
729. Amerikan derisinden yapılmış at başlığını,
730. Altın kadaklarıyla süsleyen.
731. Argımak gibi yürüse yakışan,
732. Kuvvetim Hacı, kıymetlim,
733. Bilginlerin yanında bulunan.
734. Tilki kürkünü omuzlarına atan,
735. Azametle sorgulamayı yürüten,
736. Nurluydun Hacı atam.
737. Hitabetli söyleyip otursan,
738. Heybetliydin Hacı atam.
739. Söylemeden nasıl durayım,
740. Kanadım Hacı kıymetlim.
741. Babam gibi gördüğüm,
742. Uzaktan varıp ben gelsem,
743. Toplanan derdimi paylaşanım,
744. Garibim hâlin nasıl diye.
745. Gönlümü rahatlatan.
746. Alnımı okşayan.

747. Esil Hacı kıymetlim,
 748. Annemi tanıyan,
 749. Dönüp ben gelsem.
 750. İçimdeki derdimi paylaşanım,
 751. Garibim, halin nasıl diye?
 752. Gönlümü teselli eden.
 753. Varıp eğilip elinden,
 754. Öpüp geri dönerken,
 755. Alnımı okşayan,
756. Kuvvetim Hacım kıymetlim,
 757. Kurumuyor benim gözyaşım.
 758. Siz dünyadan göçtükten sonra,
 759. Serseri oldu bu başım.
760. Siz dünyadan göçtükten sonra,
 761. Aklım şaştı, hafızam kabul etmedi.
 762. Nasıl olur, ne olacak?
 763. Elma gibi başım ne yapacağını bilemedi.
764. Esil Hacı atmacam.
 765. Yürüdüğü gezdiği yerlerine,
 766. Mezarlı şehir kurulsun.
 767. Hazreti Peygamber,
 768. Sahabeler yoldaşın olsun.
769. Kadir gecesi gibi Hacı atam,
 770. Değerini bilmeden elinden kaçırdı,
 771. Kalabalık halkın tümü,
 772. Canın vücudundan ayrıldığında,
 773. Dilinin düğümü geçtiğinde,
 774. Şikayetini boşuna söyledin.

775. Ecelin yoktur çaresi,
776. İnsanlık yola yönelttin,
777. Şaşırmış olan çok insanı.
778. Fakat insan anlar mı?
779. Arkandaki halkının hepsi,
780. Senin değerini bilmeden seni elinden kaçırdı.
781. Kuş yavrusu uçarsa tüyü kalır,
782. Peygamber bile öldü, ölmeden kim kalır?
783. Bu dünya yalandır.
784. Saksığan uçar dere kalır,
785. Sahabeler bile öldü, kim kalır?
786. Vefasız dünya yalandır.
787. Ak bulut gökte oynar,
788. Gölgesi de yerde oynar.
789. Bu beyaz toprak niye doymaz?
790. Mavi alaca bulut gökte oynar.
791. Gölgesi yerde oynar.
792. Bu gök toprak niye doymaz?
793. Molladan aldığım muskam,
794. Ağlattı Hacı hasretin,
795. Dindardan aldığım muskam benim,
796. Hatırlattı, Hacı hasretin.
797. Çam ağacı başına,
798. Atmaca uçup kuş kondu ah.
799. Ağlatarak bırakıp gittiğin,

800. Kanadım, nasıl iş oldu ah.
801. Gölgenin başına,
 802. Saksagan uçup kuş kondu ah.
 803. Bizi üzüntüye bırakıp gittiğin,
 804. Serdarım bu iş nasıl oldu ah.
805. Oturduğun yerin Erciş'in.
 806. Sen dünyadan gittikten sonra,
 807. Erciş'in rengi soldu.
808. Heybetle burda oturarak,
 809. Ak kağıt sayfasını doldurarak,
 810. Bilginim Hacı dermanım,
 811. Altından mührünü basmıştır,
 812. Geride kalan halkına,
 813. Vasiyetnamesini yazmıştır.
814. Mezara koyup geri dönerken,
 815. Vasiyetin okunduğunda,
 816. Garip olan kalabalık halkın,
 817. Esil Hacı dermanım.
 818. Dönüp gücünü kaybedip eğildi ah.
 819. Buğday gibi gözyaşı döküldü ah.
820. Ölenler hepsi geriye hasret bıraktı.
 821. Ölenlerin içinde,
 822. Vay-vay Hacı zor hasret.
823. Gidenlerin hepsi geriye hasret bıraktı.
 824. Gidenlerin içinde,
 825. Ne yazık ki Hacı büyük hasret.

826. Yolun dönüşündeki ağaca,
 827. Dönüp gelip kuş konar.
 828. Kadir gecesi gibi Hacı atam.
 829. Sizi düşünen insanlar,
 830. Hasret çekerek hayatları biter.

831. Kavisteki ağaca,
 832. Dönüp gelip kuş konar.
 833. Ağlattın Hacı, dayanağım,
 834. Sizi seven insanlar,
 835. Sızlaya sızlaya hayatları biter.

836. Diğerkâm Hacım kıymetlim,
 837. Kötü bir işe başladın.
 838. Dağılmış Kırgız halkını,
 839. Kararsız halde bıraktın.

840. Allah'ın yaptığı iştir,
 841. Devası var mı insanın?
 842. Günahkâr insanız söyleriz,
 843. Allah'ın yaptığı iştir,
 844. Çaresi var mı insanın?

845. Guguşum, Hacım kıymetlim,
 846. Nasıl bir işe başladın?
 847. Garip ve bitkin olan Kırgızları,
 848. Kalender durumunda bıraktın.

849. Hatırladığım zaman,
 850. Oturup mektup yazarım.
 851. Defterimi doldurarak,

852. Hayatım boyunca yazarım mektubumu,
 853. Kahraman Anas olsun diye,
 854. Adımı kendiniz koymuştunuz.

855. Kırmızı altın para bozarak,
 856. Kılıcının sapına,
 857. Kıymetli şeyler işleyen,
 858. Yedi suya baş olup,
 859. Esil Hacı atmacam.
 860. Kırk sene hükümdar olan,

861. Kurt kürküne sarılarak,
 862. Ars kürke yaslanarak,
 863. Bülbül gibi ötüp oturursa,
 864. Ağzına sözü yakışan.
 865. Akıllım Hacı atmacam,
 866. Ruslara karşı hakkını savunan,

867. Yeşil çimenli kuruğa,
 868. Ak çadırı dikerek yerleşen,
 869. Yaylaya göçüp çıkarken,
 870. Ak çadırlı yurdunu,
 871. Altı koyun kesip yağlayan,

872. Kapısının dibinde,
 873. Kırmızı gül yetişip kokusu yayılan,
 874. Hayır sever Hacı diye gelip,
 875. Yoksulların yardım istediği.

876. Yayla olarak yerleştiği yerinde,
 877. Yeşil gül çıkıp kokusu yayılan.
 878. İyi Hacım diye gelip,

879. Fakirlerin yardım istediği.
 880. Yoksullara verdiği yemeklerin,
 881. Pınar olsun Hacı ata.
 882. Gül cennetin eşiği,
 883. Çerağ olsun Hacı ata.
884. Susadığında su veren,
 885. Aç kaldığında aş veren.
 886. Susayınca verdiği suların,
 887. Pınar olsun Hacı ata.
 888. Ay cennetin girişi,
 889. Çerağ olsun Hacı ata.
890. Bindiği Argımak'ını süsleyen,
 891. Dönüp gelen düşmana,
 892. Amerikan kayış askısı olan,
 893. Altı atar tüfekte nişan alan.
894. Bindiği atı süsleyen,
 895. Doğrulup gelen düşmana,
 896. Pekin kayış askısı olan,
 897. Beş atar tüfekte nişan alan.
898. Evliyaların desteklediği,
 899. Padişahlar yolunda giden,
 900. Nazarkârda Hacı atam,
 901. Dediği gerçekleşmeden kalmayan.
902. Gizli gelen düşmana,
 903. Makineli tüfeği kurduran.
 904. Karabin tüfek asınıp,
 905. Altmış asker arkanda,

906. Yetmiş asker altında,
 907. Hazırlıklı bulunduran.
908. Kumandandı arkadaşın,
 909. Arkadaşı haber aldığıında,
 910. Kuvvetim Hacı kıymetlim,
 911. Durmadan akar gözyaşı.
912. Hükümdarlardı arkadaşın,
 913. Yardımcım Hacı kıymetlim,
 914. Arkadaşın haber aldığıında,
 915. Anında dökülür gözyaşı.
916. Develeri ipinden tutup çekerek,
 917. Kaşgarlılar geldiğinde,
 918. Kaynayıp dururdu çayların.
 919. Koş - Ötök'ün bozkırında,
 920. Otlayıp duran hayvanların.
921. Develerini çift çift bağlatarak,
 922. Semerleyip çift çift yük yükleterek,
 923. Sonbaharda kalacağı yere yürüten.
924. Dayanağım Hacı kıymetlim,
 925. Ak çadırının önüne,
 926. Hızlı koşan atlarını bağlatan.
 927. Doksan, yüz koyunu sürdüren,
928. Serdarım Hacı kıymetlim,
 929. Yeşil otlı çimenliğe,
 930. Hızlı atlarını seçip bağlatan.
 931. Seksen, yüz koyununu sürdüren.

932. Tüz - Kıyak denen bozkırda,
 933. Kırmızı gül yetişip kokusu yayılan,
 934. Atmacam Hacı hasretim,
 935. Kırk sene hükümdarlık yapan.

936. Altmış deveye yük yükletip,
 937. Yayla göçünün önünde giden,
 938. Büyüklerin tümü,
 939. Yeşilin gülü “Han” diyen.

940. Kırk atına yük yükletip,
 941. Kışlak göçünün önünde giden,
 942. Muazzamların tümü,
 943. Kızılın gülü “Han” diyen.

944. Kamçısının sapına,
 945. Kırmızı altın işleyen,
 946. Yiğidim Hacı bülbülüm,
 947. Otuz yıl hükümdarlık yapan.

948. Kalabalık halkının derdiyle,
 949. Yaşamı nasıl olacak diye,
 950. Yanan Hacı kıymetlim,
 951. Alaca sakallı ihtiyar oldu ah.
 952. Görüp giden adamlar,
 953. Ne yapacağını şaşırdı.

954. Kalabalık halkın derdiyle,
 955. Hayatı nasıl olacak diye,
 956. Aydınım Hacı kıymetlim,
 957. Alaca sakallı, ihtiyar oldu ah.

958. Arkada duran adamlar,
 959. Aklı gidip şaşırdı ah.
960. Yazılarını yazarak oturduğunda,
 961. Muska olacak diye düşünürdük,
 962. Kuşluktan öğleye kadar onu görmezsek,
 963. Özleriz derdik.
964. Kaviste yatan dağ keçisini,
 965. Esil atmaca Hacı atam,
 966. Takip edip vurur mu?
 967. Madayip ile Hacı atam,
 968. Haberleşip mi yatarlar?
969. Dönemeçte yatan dağ keçisini,
 970. Kuvvetim Hacı kıymetlim,
 971. Nişan alıp vurur mu?
 972. Madayip ile Hacı atam,
 973. Birbirine bakarak mı yatarlar?
974. Kara dağın yamacından,
 975. Kaşkaldak kayarak uçuyor.
 976. Han Hacım ile birlikte gitti,
 977. Halkının yalnızı Madayip.
978. Gri dağın yamacından,
 979. Bezbeldek kayarak uçuyor,
 980. Han Hacım ile birlikte gitti,
 981. Halkının yalnızı Madayip.
982. Öldükleri için ağlamıyorum,
 983. Görenlere övmüyorum,

984. Aklımdaki fikrimi,
 985. Hatırlayarak söyleyeyim.
 986. Hacı atam ile Madayip,
 987. İkisini birden söyleyeyim,
988. Hatırlayarak söyleyin.
 989. Esil yalnız Madayip,
 990. Hatırlayacak kimsesi yok gibi olmasın.
 991. Hatırlayarak söyleyeyim,
 992. Yalnız Madayip,
 993. Onu düşüneceği yok gibi olmasın.
994. İyi atılan ok oldun,
 995. Ah, yalnız yok oldun.
 996. Habersizce atılan ok oldun,
 997. Atmaca yalnız yok oldun.
998. Yaylada bitmiş güldün,
 999. Babasının tek oğlu Madayip,
 1000. Kıymetlilerden birisiydin.
1001. Yükseklikte bitmiş güldün,
 1002. Anasının tek oğlu Madayip,
 1003. Akıllılardan birisiydin.
1004. Kışlakta bitmiş güldün,
 1005. Yaptıkları iyi olan Madayip,
 1006. Muazzamların biriydin.
1007. Sikke ağırdır gümüşten,
 1008. Esil yalnız Madayip,
 1009. İhtişamın halkına yakışan.
 1010. Kırlangıç geliyor kaşı yok,

1011. Esil yalnız Madayip,
 1012. Çocukların sahipsiz kaldı.
1013. Ulu bir deryaya denk gelirse,
 1014. Oğlak meleyip suyu geçer.
 1015. Allah bizi sağlıklı bıraksa,
 1016. Halkında kalan çocukların,
 1017. Üzüle üzüle büyürler.
1018. Şahane kurduğun evine,
 1019. Gürültüyle çok misafir gelse
 1020. Sofran serilmiyor,
 1021. Bulgar kayışı sandığın,
 1022. Buğra deveye yüklenmiyor.
 1023. Dönüşlü yollarda çekilmiyor;
1024. Şahane kurduğun evlerine,
 1025. Acele gelse misafirin,
 1026. Sofran serilmiyor;
 1027. Ak arkak kumaş koyduğun sandığın,
 1028. Ayrı deveye yüklenmiyor,
 1029. Uzağa doğru çekilmiyor;
1030. Kanadım Hacı kıymetlim,
 1031. Ova ablam ile Arıpcan,
 1032. Erzurum'a götürdüğünde,
 1033. Altına yastık koydurup,
 1034. Aydınım Hacı kıymetlim,
 1035. Arkadan tutup destekleyip,
 1036. Ak döşeğe sardılar,
 1037. Başını tutarak desteklediler.

1038. Aripçan ile Ova abla,
 1039. Ne yapacağını bilmeden şaşırdığında,
 1040. Yemeğine kötü bir şey düştüğünde,
 1041. Başına müşkül düştüğünde
 1042. Yemeğine kötü bir şey düştüğünde,
 1043. Başına zor bir iş geldiğinde,
 1044. Hasret çektiğinde,
 1045. Argımak beli yaralandı ah.
 1046. Babası başka Türklerde ağlayıp,
 1047. Doktorlar da acıdı ah.

1048. Toplanarak gelen halkın,
 1049. Sürünerek gelip seni göremeden,
 1050. Vasiyet mektubun duymadan;
 1051. Babana lanet bu dünya,
 1052. Dikkatle gelen halkların,
 1053. Çaresiz seni göremeden,
 1054. Ak duanı alamadan;
 1055. Aklı derin Hacı atam,
 1056. Bizi şaşırtarak sen gittin,
 1057. Arkanda kaldık seni bulamadan.

1058. Kara dağ kırıldı bozkır oldu,
 1059. Kavisler yıkıldı saz oldu,
 1060. Kuvvetim Hacı kıymetlim,
 1061. Ne kadar söylesem de az oldu.

1062. Bel bağlasam belim boş,
 1063. Hıçkırmadan durayım,
 1064. Yardımcım Hacı Hoşça kal!
 1065. Kemer bağlasam kemerim boş,
 1066. Çok ağlamadan durayım,

1067. Kuvvetim Hacı Hoşça kal!

1068. Kanadım Hacı üzdü,

1069. Garip Anas, yaramazın söyledi.

1070. Göz nurum Hacım üzdü.

1071. Çaresizin Anas yaramaz söyledi.

4.2.2. HAN HACIM

1. Düşünürken, oluşan kanaatimce,

2. On sekiz bin alemde,

3. Senin gibi yoktur tahminimce.

4. Aleme yayılan şöhretin,

5. Hasretini çekip düşünerek,

6. Kederlenerek hasretini çekiyorum.

7. Cihana yayılan şöhretin,

8. Üzüntü çekip düşünerek,

9. Üzülenerek hasretini çekiyorum.

10. Yıldızların içinde çoban yıldızıydın,

11. Desteğiydin Kırgız'ın.

12. Yıldızların içinde Ülkerdin,

13. Hürmetlisiydin Kırgız'ın.

14. Kürkünün kenarları su samuru derisindendir,

15. Kısmeti bitti Kırgız'ın.

16. Takkenin kenarları su samuru derisindendir,

17. Talihi bitti Kırgız'ın.

18. Ne kadar övsem de yakıştırdı,

19. Zavallım Datka Han Hacım,
20. Halkına aydınlı aydı.

21. Yüce özgürlüğü vardı,
22. Esil Datka Han Hacım,
23. Halkına aydınlı aydı.

24. Dala oturup öten,
25. Bülbüldün, Han Hacım.
26. Kırgız'da sanatkâr olan,
27. Atmacaydın Han Hacım.

28. Bahçeye konup öten,
29. Bülbüldün, Han Hacım.
30. Kırgız'da farklı olan,
31. Atmacaydın Han Hacım.

32. Yoksul gelirse uzaktan,
33. Dönüp kanat altına alan,
34. Bülbül gibi öterek oturursan,
35. Kederli gönlü rahatlayan.

36. Garipler gelirse uzaktan,
37. Dönüp kanat altına alan.
38. Halkı içinde söyleyip otursa,
39. Hasretli gönlü rahatlayan.

40. At yavrusu tayları,
41. Ehlileşinceye kadar bağlarlar.
42. Esil Datka Han Hacım,
43. Kıymetini bilen adamlar,
44. Hasretini çeker ölünceye kadar.

45. Dik kulaklı tayları,
46. Alışincaya kadar bağlarlar.
47. Zavallı Datka Han Hacım,
48. Kadrini bilen adamlar,
49. Tahassür içinde kalır ölünceye kadar.

50. Kar yağmadan sel olmaz,
51. Gölde kaldığımızı düşünüyorum.
52. Han Hacım sizden ayrılarak,
53. Halkın tümü birlikte,
54. Çölde kaldığımızı düşünüyorum.

55. İki yanını sel almadan,
56. Gölde kaldığımızı düşünüyorum.
57. Esil Datka Han Hacım,
58. Halkınız sizden ayrılarak,
59. Çölde kaldığımızı düşünüyorum.

60. Yamaç yerlerde yürüyecek yolu yok,
61. Taşlıkta kaldığını düşünüyorum.
62. Halkın tümü birlikte,
63. Bozkırda kaldığını düşünüyorum.

64. İniş yerlerde yürüyecek yolu yok,
65. Taşlıkta kaldığını düşünüyorum.
66. Halkınız sizden ayrılarak,
67. Bozkırda kaldığını düşünüyorum.

68. Bülbül gibi Datka Han Hacım,
69. Dönüp gidip (mezarlığa) yattın,
70. Boz toprağa gömülerek.

71. Hıçkırarak ağlamakta halkınız,
72. Gözyaşları buğday gibi dökülerek.

73. Zavallı Datka Han Hacım,
74. Dönüp gidip (mezarlığa) yattın,
75. Kara yere gömülerek.
76. Kederlenerek ağlamakta halkınız,
77. Titreyip gözyaşları dökülerek.

78. Eğik ağaç dalına,
79. Karçıga konup geceleseydi.
80. Zavallı Datka Han Hacım,
81. Mektup göndersek gelebilseydi.

82. Filizli söğütün dalına,
83. Atmaca yavrusu konup geceleseydi.
84. Uğurlu doğan Han Hacım,
85. Davet edersek gelebilseydi.

86. Çocuk iken Han olup,
87. Eskiden beri tanınan,
88. Padişahlar görüp şaşırın,
89. Buhara'ya kadar şöhreti duyulan.

90. Halkına önder Han olup,
91. Kadimden beri tanınan,
92. Büyükler görüp şaşırın,
93. Kaşkar'a kadar şöhreti duyulan.

94. Atını dalana⁴⁷ bağlayan,
95. Pamir'in Büyük Han diye,

⁴⁷ At için yapılmış özel barınma yeri.

96. Padişahlar gelen görüşmeye,
97. Atını dalana bağlayan,
98. Hükümdarlar gelen görüşmeye.

99. İsmi bilinen büyüklerdendi,
100. Cepleri dolu altındı.
101. Diz kapağı kanayan Kırgız'ın,
102. Dağ gibi ümidiydin.

103. Şöhreti duyulmuş erdi,
104. Sandığı dolu altındı,
105. İyi ve kötü hepsine,
106. Dağ gibi yardımı vardı.

107. Teessürlü olup halkınız,
108. Hasretini çekiyor üzümlere.
109. Bülbül Datka Han Hacım,
110. Oğullarını bey olarak yetiştiren.

111. Zavallı Datka Han Hacım,
112. Çocuklarının hepsine,
113. Kat kat bakmal giydiren.
114. Kara gözlü rahvan yürüyürlü at bindiren,
115. Kanunun yolunu bildiren.

116. Hasretli Datka Han Hacım,
117. Argımak binen iyi diye,
118. Altınını sadaka diye veren;
119. Külüğü binen iyi diye,
120. Gümüşünü sadaka diye veren.

121. Ak derya (gibi) derinsin,
122. Argımak binip şahlanan,

123. Saldırarak gelen düşmana,
 124. Heybeti ile korkutan.
125. Gök derya (gibi) derinsin,
 126. Külük binip şahlanan.
 127. Direkt gelen düşmana,
 128. Heybeti ile korkutan.
129. Zavallı Datka Han Hacım,
 130. Külüğünü dinlendirmek için bağlayan.
 131. Yamaca çıkıp çadırını kuran,
 132. Kabil'e koyunlarını süren;
 133. Külüğünü ayarlamak için bağlayan,
 134. Salkım yere çıkıp çadırını kuran,
 135. Hayvanlarını Kabil'e süren.
136. Hepsinden fazla zengindi,
 137. Giydikleri bakmal altındı.
 138. Şansı parlak aydı,
 139. Fazla hazinesi vardı.
140. Altındı kemeri,
 141. Allah Tealim kendisi ona yâr olup,
 142. Cennette olsun sarayın.
143. Çok hazinen vardı,
 144. Gümüştendi kemerin.
 145. Huda kendisi ona yâr olup,
 146. Gül cennette olsun sarayı.
147. Altından mühür oydurarak,
 148. Ak kağıda basan,

149. Adaletle hükümdarlık yapan.
150. Gümüşten mühür oydurarak,
151. Gök kağıda basan,
152. Her gün hükümdarlığını yapan.
153. Ak kağıda yazılmış olan,
154. Mektubun kaldı Han Hacım.
155. Alay'a kadar duyulan,
156. İsmin kaldı Han Hacım.
157. Gök kağıda yazılmış olan,
158. Mektubun kaldı Han Hacım.
159. Kokon'a kadar duyulan,
160. İsmin kaldı Han Hacım.
161. Altın eşik kapılı,
162. Merkez kuran Han Hacım.
163. Altı yaşındaki çocuklarını,
164. Molla kılan Han Hacım.
165. Gümüş eşik kapılı,
166. Merkez kuran Han Hacım.
167. Küçüğünden çocuklarını,
168. Molla kılan Han Hacım.
169. Çocuklarının hepsine,
170. Erbap ol diye tüfek ateşleten.
171. Bambaşka doğan Hacımı,
172. Padişahlar görüp beğenen;
173. Öğreterek tüfek ateşleten,
174. Yüzünü padişahlar beğenen.

175. Şeyhlerin giydiği cübbe gibi,
 176. Esil Datka Han Hacım,
 177. Halkının, hazine görkemiydi.
178. Kadıların giydiği cübbe gibi,
 179. Benzersiz, Datka Han Hacım,
 180. Halkının, hazine görkemiydi.
181. Kederini çekip düşünürsek,
 182. Bülbul gibi öttüğün sözlerin yok,
 183. Sanatın kaldı kendin yok.
184. Hasretini çekip düşünürsek,
 185. Bal gibi şirin sözün yok,
 186. Şöhretin kaldı kendin yok.
187. Kıymetli olan Han Hacım,
 188. Halkında yalnız Madayip,
 189. Belindeki paran altın mıydı?
 190. Beraber gezip birlikte gittiniz,
 191. Anlaşmanız mı vardı?
192. Biriniz bülbulsünüz, biriniz bahçe,
 193. Biriniz gitseniz, öbürünüz dönün,
 194. Biriniz rahvan, öbürünüz boz at,
 195. Biriniz ada, öbürünüz sazlık,
 196. İkiniz beraber gidip aynı yılda,
 197. Kederlendik bu baharda.
198. Biriniz derya, öbürünüz dere,
 199. Biriniz yıldız, biriniz ay,
 200. Ay battı da gece oldu.

201. Han Hacım sizden ayrılarak,
202. Halkı için zor günler geldi.

203. Babadan yalnız Madayip,
204. Kıymet bilen sendin.
205. Babanın yalnızı gitti diye,
206. Hasret çekip ağlıyor annen.

207. Halkında yalnız Madayip,
208. Kadir bilen sendin.
209. Gözbebeğim yalnız gitti diye,
210. Üzülerek ağlıyor annen.

211. Bülbül gibi, yalnız Madayip,
212. Yüz çevirip gidip (mezarlığa) sen yattın.
213. Boz toprağa kapanarak,
214. Kederli bir durumdayım,
215. Bülbül gibi sözlerini özleyip.

216. Halkında yalnız Madayip,
217. Yüz çevirip gidip (mezarlığa) sen yattın,
218. Kara toprağa kapanarak.
219. Hüzünlü bir durumdayım,
220. Değerli sözlerini özleyerek.

221. Babadan kalan devletin vardı,
222. Argımak binip eğlendin.
223. Altı atar alıp eline,
224. Dağlarda geyik avlayan,
225. Gariplerin halini soran.

226. Kır bedevi (ata) binip eğlenen,

227. Beş atar alıp eline,
 228. Kaviste geyik avlayan,
 229. Yoksulların halini soran.
230. Alımlı ipeğin bir türüydün,
 231. Halkında yalnız güldün.
 232. Ak ipeğin bir türüydün,
 233. Babadan yalnız güldün.
234. Yamacın gülü soldu,
 235. Babanın yalnızı yıkıldı.
 236. Cennete gidip (bizden ıradı.)
237. Yüksek (dağın) gülü soldu.
 238. Annenin yalnızı yıkıldı.
 239. Gül cennete gidip (bizden ıradı.)
240. Ak ipek (kumaş) aşınarak tor oldu,
 241. Altın gibi canın çürüyüp toz oldu.
 242. Eşin ağlayıp ızdırap çekti.
 243. Özellikle Âlima ve annen (için),
 244. Çekilemez büyük çile oldu.
245. Gök ipek (kumaş) aşınarak tor oldu,
 246. Gümüş gibi canın çürüyüp toz oldu.
 247. Yakınların ağlayıp ızdırap çekti.
 248. Çocuklarının en küçüğü (için),
 249. Çekilemez büyük çile oldu.
250. Yüksek dağlarda çiçek açan,
 251. Naneydin Madayip,
 252. Annenden doğan kardeşin yok,

253. Yalnızdın Madayip.
254. Kavislerde çiçek açan,
 255. Naneydin Madayip,
 256. Babandan doğan kardeşin yok,
 257. Yalnızdın Madayip.
258. Bir ay gidilecek uzak yolu,
 259. Bilhassa yürümezler uzak diye,
 260. Ecel de bırakmaz (kimseyi) yalnız diye.
261. Çok ırak yol olursa,
 262. Her gün yürümezler uzak diye,
 263. Ölüm de bırakmaz (kimseyi) yalnız diye.
264. Ak elma bahçenin meyvesidir,
 265. Kederlenmekten ne fayda,
 266. Ecelin bulunmaz devası.
267. Gök elma bahçenin meyvesidir,
 268. Yanmaktan ne fayda ki,
 269. Ölümün bulunmaz devası.
270. Hasretli Datka Han Hacım,
 271. Altınlarını deveye yükleten.
 272. Hükümdarlar dediğini yerine getiren,
 273. Bakmalımı deveye yükleten,
 274. Padişahlar dediğini yerine getiren.
275. Ak sandığa doldurulan,
 276. Altının kaldı Han Hacım.
 277. Hasretini çekip ağlamak için,
 278. Halkın kaldı Han Hacım.

279. Gök sandığa doldurulan,
280. Altının kaldı Han Hacım.
281. Kederini çekip ağlamak için,
282. Halkın kaldı Han Hacım.
283. Uzak yola koşan,
284. Tulpardın Han Hacım.
285. Göklerde dönüp uçan,
286. Sungurdun Han Hacım.
287. Bir günlük yola koşan,
288. Tulpardın Han Hacım.
289. Göklerde yükselerek uçan,
290. Sungurdun Han Hacım.
291. Kadimden beri Han Hacım,
292. Halkına gölge bulutu.
293. Kabil'e yolculuk yaptığında,
294. Değerli Hacı geldi diye,
295. Büyükler yollarda bekleyen.
296. Önceden beri Kırgız'ın,
297. Başına gölge bulutu.
298. Badahşan'a yolculuk yaptığında,
299. Pamir'in Hanı geldi diye,
300. Padişahlar yollarda bekleyen.
301. Yanına mavzer tüfek bağlayan,
302. Farklı doğmuş Hacı'yı,
303. Padişahlar arzuyla davet eden.

304. Yanına mavzer tüfek asan,
 305. Müstesna Datka Hacı'yı,
 306. Hükümdarlar arzuyla davet eden.

307. Farklı doğmuş Hacı'nın,
 308. Vardı halkına desteği,
 309. Padişahlar huyunu beğenen;
 310. Halk içinde sıfatı bambaşka,
 311. Padişahlar karakterini beğenen.

312. Düğünlerde giydiğim uham,
 313. Dikişlerinden skld.
 314. Dağ bülbülü Han Hacım,
 315. Toprağa nasıl gömüldü?

316. Bayramda giydiğim uham,
 317. Arka dikişinden skld,
 318. Aydınli Datka Han Hacım,
 319. Kara yere gömüldü.

320. Kara dağın başını,
 321. Kararıp kalın kar bastı,
 322. Han Hacım sizden ayrılınca,
 323. Halkını hasret gam bastı.

324. Yüksek dağın başını,
 325. Yağan kalın kar bastı,
 326. Esilim Hacı gidince,
 327. Halkını hasret ve gam bastı.

328. Kara kır başını kar bassa,
 329. Güneşi var karını (eritip) kurutacak.

330. Hasrette kalan halkını,
 331. Hangileri sizin gibi refaha kavuşturacak.
332. Yüksek dağ başını kar bassa,
 333. Güneşi var karını (eritip) kurutacak.
 334. Sahipsiz kalan halkını,
 335. Kim var ki sizin gibi refaha kavuşturabilecek.
336. Zirvedeki ak karlar eriyip su olur.
 337. Garipleşen halkına,
 338. Han Hacım sizin gibi kim olur?
339. Gök karlar eriyip su olur,
 340. Kederde kalan halkına,
 341. Teselli verecek kim olur?
342. İyi kötü hepsine,
 343. Yardım diye sadakalar verdin.
 344. Kederlenmekten ne fayda,
 345. Can egem kendisi yar olur,
 346. Cennette olsun yeriniz.
347. Yoksul fakir hepsine,
 348. Verdin zekât sadakayı.
 349. Kederlenmekten ne fayda,
 350. Allah'ım kendisi yar olur,
 351. Cennette olsun yeriniz.
352. Madalyan gerçek altından,
 353. İsabetsiz oldu (ölümün) bu işin,
 354. Bezdin mi Hacım halkından?

355. Madalyan gerç  k altından,
 356. Bırakıp gittin dönüp bakmadan,
 357. Darıldın mı Hacım halkından?

358. Sanatk  r Hacım gidince,
 359. Sadağın baş k       asıldı,
 360.   ld  ğ  n günü düşünüyoruz,
 361. Değ  rin şimdi anlaşıldı,
 362.   zledik bülbül sözlerini.

363. Mühim Hacım gidince,
 364. Kılıcın baş k       asıldı,
 365. Düşünüyoruz geçen gününü,
 366. Kıymetin şimdi anlaşıldı,
 367. Anıyoruz bülbül dilini.

368.   ağlayarak akar su nehirde,
 369. Düşünmekten ne fayda.
 370. Sanatk  r atmaca Hacı'yı,
 371.   zlersek gelecek gün nerede?

372. G  r  ldeyerek akar su nehirde,
 373. Düşünmekten ne fayda?
 374. Esil atmaca Han Hacım,
 375. Ansak gelecek gün nerede?

376. Can egemin verdiğ  i uğ  r diye,
 377. Yanına gidip padişahın,
 378. Altınını veren hediye olarak.

379. Can egemin verdiğ  i uğ  r diye,
 380.   n  ne gidip padişahın,

381. Altınını veren hediye olarak.
382. Bayramda giyilecek giysinin,
383. Çuhasıydın Han Hacım.
384. Dönüp uçup yükselen,
385. Kanattın Han Hacım.
386. Düğünde giyilecek giysinin,
387. Çuhasıydın Han Hacım.
388. Dönüp uçup yükselen,
389. Kanattın Han Hacım.
390. Yılanın büyüğü atılğan olur,
391. Halk yığılıp toplanır,
392. Mecliste Hacı'nın yokluğu hissedilir.
393. Oturup sanatını düşünsem,
394. Kalbim alev ateş olur.
395. Timsahın büyüğü atılğan olur.
396. Ayd, arefe, düğünler olduğunda,
397. Şöhretli Hacı'nın yokluğu hissedilir.
398. Oturup (halkına) yaptığın iyilikleri düşünsem,
399. Kalbimin ateşi yükselir.
400. Çevresinin atmacası Han Hacım,
401. Kıymetin hatırlanınca,
402. Eklemleri titreyip acıyarak,
403. Kız kardeşin Meriye Hacım:
404. "Kanadım Han Can gitti." diye,
405. Ne yapacağını bilemeyip,
406. Kederlenip hıçkırarak ağlıyor.
407. Bülbül ve atmaca Han Hacım,

408. Kederli olup düşünürsem,
 409. Bükülüyor eklemlerim acıyarak.
 410. Öz kardeşin Meriye Hacım:
 411. “Kuvvetim Han Can gitti.” diye,
 412. Bir çaresini bulamadan,
 413. Üzülerek hıçkırıp ağlıyor.
414. Yamacın otunu otlayan,
 415. Kara rahvan yeleleri,
 416. Kederlenerek ağlıyor kadının.
 417. Han Hacım sizin kadar olabilir mi,
 418. Senin geride kalan çocukların?
419. Güney yamacın otunu otlayan,
 420. Kahverengi rahvan yeleleri,
 421. Derdini çekiyor kadının.
 422. Yerini doldurabilirler mi,
 423. Senden kalan çocukların?
424. Afganistan’dan aldığın fermanların,
 425. Hatırlayarak derdini çekerim.
 426. Huda’dan ümit ediyoruz,
 427. Yerini doldurur çocukların.
428. Hâkimden aldığın fermanların,
 429. Derviş olup hasretini çekiyorum.
 430. Allah’tan ümit ediyoruz,
 431. Dediklerini yapar çocukların.
432. Ak kağıda yazı yazan,
 433. Altından yapılan kalemin,
 434. Zavallı atmaca Han Hacım,

435. Üzüntün şiddetli oldu.
436. Mavi kağıda yazı yazan,
 437. Gümüşten yapılan kalemin.
 438. Gülistan atmaca Han Hacım,
 439. Üzüntün güçlü oldu.
440. Mavzerin kaldı asılı,
 441. Atmaz mısın Han Hacım?
 442. Kederlendirmeden hepsini,
 443. Dönmez misin Han Hacım?
444. Tabancan kaldı asılı.
 445. Atmaz mısın Han Hacım?
 446. Sıkıntı çekirmeden hepsini,
 447. Dönmez misin Han Hacım?
448. Altın saat cevherim,
 449. Şöhretli Hacı gevherim.
 450. Bütün alemde arasak,
 451. Bilinmiyor senin haberin.
452. Gümüş saat cevherim,
 453. Gülistan Hacı gevherim,
 454. Bütün dünyada arasak,
 455. Duyulmuyor senin haberin.

4.2.3. BÜLBÜLÜM

1. Hey, kahrolası uğursuz ulak,
2. Girme desem dinlemedin.
3. Uğursuzluk getiren kaşka atı,
4. Binme desem dinlemedin.

5. Ufak tefek hey uğursuz ulak,
6. Girme desem dinlemedin.
7. Yolu uğursuz kaşka atı,
8. Binme desem dinlemedin.

9. Dağın pütürlü yamacı,
10. Geyikler yürüyüp, kazılmış.
11. Üzülmekten ne fayda,
12. Kaderin öyle yazılmış.

13. Dönemeçli dağın yamacı,
14. Gayıplar⁴⁸ yürüyüp kazılmış.
15. Kederlenmekten ne fayda,
16. Kalemın öyle yazılmış.

17. Tepeli dağın yamacı,
18. Geyikler yürüyüp kazılmış.
19. Söylemekten ne fayda,
20. Allah'ımın emridir,
21. Ecelin ondan yazılmış.

22. Car-Turuk'un girişi sazlık,
23. Cemaatin alevlenip,
24. İzdırabını çekti bu bahar.
25. Andemin'in girişi düzlük,
26. Ağabeyin, kardeşin sızlayıp,
27. Yaslı oldu bu güz.

28. Andemin'i toz bastı,
29. Aklını fikrini unutup,

---

⁴⁸ Bütün yabani hayvanlara verilen genel isim.

30. Hanımlarını gam bastı.
31. Kışlağa kurduğun imaret,
32. Duvar oldu bülbülüm.
33. Acı çekip kızların ağlar,
34. Yazık oldu bülbülüm.

35. İyi dilekle kurduğun imaret,
36. Duvar oldu bülbülüm.
37. Çocukların sızlayıp çok ağlar,
38. Yazık oldu bülbülüm.

39. Kuran, sözlerinin yazısını okuyup,
40. Dua etsin evlatların,
41. Acını çeksin kalanların,
42. Kurusun bu dünya yalanın.

43. Hadisten ayet yazı okuyup,
44. Dua etsin evlatların,
45. Hasretini çeksin kalanların,
46. Çöl olsun dünya yalanın.

47. Ağıldaki hayvanları satıp,
48. Şehirde mesken aldın.
49. Alıp geldin baharda,
50. Meskenin gününü görmedin,
51. Keşke Hac'da ölseydin.
52. Maksadına ulaşamadın,
53. Keşke Medine'ye gidip ölseydin.

54. Ak altın paranı hesaplayıp,
55. Harcayarak ölseydin.
56. Yüce Hakkın yolunda,

57. Hacca gidemeden öldün.
58. Gök altın paramı hesaplayıp,
59. Harcayarak ölseydin.
60. Beytullah'ın yolunda,
61. Hacca gidemeden öldün.
62. Altının kaldı düğmelerinde,
63. Hasretin gitti içinde.
64. Gümüşün kaldı düğmelerinde,
65. Acın gitti içinde.
66. Bu yıl geçen baharda,
67. Car-Turuk'un sazlığında,
68. Sandığının ağzı açıldı,
69. Dünya malın saçıldı.
70. Peyz-Abad'ın pazarından,
71. Arzuyla aldığın koşumun,
72. Yıpranıncaya kadar yaşamadın.
73. O çocuklarının arasında,
74. En küçüğü Afide,
75. Büyüyünceye kadar yaşamadın.
76. Büyük bir şehir Kabil gibi,
77. Söyledin nasihat sözünü.
78. Çocukken ok atarak,
79. Silah erbabı oldun.
80. Kaçan gayıp kurtulmaz,
81. Ehil avcı bülbülüm.
82. Uçan kuşlar kurtulmaz,
83. Soyunda usta avcı bülbülüm.

84. Çocukluğundan bu yana,
85. Peygamberler ona yardı.
86. Bahadırlığın var idi.

87. Parlayan kılıç çalarak,
88. Vurmadan geçip gittin bülbülüm.
89. Ölecek olan canına,
90. Nihayetinde bir savaş,
91. Bulamadan geçip gittin bülbülüm.

92. Atmaca gibi gayıp kuş olup,
93. Dönüp dala konmadın.
94. Bu ölüşün varken,
95. Keşke savaşta şehit olsaydın.

96. Doğan, atmaca kuş olup,
97. Öndeki dala konmadın.
98. Bu ölüşün varken,
99. Keşke savaşta şehit olsaydın.

100. Ah zavallı bülbülüm,
101. Feyizli canın varken,
102. Argımak at binip eğlendin.
103. Dağlardan geyip avladın,
104. Feyizli canın geçip gidince,
105. Ay ışığının ulaşmadığı yerde tükendin.

106. Külfetli canın varken,
107. Hızlı at binip eğlendin,
108. Güneşli yerden geyik avladın,
109. Külfetli canın geçip gidince,
110. Güneş ışığının ulaşmadığı yerde tükendin.

111. Bedevi ata cesedin yüklendi,
 112. Kıymetlim vefat ettiğinde,
 113. Beylerin beli büküldü.
114. Siyah ata cesedin yüklendi,
 115. Zavallım vefat ettiğinde,
 116. Hanların beli hey büküldü.
117. Köylü Kırgız kalabalık halkın,
 118. Göçebeydi bülbülüm.
 119. Çocukluğundan iri yarı,
 120. Gelişmişti bülbülüm.
121. Kırbaç vurup söz söyleyip,
 122. Düşmana malum olmuştu.
 123. Akrabaların memnun kalmıştı.
124. Altından kemer kuşansa,
 125. Belin görkemi bülbülüm.
 126. Her türlü talimin,
 127. Halkın görkemi bülbülüm.
128. Gümüştten kemer kuşansa,
 129. Giyimin görkemi bülbülüm.
 130. Gülümseyerek konuşsa,
 131. Meclisin görkemi bülbülüm.
132. İpliği ipek iki cepken,
 133. Eteğinden yırtıldı.
 134. Yükselterek uçuran kanadım,
 135. Makas değmeden kesildi.

136. Katları ipek kemha cepken,
 137. Tam ardından yırtıldı.
 138. Dönerek uçuran kanadım,
 139. Makas değmeden kesildi.
140. Gugukları ötüşüp,
 141. Gülzarlı bahçe buradaymış,
 142. Üzülerek bakarsam,
 143. Halk içinde görünmüyor,
 144. Kanadım Asa neredeymiş?
145. Bülbülleri öterdi,
 146. Munar ağacı buradaymış,
 147. Ben kederlenip bakarsam,
 148. Bu cihanda görünmüyor,
 149. Bülbülüm Asa neredeymiş?
150. Aklımı toplayıp,
 151. Mânâsını bilip anlasam,
 152. Gözün göremeyeceği çöldeymiş.
 153. Karanlık kara mezardaymış.
154. Dönüşteki tarlada,
 155. Buğdaylar yeşerir derdim.
 156. Emrim gelip ben ölsem,
 157. Bülbülüm gömer derdim.
158. Yamaçtaki tarlada,
 159. Kıraç ekin yeşerir derdim.
 160. Ecelim gelip ben ölsem,
 161. Kanadım gömer derdim.

162. Akarak yaşım döküldü,
 163. Değersiz kellemden,
 164. Bülbülüm önce gömüldü.
165. Kederli yaşım döküldü,
 166. Lanetli kellemden,
 167. Kanadım önce gömüldü.
168. Üzülerek şimdi ne söyleyeyim,
 169. Bülbülüm Asa seni söylerim.
 170. Yaşlanınca dert çekip,
 171. Gücü biten kendimi söylerim.
172. Kederlenip neyi söylerim,
 173. Kanadım Asa seni söylerim.
 174. Yaşlanınca dertlenerek,
 175. Kanadı kırılan kendimi söylerim.
176. Düşünerek neyi söylerim,
 177. Kurbanım Asa seni söylerim.
 178. Yaşlanınca gam çekip,
 179. Dizi kırılan kendimi söylerim.
180. Amir'den kalan Aman var,
 181. Hacım'dan hatıra kalan Suur var,
 182. Kartal kuşun tüneği var,
 183. Bülbülüm Asa ölmedi,
 184. (Çünkü) üç tane yiğit oğlu var.

SONUÇ

Ağıtlar, çoğunlukla ölümü konu alan sözlü gelenek ürünleridir. Halkın inançları, ortak kültürü ağıtların bünyesinde yer almaktadır. Bu özellikler, ağıtlara ayrı bir değer kazandırmaktadır. Bu boyutuyla ağıtlar, eskiyi günümüze; günümüzü geleceğe taşıyan kültürel zincirin önemli bir halkasını oluşturmaktadır.

Ağıtların muhtevasını insanlardaki acı, korku, intikam, buhran, heyecan ve iç sıkıntılar oluşturmaktadır. Van Kırğızları'nın ağıtları da tema olarak söz konusu duygularla paralellik göstermektedir.

Van Kırğızları'ndan daha önce ağıt derlemeleri yapılmış olmasına karşın, bu metinler belli bir yöntemle incelenmemiştir. Çalışmamızın bu yönde bir ilk girişim olması konunun önemini arttırmaktadır.

Konuyla bağlantılı olarak Van Kırğızları'nın tarihi kişiler hakkındaki ağıtlarının bilimsel yönden incelenmesi noktasında bir ilk adım atılmış ve Ulupamir'de yaşamlarını sürdüren Kırğızların, ağıt söyleme geleneklerinin canlı olarak devam ettiği saptanmıştır.

Bu çalışmayla ağıt metinlerinin “Benzetmeler”, “Epitetler”, “Tekrarlar” ve “Paralelizm” açısından incelenebileceği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Van Kırğızları'nın ağıtlarının monografik araştırmaya esas olacak kadar zengin olduğu da tespit edilmiştir.

Çalışmamızda üç ağıt metni incelenmiştir. Çalışma; Giriş, İnceleme ve Metinler kısmından oluşmuştur. Girişte ağıt türü hakkında genel bilgi verilmiş ve çalışmanın ana hatları üzerinde durularak uygulanan yöntem ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, Van Kırğızları'nın tarihçesi, sosyo-kültürel yapısı ve geleneksel kültürleri ile ilgili bilgiler yer almıştır.

İkinci bölümde, ağıt türüyle ilgili genel bilgiler verilmiş ve Van Kırğızları'nın ağıtlarının özellikleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, ağıt metnlerinin poetik incelemesi yapılmıştır.

Metinler kısmında ise derlenen ağıtların aslı ve çevirileri verilmiştir.

Yaptığımız bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak olan genel ağıt geleneği ile ilgili çalışmalara; metodik bakımdan yol gösterici olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ALİYEYEV, Kamil, **Destan Poetikası**, (Çev. Halil AÇIKGÖZ), İstanbul, 1989.

BALİ, Muhan, **Ağıtlar**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

ÇANKIRILI, Ahmet Talat, **Halk Şiiri Şekil ve Nevileri**, İstanbul, 1928.

ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Mitolojisinin A.B.C.si**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1998.

ÇORUHLU, Yaşar, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 1997.

DOR, Par Remy, S. **Tu Me Dıs: Chante! Chante! Documents Pour Servir A la Connaissance De la Tradition Orale Des Kirghız Du Pamır Afghan**, Paris, 1980.

EFİMOF, A. İ. **Stilistika Hudojestvennoy reçi. İzd. 2-e, dop. i pererab-M. : izd-vo MGUV**, 1961, C.492.

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1981.

ESEN, Ahmet Şükrü, **Anadolu Ağıtları**, (Haz: P. Naili BORATAV – Remy DOR), Ankara, 1928.

GÖĞÇELİ, Kemal Sadık, **(Yaşar Kemal) Ağıtlar**, Adana, 1943.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ankara, 1977.

KALAFAT, Yaşar, **Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dinî İzleri**, Ankara, 1998.

KAYIPOV, S. T., **Problemi Poetiki Eposa Er-Töştük: Ç. I: Giperbola-SRAVNENİE.-** Frunze: İlim, 1990.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi 1-2**, İstanbul, 1993-1994.

ÖZTÜRK, Ali, **Türk Anonim Edebiyatı**, İstanbul, 1986.

RAHMAN, Abdulkerim, **Uygur Folkloru**, Ankara, 1996.

ROUX, Jean-Paul, **Altay Türklerinde Ölüm**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1999.

ŞİMŞEK, Esmâ, **Kadirli ve Osmaniye Ağıtları**, Antakya, 1993.

URAZ, Murat, **Türk Mitolojisi**, İstanbul, 1967.

MAKALELER

BAŞGÖZ, İlhan, “Dede Korkut Destanında Epitetler”, **Milli Folklor Dergisi**, S.37, Ankara, 1998.

BİLGİLİ, Ahmet, “Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi – Ulupamir Örneği –”, **Bilig Dergisi – 2 / Yaz 96**.

GAN, Lin, “Göktürklerde Gelenekler ve Dinî inançlar”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.4, İzmir, 2000.

ÖZDEMİR, Tuncay, “Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskân Örneği: Ulupamir”, **Türk Coğrafya Dergisi**, S.32, İstanbul, 1997.

ŞENEL, Süleyman, “Cide’de Gelin Savu (Sagu) su”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, S.1, 1998.

DERGİLER

Türk Dili, Eski Türk Şiiri Özel Sayısı, S.409, Ankara, 1986.

BİLDİRİLER

MAKAL, Tahir Kutsi, “Anadolu’da Ağıtçı Kadınlar,” **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**, Ankara, 1986.

REINHARD, Kurt, “Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri,” **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri**, Ankara, 1974.

SEYİRCİ, Musa, “Afyonkarahisar Ağıtları,” **I. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri**, Eskişehir, 1987.

YAŞAR, Necmi, “Kuzey Çukurova Kozan Yöresi Ağıtları,” **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**, Ankara, 1982.

SÖZLÜK ve ANSİKLOPEDİLER

İslâm Ansiklopedisi, Ağıt Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.1.

Kırgız Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.1-2, Ankara, 1998.

Türk Dünyası El Kitabı, Ağıt Maddesi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, C.3, Ankara, 1992.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, C.1, Ankara, 1998.

YILLIKLAR

BORATAV, Pertev Naili, “Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri,” **Sinan Yıllığı**, İstanbul, 1973.

TEZLER

KORKUT, Huriye, “**Halk Edebiyatında Ağıtlar**,” İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1947 (Bitirme Tezi).

TİBET, A. Adnan, “**Erzurum Ağıtları**,” Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, 1968 (Bitirme Tezi).

ÖZET

Günümüzde Van Kırgızları olarak isimlendirilmeye başlanan Kırgız diasporası, liderleri Hacı Rahmankul Han önderliğinde 1982 yılında Türkiye'ye gelerek Van ili, Erciş ilçesine bağlı Ulupamir Köyü'ne yerleşmiştir.

Bu topluluğun devam ettirdiği kendine has bir sözlü geleneği mevcuttur. Bu gelenek dahilinde ağıtlar önemli bir yer tutar.

Bu araştırmada Ulupamir köylülerinin tarihî kişileri hakkında söylenen üç ağıt metni incelemeye tabi tutuldu. Ön bilgi olması açısından ilkin Van Kırgızları'nın tarihî geçmişi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısıyla ilgili bilgiler verilerek; Türk ağıt geleneğinin ve ağıt türünün genel bir değerlendirmesi yapıldı. Bu bağlamda Van Kırgızları'nın ağıtlarında ortaya çıkan şekil ve muhteva özellikleri açıklandı.

Kaynaklık teşkil eden Kırgızca metinler Türkiye Türkçe'sine çevrildi. Çeviri esnasında asıl metnin muhteva ve etno-kültürel özellikleri mümkün olduğunca korunmaya çalışıldı.

Çalışmanın inceleme kısmında ağıtların poetik unsurları değişik yönlerden incelemeye tabi tutuldu. Ayrıca daha önce Türk ağıt incelemelerinde tatbik edilmemiş olan “benzetmeler”, “epitetler ve türleri”, “tekrarlar ve paralelizm” temel stilistik unsurlar niteliğinde analiz edildi.

Van Kırgızları'nın ağıtları, Türk ağıt söyleme geleneğinin bir parçası olmakla birlikte, kendine ait stilistik ve etno-folklorik özelliklere sahip olduğu sonucuna varıldı.

ABSTRACT

Coming to Turkey in 1982, under the leadership of Hacı Rahmankul Khan, the leaders of Kirghiz diaspora, who are named for the time being as the Kirghiz of Van, settled in the village Ulupamir of the town Erciş of the city Van.

There exists an oral tradition special to them which they keep on. The laments occupy a good deal in this tradition.

In this study, three lament texts written for historical figures of Ulupamir villagers were studied. As an introduction, first giving information concerning the background, socio-economic and cultural structure of the Kirghiz of Van; a general overview of Turkish lament tradition and the lament style was argued. In this context, the form and content features of the laments of the Kirghiz of Van were explained.

Kirghiz texts, taken as sources, were translated in to Turkey Turkish. During translation, the content and ethno-cultural features were tried to be saved as much as possible.

The poetic elements of the laments of the studied part were reviewed in various ways. "Similarities", "epitheth and its thpes", "repetitions and parallelizm" that were not applied in the former Turkish lament reviews were analyzed in the context of substantial stylistic elements.

It was concluded that the laments of the Kirghiz of Van are not only a part of Turkish lament narrating tradition, but also has its own peculiar stylistic and ethno-folkloric traits.

Dr. YUSUF...
KURBAN...
KURBAN...
KURBAN...